

ISSN 2311-5491 (Print)
ISSN 2664-3537 (Online)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Серія 5

Педагогічні науки:
реалії та перспективи

Випуск 100

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

ФАХОВЕ ВИДАННЯ

затверджене наказом Міністерства освіти і науки України № 886
від 02.07.2020 р. (додаток 4) (педагогічні науки, соціальна робота)

Періодичність – 6 разів на рік

Засновник – Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Рік заснування – 2004

У зв'язку зі зміною назви журналу було внесено відповідні зміни до Переліку наукових фахових видань України (Наказ Міністерства освіти та науки України № 1543 від 20.12.2023 р. (додаток 8))

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення

Витяг з реєстру суб'єктів у сфері медіа-ресурсів Ідентифікатор медіа R30-01411 (рішення № 932 від 28.09.2023 р.)

Мова видання: українська, англійська, іспанська, італійська, німецька, польська, словацька, угорська, французька, чеська

**Науковий журнал включений до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)**

Офіційний сайт видання: www.chasopys.ps.npu.kiev.ua

Схвалено рішенням Вченої ради УДУ імені Михайла Драгоманова
(протокол № 11 від 27 червня 2024 року)

Редакційна колегія:

Андрущенко В. П. – доктор філософських наук, професор, академік НАПН України (голова редакційної ради);
Торбін Г. М. – доктор фізико-математичних наук, професор (заступник голови редакційної ради); *Вернидуб Р. М.* – доктор філософських наук, професор; *Драпушко Р. Г.* – кандидат філософських наук, доцент; *Свтух В. Б.* – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України; *Корець М. С.* – доктор педагогічних наук, професор; *Мацько Л. І.* – доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України; *Панченко Л. М.* – кандидат філософських наук, професор; *Синьов В. М.* – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України; *Шут М. І.* – доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України.

Головний редактор серії:

Слабко В. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освіти дорослих, Український державний університет імені Михайла Драгоманова.

Редакційна колегія серії:

Биковська О. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри позашкільної освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; *Борисов В. В.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і методики навчання, Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія; *Гевко І. В.* – доктор педагогічних наук, професор, проректор із навчально-методичної роботи, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; *Захаріна Є. А.* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичних основ фізичного та адаптивного виховання, Класичний приватний університет; *Дем'яненко Н. М.* – доктор педагогічних наук, професор, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; *Конonenко А. Г.* – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Дунайського фахового коледжу Національного університету «Одеська морська академія»; *Макаренко Л. Л.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформаційних систем і технологій, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; *Олефіренко Т. О.* – кандидат педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; *Савенкова Л. В.* – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; *Смирнова І. М.* – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-педагогічної роботи, Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»; *Фаст О. Л.* – кандидат педагогічних наук, доцент, проректор із науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради; *Хижна О. П.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та спеціальної освіти (секція «Мистецтво») Мукачівського державного університету; *Занда Е. Рубене* – доктор педагогічних наук, професор, Латвійський університет (Латвія); *Андрушкевич Фабіан* – доктор педагогічних наук, професор, Опольський університет (Польща); *Конрад Яновський* – PhD, ректор, Економіко-гуманітарний університет у Варшаві (Польща); *Мудрецька Ірена* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної освіти, Опольський університет (Польща).

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ

Н 34 **МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.** Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова. – Випуск 100. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2024. – 100 с.

УДК 37.013(006)

У статтях розглядаються результати теоретичних досліджень та експериментальної роботи з питань педагогічної науки; розкрито педагогічні, психологічні та соціальні аспекти, які зумовлюють актуалізацію поставленої проблеми й допоможуть її вирішувати на сучасному етапі розвитку освіти.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2311-5491 (Print)
ISSN 2664-3537 (Online)

© Автори статей, 2024

© Редакційна рада і редакційна колегія серії, 2024

ISSN 2311-5491 (Print)
ISSN 2664-3537 (Online)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

NAUKOWYI CHASOPYS

DRAGOMANOV UKRAINIAN STATE UNIVERSITY

Series 5

Pedagogical sciences:
reality and perspectives

Issue 100

UDC 37.013(006)
H 34

PROFESSIONAL EDITION
by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 886
dated 02.07.2020 (annex 4) (*pedagogical sciences, social work*)
6 times a year

Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
Year of establishment: 2004

In connection with the change of the name of the journal, corresponding changes were made to the List of Scientific and Professional Publications of Ukraine (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1543 of 12/20/2023 (Appendix 8))

Registration in the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting
Extract from the register of entities in the field of media registrants. Media identifier R30-01411
(decision No. 932 dated 09/28/2023)

Languages: Ukrainian, English, Spanish, Italian, German, Polish, Slovak, Hungarian, French, Czech

**The journal is included in the international scientometric database
Index Copernicus International (the Republic of Poland)**

Official web-site: www.chasopys.ps.npu.kiev.ua

Approved by the Decision of Academic Council of Dragomanov Ukrainian State University
(Minutes No 11 June 27, 2024)

Editorial board:

Andrushchenko V. P. – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine (Head of the Editorial Council); *Torbin H. M.* – Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor (Deputy Head of the Editorial Council); *Vernyduh R. M.* – Doctor of Philosophical Sciences, Professor; *Drapushko R. H.* – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor; *Yevtukh V. B.* – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine; *Korets M. S.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor; *Matsko L. I.* – Doctor of Philological Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine; *Panchenko L. M.* – Candidate of Philosophical Sciences, Professor; *Synov V. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine; *Shut M. I.* – Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine.

Chief editor of the series:

Slabko V. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Adult Education, Dragomanov Ukrainian State University.

Editorial board of the series:

Bykovska O. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Extracurricular Education, Dragomanov Ukrainian State University; *Borysov V. V.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Teaching Methods, Municipal Institution of Higher Education “Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy” of Zaporizhzhia Regional Council; *Hevko I. V.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice Rector for Teaching and Guiding, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University; *Zakharina E. A.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theoretical Foundations of Physical and Adaptive Education, Classical Private University; *Demianenko N. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Dragomanov Ukrainian State University; *Kononenko A. G.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of Danube Professional College of National University “Odessa Maritime Academy”; *Makarenko L. L.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Information Systems and Technologies, Dragomanov Ukrainian State University; *Olefirenko T. O.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Pedagogy, Dragomanov Ukrainian State University; *Savenkova L. V.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director, Scientific Library of Dragomanov Ukrainian State University; *Smirnova I. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work, Danube Institute of the National University “Odesa Maritime Academy”; *Fast O. L.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vice-Rector for Research and Teaching and International Cooperation, Lutsk Pedagogical College of Volyn Regional Council; *Khyzhna O. P.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Preschool and Special Education (Section “Art”), Mukachiv State University; *Zanda E. Rubene* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, University of Latvia (Latvia); *Andrushkevych Fabian* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Opole University (Poland); *Konrad Janowski* – PhD, Rector, University of Economics and Humanities in Warsaw (Poland); *Irena Mudretska* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Special Education, Opole University (Poland).

NAUKOVYI CHASOPYS DRAGOMANOV UKRAINIAN STATE UNIVERSITY. Series 5.
H 34 *Pedagogical sciences: realias and perspectives.* Collection of research articles / the Ministry of Education and Science of Ukraine, Dragomanov Ukrainian State University. – Issue 100. – Kyiv : Publishing House “Helvetica”, 2024. – 100 p.

UDC 37.013(006)

The articles deal with the results of theoretical studies and experimental work on pedagogical science; the disclosure of pedagogical, psychological and social aspects that cause actualization of the problem and help it to be solved at the present stage of education development of education.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

ISSN 2311-5491 (Print)
ISSN 2664-3537 (Online)

© Authors of articles, 2024
© Editorial Board and Editorial Council, 2024

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ТЕХНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МЕНЕДЖЕРІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізоване поняття «неперервна освіта», визначені її основні особливості, проаналізовані методи, які дозволять підвищити рівень технічної культури менеджерів морської галузі в умовах неперервної освіти. Зазначено, що стрімкий і динамічний розвиток морської індустрії, технічна модернізація суден, а також постійне підвищення вимог до судовласників з точки зору захисту навколишнього середовища та кібербезпеки ставлять майбутніх фахівців морської галузі в умови постійного пошуку нових підходів у процесі навчання. Концепція «неперервної освіти» виходить за межі традиційних освітніх інституцій і охоплює різноманітні форми навчання: формальна, неформальна та інформальна. Це може бути як здобуття нових знань у закладах вищої освіти, так і самоосвіта, участь у тренінгах, воркшопах, онлайн-курсах тощо. Головною метою такого навчання є постійне вдосконалення особистості та підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

Встановлено, що менеджери морської галузі стикаються з великою кількістю складних завдань, пов'язаних з експлуатацією суден, логістикою, міжнародним морським правом, безпекою мореплавства та іншими аспектами. Для успішного вирішення цих завдань необхідні глибокі знання та практичні навички, які постійно змінюються і доповнюються. Неперервна освіта є єдиним способом забезпечити актуальність знань менеджерів та їхню готовність до нових викликів та має стати невід'ємною частиною професійного розвитку менеджерів, забезпечуючи їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

У ході дослідження було проведено систематичний аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури, проаналізовані наукові статті, монографії та дисертації, що стосувалися досліджуваної теми. За допомогою методу контент-аналізу було виявлено ключові концепції, теоретичні підходи та емпіричні дані, які лягли в основу дослідження.

Ключові слова: морська галузь, менеджери морської галузі, неперервна освіта, освітній процес, інновації, технічна культура.

Морська індустрія, одна з найвпливовіших галузей у світі, розвивається зі стрімкою швидкістю. Тому існує особлива потреба у пошуку нових підходів до підготовки здобувачів освіти, зокрема менеджерів морської галузі до мінливих реалій сучасного життя. Підвищення рівня технічної культури менеджерів морської галузі в умовах неперервної освіти є важливим напрямком розвитку як галузі, так і її управлінського складу. Технічна культура включає знання, навички та компетенції, необхідні для ефективного управління технічними процесами, обладнанням, інфраструктурою та безпекою в морській сфері.

Мета статті – визначити основні особливості неперервної освіти; проаналізувати методи, які дозволять підвищити рівень технічної культури менеджерів морської галузі в умовах неперервної освіти.

В українській науковій спільноті питання неперервної освіти завжди було актуальним. Зокрема, такі вчені, як Ф. Ващук, Д. Дзвінчук, В. Журавський, В. Кремень, Н. Москаленко, Н. Ничкало, В. Олійник, В. Слабко та ін., присвятили свої дослідження розробці моделей неперервної освіти, аналізу бар'єрів її впровадження та пошуку шляхів їх подолання. Питання навчання протягом усього життя стало предметом комплексного дослідження і з боку багатьох зарубіжних науковців, зокрема Д. Аспіна, В. Дакворс, П. Скейлса, Дж. Таммонса, які зробили вагомий внесок у розробку як педагогічних, так і філософських аспектів цієї проблеми.

Навчання впродовж життя все частіше визнається критично важливим фактором у підтримці професійної підготовки та особистісного зростання майбутніх фахівців. Заклади вищої освіти (далі – ЗВО) відіграють важливу роль у підтримці навчання впродовж життя – через курси професійного розвитку, оодоступу до академічних ресурсів та інше. Дослідження [2;3;8] підкреслюють важливість розвитку культури неперервної освіти, особливо в контексті швидкого технологічного прогресу та мінливих вимог ринку праці. Крім того, варто зазначити, що інтеграція академічної підтримки в транснаціональні освітні програми підкреслює стратегічну важливість цілей сталого розвитку в навчанні впродовж життя [5].

Аналіз наукової літератури з питань неперервної освіти в морській галузі свідчить про нагальну потребу в розробці інноваційних підходів до підвищення кваліфікації майбутніх менеджерів. Сучасні реалії вимагають від менеджерів морської галузі володіння широким спектром компетенцій, включаючи знання в галузі сучасних технологій, управління проектами, міжнародного морського права. Неперервна освіта має стати невід'ємною частиною професійного розвитку майбутніх фахівців, забезпечуючи їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

Здійснюючи аналітичний огляд навичок та якостей 21-го століття у здобувачів освіти, необхідних для морської індустрії, Морський коледж при Університеті штату Нью-Йорк висвітлив наступні: «...міцна технічна база, прикладне навчання, розвиток лідерства та навчання впродовж життя» [3]. Спільні зусилля Ради Європи, ЮНЕСКО, ОЕСР та Світового банку сприяли тому, що поняття «навчання протягом життя» стало невід'ємною частиною міжнародної освітньої політики. Цей процес був ініційований за участю урядів

країн, освітніх установ, бізнесу та громадянського суспільства, що підтверджує актуальність та важливість цієї концепції для сучасного світу. Важливо відзначити, що сучасний викладач може відігравати ключову роль у підвищенні рівня технічної культури менеджерів морської галузі в умовах неперервної освіти, оскільки саме він є посередником між новими знаннями та практичним застосуванням цих знань в управлінській діяльності. Сучасна концепція навчання протягом життя вимагає кардинальної зміни ролі педагога. Європейські урядовці підкреслюють необхідність [1]:

– переходу від традиційної моделі «передачі знань» до моделі «співпраці та співтворчості» між викладачем та здобувачем;

– розвитку у викладачів навичок фасилітації, менторства та коучингу;

– забезпечення педагогів необхідними ресурсами та підтримкою для впровадження інноваційних методів навчання;

– створення професійних спільнот викладачів для обміну досвідом та підвищення кваліфікації;

– оновлення навчальних матеріалів відповідно до сучасних технічних вимог і стандартів морської галузі, зокрема тих, що стосуються нових технологій, методів управління і безпеки;

– залучення практикуючих експертів для проведення майстер-класів та лекцій дозволить зробити навчання більш актуальним і релевантним до реальних викликів.

Як свідчать дослідження, поняття «навчання протягом життя» зазнало значної еволюції за останні десятиліття. Його семантичне поле значно розширилося, охопивши широкий спектр освітніх процесів. Визначальним у цьому контексті стало розуміння навчання як безперервного процесу, що відбувається протягом усього життя людини і спрямоване на всебічний розвиток особистості.

Як зазначають науковці Сальніков О. та Козлова Л., проблему неперервної освіти умовно поділяють на дві сфери: перша стосується розбудови системи безперервної освіти як частини соціального життя (соціальноосвітній аспект безперервної освіти), друга пов'язана з власне процесом засвоєння людиною нового професійного, соціального, а відтак й життєвого досвіду [3].

Метою неперервної освіти є задоволення індивідуальних потреб кожної людини на різних етапах життя. Вона допомагає розкрити потенціал особистості, сформувані ключові компетентності, необхідні для успішної адаптації до змін, і забезпечити високу якість життя [3].

Узагальнюючи, варто зазначити, що у сучасному інформаційному суспільстві досягнення особистого успіху нерозривно пов'язане з постійним самовдосконаленням. Для того, щоб бути конкурентоспроможним і реалізувати свій потенціал, кожна людина має прагнути до постійного оновлення знань та навичок. Це сприяє формуванню творчої, критично мислячої особистості, здатної не тільки адаптуватися до змін, але й генерувати інноваційні ідеї та рішення.

Концепція «неперервної освіти» в підготовці менеджерів морської галузі є ключовим підходом, що виходить за межі традиційних освітніх інституцій і охоплює різні форми навчання: формальну, неформальну та інформальну освіту. Такий підхід забезпечує постійний професійний розвиток менеджерів і їхню адаптацію до швидких змін у галузі. Формальна освіта передбачає наступні напрями підготовки:

• **Освітні установи:** традиційні університети, академії, морські заклади вищої освіти, які надають академічні знання в рамках стандартних програм підготовки та підвищення кваліфікації.

• **Дипломи та сертифікати:** після завершення програм менеджери отримують офіційні документи про освіту, що підтверджують їхні знання і кваліфікацію.

• **Навчання за програмами підготовки:** менеджери навчаються в межах чітко структурованих курсів, які можуть тривати від декількох місяців до декількох років.

Неформальна освіта в себе включає:

• **Тренінги, конференції та семінари:** короткострокові заходи, які проводяться підприємствами, галузевими асоціаціями або міжнародними організаціями, що допомагають менеджерам отримати нові знання, навички або сертифікати в певній галузі.

• **Курси підвищення кваліфікації:** освітні програми можуть бути короткостроковими, спрямованими на освоєння нових інструментів, технологій чи процедур, що використовуються в управлінні морськими операціями.

Інформальна освіта передбачає:

• **Самоосвіту:** менеджери морської галузі постійно самостійно здобувають знання через читання спеціалізованої літератури, статей, перегляд відео або участь в онлайн-форумах і професійних спільнотах.

• **Менторство і коучинг:** співпраця з більш досвідченими колегами чи керівниками, які діляться своїм досвідом та знаннями в процесі роботи, є важливою частиною інформального навчання.

• **Практика на робочому місці:** Менеджери морської галузі вчаться через практичний досвід, вирішення конкретних виробничих завдань та участь у реальних проєктах.

Динамічний розвиток морської галузі, постійні зміни технологій та регуляторних норм вимагають від менеджерів постійного оновлення знань та навичок. Специфіка їхньої роботи, пов'язана з особливостями виробництва, економіки та міжнародної торгівлі на морі, потребує неперервної освіти. Лише завдяки постійному навчанню менеджери можуть ефективно адаптуватися до змін, приймати обґрунтовані рішення та забезпечувати успішну діяльність підприємств. Неперервна освіта є інвестицією в майбутнє, яка дозволяє

менеджерам не лише підвищити свою кваліфікацію, але й змінити профіль діяльності, адаптуватися до нових тенденцій на ринку праці та досягти нових кар'єрних досягнень.

Зважаючи на вищевикладене, можна визначити основні методи підвищення технічної культури менеджерів морської галузі:

1. Неперервна освіта та підвищення кваліфікації:

- Впровадження системи регулярних тренінгів, семінарів, курсів підвищення кваліфікації, що адаптовані до нових технічних вимог та технологій.

- Співпраця з міжнародними організаціями, закладами освіти та морськими академіями для доступу до сучасних освітніх ресурсів.

2. Оволодіння новими технологіями:

- Використання новітніх інформаційних технологій, таких як системи управління судноплавством, автоматизація процесів на судах та в портах. Цифровий світ віртуальної реальності, що відноситься до комп'ютерної симуляції реальності, здатний забезпечити повний спектр відчуттів (візуальних, звукових, тактильних та ін.)

- Інтеграція технологій інтернету речей (IoT) та штучного інтелекту для покращення операційної ефективності та безпеки. Наприклад, використання окулярів віртуальної реальності з високою чутливістю для проведення досліджень і практичних занять з спеціальних дисциплін

3. Стандартизація та дотримання міжнародних вимог:

- Вивчення і впровадження міжнародних стандартів у сфері морського транспорту, таких як Міжнародна конвенція з безпеки на морі (SOLAS) та Міжнародна морська організація (IMO).

- Поглиблене розуміння екологічних стандартів і вимог, зокрема щодо охорони морського середовища та енергозбереження.

4. Розвиток лідерських якостей та управлінських навичок:

- Формування стратегічного бачення розвитку морської галузі, включаючи планування, управління ризиками та реагування на кризові ситуації.

- Залучення менеджерів морської галузі до процесів прийняття рішень на основі аналізу даних та інновацій.

5. Підтримка культури безперервного навчання:

- Створення корпоративних програм навчання, що забезпечують постійний професійний розвиток.

- Мотивація до самонавчання та участі в програмах обміну досвідом з іншими країнами та підприємствами.

Враховуючи вищезазначене відмітимо, що для ефективного підвищення технічної культури менеджерів морської галузі, викладач має враховувати індивідуальні особливості кожного слухача. Це передбачає розробку персоналізованих навчальних програм, використання різноманітних джерел інформації та забезпечення можливості для самостійної роботи. Такий підхід дозволить кожному менеджеру розвивати саме ті компетентності, які необхідні йому для успішної професійної діяльності. Не менш важливим є використання реальних прикладів, відвідування підприємств, проведення екскурсій та організація стажувань. Такий підхід допоможе менеджерам морської галузі зрозуміти, як застосовувати отримані знання на практиці та вирішувати реальні виробничі завдання.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можемо констатувати, що розвиток здатності менеджерів морської галузі навчатися впродовж усього життя, здатності бути готовими, знати та використовувати сучасні інноваційні технології, гнучкість у професійній та соціальній сферах – це продуктивний шлях до формування, розширення можливостей та сприяння формування майбутнього конкурентоздатного фахівця. Проведений аналіз переконливо доводить, що в умовах трансформації інформаційного суспільства досягнення особистого успіху нерозривно пов'язане із постійним самовдосконаленням. Інвестування в освіту протягом усього життя є стратегічно важливим кроком для менеджерів морської галузі, оскільки саме воно дає можливість розкрити власний потенціал, сформувати ключові компетентності та адаптуватися до постійно мінливого світу.

Використана література:

1. Сальніков О., Козлова Л. *Реалізація концепції навчання протягом життя в управлінні персоналом на публічній службі : деякі теоретичні аспекти*. 2020. № 10. С. 1092–1105.
2. Семенюк Н. Неперервна освіта : світова практика та Україна. *Вища освіта України*. 2012. № 4. С. 100–105.
3. Dukic G. Managers and lifelong learning : an analysis of motivation and motivational factors. *Management. Journal of Modern Management Problems*. 2023. № 28 (2). P. 57–71.
4. European Commission. European report on quality indicators of lifelong learning. Brussels. *Directorate-General of Education and Culture*. 2002. 95 p.
5. Madaleno B. The role of sustainability in maritime technical management (Master's thesis, University College of Southeast Norway). 2017.
6. SUNY Maritime College. (n.d.). Executive summary: SUNY Maritime College. URL : <https://www.sunymaritime.edu/about/strategic-planning/executive-summary>. technology. (n.d.).
7. Letter L Teaching Terms. *Terms in teaching that start with letter*. 2021. URL : <https://www.teach-nology.com/glossary/terms/l/>.
8. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning. *Education and Culture*. 2001. P. 3.

9. Wahl A., Kongsvik T. Підготовка кадрів з управління ресурсами в морській галузі : огляд літератури. *WMU Journal of Maritime Affairs*. 2018. № 17 (3). P. 377–396.
10. Zavalnyuk O. A key component of continuing professional development in the maritime context. *Seas of Transition : Setting a Course for the Future*. 2021. P. 19.

References:

1. Salnikov O., Kozlova L. (2020). *Realizaciya koncepciyi navchannya protyagom zhyttya v upravlinni personalom na publichnij sluzhbi : deyaki teoretichni aspekti* [Implementation of the concept of life course learning in personnel management in the public service: some theoretical aspects]. № 10. S. 1092–1105 [in Ukrainian].
2. Semenyuk N. (2012) *Nepererвна osvita : svitova praktyka ta Ukrayina* [Continuous education: world practice and Ukraine]. *Visha osvita Ukrayini*. № 4. S. 100–105 [in Ukrainian].
3. Dukic G. (2023). Managers and lifelong learning : an analysis of motivation and motivational factors. *Management. Journal of Modern Management Problems*. № 28 (2). P. 57–71
4. European Commission. European report on quality indicators of lifelong learning. Brussels (2002). *Directorate-General of Education and Culture*. 95 p.
5. Madaleno B. (2017). The role of sustainability in maritime technical management (Master's thesis, University College of South-east Norway)
6. SUNY Maritime College. (n.d.). Executive summary : SUNY Maritime College. URL : <https://www.sunymaritime.edu/about/strategic-planning/executive-summary>. teAchnology. (n.d.)
7. Letter L Teaching Terms (2021). *Terms in teaching that start with letter*. URL : <https://www.teach-nology.com/glossary/terms/l/>
8. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (2001). *Education and Culture*. 2001. P. 3.
9. Wahl A., Kongsvik T. (2018). Pidgotovka kadriv z upravlinnya resursami v morskij galuzi : oglyad literaturi. *WMU Journal of Maritime Affairs*. № 17 (3). P. 377–396.
10. Zavalnyuk O. (2021) A key component of continuing professional development in the maritime context. *Seas of Transition : Setting a Course for the Future*. P. 19.

Avramenko O., Makarenko L. Increasing the level of technical culture of managers of the maritime industry in the conditions of continuous education

The article analyzes the concept of "continuous education", defines its main features, analyzes the methods that will allow to increase the level of technical culture of managers of the maritime industry in the conditions of continuous education. It is noted that the rapid and dynamic development of the maritime industry, the technical modernization of ships, as well as the constant increase in requirements for shipowners in terms of environmental protection and cyber security put future specialists in the maritime industry in conditions of constant search for new approaches in the training process. The concept of "lifelong education" goes beyond traditional educational institutions and encompasses various forms of learning: formal, non-formal and informal. It can be both acquiring new knowledge in institutions of higher education, and self-education, participation in trainings, workshops, online courses, etc. The main goal of such training is the constant improvement of the personality and the increase of competitiveness in the labor market.

It has been established that managers of the maritime industry are faced with a large number of complex tasks related to the operation of vessels, logistics, international maritime law, maritime safety and other aspects. In order to successfully solve these tasks, deep knowledge and practical skills are necessary, which are constantly changing and being supplemented. Continuing education is the only way to ensure the relevance of managers' knowledge and their readiness for new challenges and should become an integral part of managers' professional development, ensuring their competitiveness on the labor market.

In the course of the research, a systematic analysis of domestic and foreign psychological and pedagogical literature was carried out, scientific articles, monographs and dissertations related to the researched topic were analyzed. Using the method of content analysis, key concepts, theoretical approaches and empirical data were identified, which formed the basis of the study.

Key words: maritime industry, maritime industry managers, continuous education, educational process, innovations, technical culture.

УДК 371.3:811.111

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.02>

Baksha R., Husti I., Kacsur A.

DIFFERENTIATION IN THE PROCESS OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING

This article explores the intricate complexities and fundamental necessity of differentiation in language instruction, particularly within the multifaceted context of English as a Foreign Language (EFL) teaching. Acknowledging that learners are far from a homogeneous group, but rather exhibit an impressive spectrum of diverse backgrounds, abilities, and motivations, the study critically examines the conventional educational model that imposes uniformity while neglecting individual learner differences. The concept of a "general learner" is argued to be a misleading fallacy that inadequately addresses the unique and varied needs of each student. The article underscores the importance of innovative, tailored teaching strategies that are responsive to these differences, thereby enabling learners to progress at their own pace and according to their learning styles.

Through an extensive review of the existing literature, the study examines the pivotal role of differentiation as an essential approach in language teaching. It highlights how differentiation can enhance motivation, critical thinking, and overall language proficiency among students. The article deals with various influential factors – such as age, gender, personality traits, and learning styles-that significantly impact language learning outcomes. The authors advocate for a paradigm shift in EFL instruction, emphasizing the critical need for educators to adopt highly flexible and adaptive teaching methods. This shift necessitates the thoughtful modification of lesson plans, the creative employment of a wide range of teaching activities, and the deliberate fostering of an inclusive and supportive learning environment. Ultimately, the authors earnestly call for ongoing, reflective dialogue among educators to share valuable experiences and progressively refine pedagogical practices, thereby ensuring that the diverse and complex needs of all learners are adequately met in increasingly varied and dynamic classrooms.

Key words: *differentiation, differentiated instruction, English as a foreign language teaching, heterogeneous classroom, individual learner variables, learner differences, method of differentiating, motivation.*

(статтю подано мовою оригіналу)

It is widely acknowledged that every individual is unique, which is why not all language learners are alike. They do not merely represent a homogeneous group of people with identical backgrounds and abilities; rather, they exhibit a spectrum of differences.

To facilitate language learners in making substantial progress towards mastering their chosen language, teachers must consider various factors. Unfortunately, many education systems around the world are deficient in this regard. Hence, researching, self-educating, and immersing oneself in relevant literature become imperative for prospective teachers, particularly those specializing in foreign languages. After all, where else can one encounter a more diverse group of individuals in terms of age, gender, motivation, and shared language learning objectives?

This paper aims to delineate the aspects that describe a group of learners, highlighting the areas of divergence among individuals. It investigates how recognizing and utilizing individual learner differences can improve language learning outcomes and guide learners with diverse backgrounds towards the common goal of achieving confident language proficiency and usage, as well as foster effective communication skills in all students.

Differentiation is a pedagogical strategy that tailors instruction to meet the diverse needs of individual learners [15]. By providing opportunities for creative expression and cognitive engagement, differentiation can enhance student motivation and critical thinking skills [1]. To effectively implement differentiation, it is crucial to consider students' psychological profiles. Ultimately, the goal of differentiation is to cultivate well-rounded, independent individuals capable of lifelong learning and effective communication [11].

Differences among Language Learners. Most teachers often have a global view of a class of students and assess them against an imaginary norm, but this norm is never defined by anyone and is not based on the individual abilities of each student. This is why language teaching is not as effective as it could be, and it does not help students to realise and use their true potential. Teachers need to take into account that every classroom is filled with students with different interests, skills and abilities, and therefore a non-existent, imaginary average learner can no longer be the model for language teaching [3].

Along with the rise of the lingua franca of English, the increase in the number of non-native English speakers and the attempt to recognise different varieties of English, the so-called World Englishes, not to mention the rise of migration and globalisation, the field of English language teaching (ELT) has become extremely diverse. English classes, like other classes, are attended by students from a variety of linguistic, educational, socio-economic and ethnic backgrounds. Every day, teachers are challenged by the diversity of their classrooms, especially its increase. In the face of these and similar factors, teachers need to develop strategies to support them on an ongoing basis in effectively facilitating the language learning experiences of diverse groups of learners. This is underpinned by the one-size-fits-all approach favoured by textbooks, supplementary materials and educational technologies that seek to cover a wider market [12].

People differ from each other in a number of biological, conditioned (influenced by nature) or unconscious forces (influenced by past experiences). There are differences that are easily learned through common interactions but individual differences are learned through rigorous research. The differences that can be studied are: age, sex, aptitude, motivation, learning styles, learning strategies, and personality. The most common differences of learners are: gender, age, intelligence, ability, interest, prior knowledge, learning style, motivation, locus of control, self-efficacy, and epistemological beliefs.

These differences are closely interlinked and together they play an important role in language learning. In many cases, these non-linguistic factors are not given much attention in research on language learning alongside linguistic factors [12].

Ortega, Cabrera and Benalcázar [9] consider the following as important aspects that teachers should pay attention to: recognition of learners' different backgrounds, languages, cultures, readiness, learning preferences, interests, needs and learning profiles. For instance, numerous empirical studies indicate that women differ from men in their use of language learning strategies, with women generally employing more strategies than men, although this is not always the case.

It is important to consider that language learners bring their individual personality traits into the learning process, which can either facilitate or hinder successful foreign language acquisition. Certain personality characteristics have been noted to influence the efficacy of language learning:

1. Self-esteem, representing one's sense of self-worth;
2. Extroversion or introversion: Extroverts tend to exhibit better short-term memory, greater stress resilience, and lower anxiety levels during foreign language production compared to introverts;
3. Risk-taking: Students inclined towards risk-taking typically demonstrate higher levels of engagement in language classrooms;
4. Inhibition;
5. Tolerance of ambiguity, which positively impacts listening comprehension.

Foreign language learners vary in their learning styles, often categorized as analytic or global. Analytic learners are meticulous rule followers who prioritize accuracy and rule comprehension. On the other hand, global learners focus less on intricate language details and tend to communicate more fluently than their analytic counterparts.

Differentiation in Teaching English as a Foreign Language. Ortega, Cabrera and Benalcázar [9, p. 1220] state that 'differentiated instruction (DI) is an instructional strategy intended to help educators succeed their diverse student population along the process of teaching and learning'.

It matters how we approach students and how we encourage them to learn English. English as a Foreign Language is learning and teaching English in a non-English-speaking country. Students learning English in Ukraine, for example, are considered EFL students because English is not the official language of the country. However, if these same learners were studying English in the United States, they would be considered as ESL learners.

The concept of differentiation can be interpreted broadly, but it seems to be a definite necessity in order to recognise and meet the needs of all learners. Every learner has the right to have this done, and it is the teacher's responsibility to find effective ways of addressing the needs and abilities of the students, and to adapt these methods to the curriculum with appropriate learning and teaching styles. This is where differentiation plays a vital role [2].

Differentiation means planning according to the differences of the learners. It also means recognising that students differ in the quality and speed of their learning. Differentiation requires flexibility and adaptability in responding to what to teach and how to teach questions according to learners' needs [7].

According to Mills, Monk, Keddie, Renshaw, Christie, Geelan, and Gowlett [8], differentiation is a process whereby teachers provide opportunities for learners to work at their own pace and to develop their potential through a variety of relevant learning activities. Reese [13] refers to Carol Ann Tomlinson [23], who has written a book called *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*, in which she explains that in differentiated classrooms the teacher does not start teaching where the curriculum begins, but where the students are. These teachers accept and build on the fact that learners differ in essential ways, and at the same time they take as a basic premise that teachers must be prepared to engage learners through different ways of learning, by drawing on different interest and by using different paces and degrees of complexity of instruction in the development [13].

In their collaborative article, Ortega, Cabrera and Benalcázar [9] refer back to the work of Heacox [6], who has the opinion that the Differentiated Instruction (DI) is not an educational strategy, but an approach to teaching and learning that seeks to maximise the development and individual success of each learner by adapting or modifying content, process and product. It aims to meet each student in the learning process [9].

Ortega, Cabrera, Benalcázar [9] also drew on the ideas of Pham [10] in defining differentiation as an approach that involves identifying learners' levels of readiness, modifying instruction, using collaboration and autonomy in learning, and integrating teaching and practice, obviously to enhance learning. They went on to explain that such an approach should include different teaching methods, activities, as well as a range of assessment procedures and continuous needs of analysis.

The necessity of tailoring teaching methods for English as a Foreign Language (EFL) classes is as real as it is for any other subject. Therefore, investigating various strategies to customize the content, process, product, and learning environment could enable EFL teachers to adapt their teaching methods to help their students achieve the communication skills and language proficiency required by foreign language learning. The exceptional teaching approach of differentiated instruction ensures no student is left behind by addressing their unique needs. However, the question remains: how can DI offer effective alternatives for EFL teachers to ensure their students attain a uniform level of English language proficiency by the end of a term, enabling them to excel in standardized tests [4]?

Methods of Differentiation. If our aim is improvement, we must adopt varied approaches tailored to each individual.

A classroom comprised of learners with diverse individual characteristics is termed as 'heterogeneous.' Such heterogeneity presents particular challenges for both learners and teachers. These challenges often manifest in maintaining discipline, sustaining learner engagement, selecting and utilizing appropriate teaching materials, and ensuring active participation of all learners in lesson activities.

There are several widespread and popular methods for teaching, training and developing English learners that guarantee successful results in the educational process. Differentiated instruction is the introduction of these activities, taking into account the learning characteristic of individuals in the educational process [5].

To differentiate instruction, a teacher needs the following important steps. They help ensure that each student is provided with appropriate instruction tailored to their individual learning needs and preferences [4]:

- Modify the elements of their lesson plans that respond to the content, process, and product.
- Consider the classroom environment as an element in differentiated instruction.
- Pre-assess their students to understand what they already know in relation to the content that will be taught.
- Group the students according to their knowledge level.
- Consider the students' interests and provide them with materials to work on according to those interests.
- Take into account the students' potential by having them work with materials that would reinforce their level of knowledge.

• Consider the ways students prefer to learn, referring to the types of intelligences students have: linguistic, logical/mathematical, visual/spatial, kinaesthetic, musical, naturalistic, interpersonal, and intrapersonal.

Tomlinson [14] lists three areas of curriculum that effective teachers link together: what learners will learn, i.e. the content; the activities through which they will learn, i.e. the process; and how they will present and extend what they have learned and understood, i.e. the product. Differentiated classroom strategies include:

1. Stations, which are different points in the classroom where students work on different tasks at the same time.
2. Complex Instruction, which creates equality of learning opportunities by using small instructional groups of students in intellectually challenging subjects.
3. Orbital Studies, which revolve around independent inquiry or discovery and some aspect of the curriculum.
4. Centres, most often centres of learning or interest, these, unlike stations, operate separately rather than in concert.
5. Tiered Activities, which maintain the focus of the activity but provide different access pathways at different levels of difficulty, so that learners with different learning needs work with the same basic ideas and use the same key skills [13].

Taking into account the cognitive abilities of the students, Tomlinson [25] also emphasized the significance of the learning environment in teaching instruction. This environment encompasses the classroom's routines, procedures, and physical layout, as well as the overall atmosphere or sentiment shared among the students and between the students and the teacher. These factors are crucial to consider when differentiating instruction [4].

Differentiated instruction can be visualized as a triangle of learning, with the teacher, content, and students forming the vertices. Each component is integral to the formation and sustenance of the entire teaching and learning process [5]. It is crucial to comprehend the dynamics among the students, teachers, and the content in a classroom to build a conducive learning environment that fortifies this learning triangle. Particularly in an EFL setting, it is vital to understand the students' motivations for learning English and how it can be advantageous for them. This understanding aids in tailoring the design of the English aspects they need to learn and the teaching methods to be employed [5].

To address the challenges of a heterogeneous classroom, various teaching solutions can be implemented. For instance:

1. Diversify topics, methods, and texts to cater to different learner interests and preferences.
2. Enhance activity engagement by incorporating visual aids. For example, students can create visual aids on various topics as part of their methodology classes, preparing for future teaching practice.
3. Employ a combination of compulsory and optional instructions, ensuring that every student completes a minimum portion of the task while allowing flexibility for those who wish to do more.
4. Utilize open-ended cues to prompt varied responses from students, fostering critical thinking and creativity.
5. Foster collaboration among students, encouraging cooperative work and peer teaching to maintain engagement with the language material, particularly when direct interaction with every student is not feasible.

Conclusion. This paper has underscored the importance of recognizing and responding to learner differences in age, gender, aptitude, motivation, learning styles, and personality. Differentiation, when carefully and thoughtfully implemented, allows for the accommodation of various learner needs, leading to more personalized and effective learning experiences. This approach not only improves motivation and critical thinking but also fosters a more inclusive and supportive classroom environment where all students have the opportunity to succeed.

In conclusion, this study advocates for a paradigm shift in language education, emphasizing the critical role of differentiation. It calls for a departure from rigid, standardized teaching methods towards more dynamic, student-centred approaches. Such a shift is essential not only for the effective teaching of English as a foreign language but also for fostering a learning environment where diversity is celebrated, and every learner's needs are addressed with precision and care.

Bibliography:

1. De Bruin K. Differentiation in the classroom: Engaging diverse learners through universal design for learning. Clayton Vic : Monash University, 2018. 50 c.
2. Eikeland I., Ohna S. E. Differentiation in education: a configurative review. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*. 2022. Vol. 8, № 3. C. 157–170. URL : <https://doi.org/10.1080/20020317.2022.2039351>
3. Eisenmann M., Aicher-Jakob M., Seifert A. Teaching English: differentiation and individualisation. Leiden, 2019. 245 c.

- Gaitas C. S., Carêto F. P., Castro Silva J. Differentiated instruction: 'to be, or not to be, that is the question'. *International Journal of Inclusive Education*. 2022. С. 1–17. URL : <http://doi.org/10.1080/13603116.2022.2119290>
- Gregory G. H., Chapman C. Differentiated instructional strategies: One size doesn't fit all. Thousand Oaks, 2012. 232 с.
- Heacox D. Differentiating instruction in the regular classroom. Minneapolis : Free Spirit Publishing Inc., 2012. 176 с.
- McLelland N., Coffey S. Language teaching: learning from the past. Differentiation and diversity. Nottingham : University of Nottingham, 2021. URL : <https://www.nottingham.ac.uk/CLAS/Research/Modernlanguages-research-groups/Learning-from-the-past/Language-Teaching-Learning-fromthe-Past.aspx>.
- Mills M., Monk S., Keddie A., Renshaw P., Christie P., Geelan D., Gowlett, C. Differentiated learning: From policy to classroom. *Oxford Review of Education*. 2014. Vol. 40, № 3. С. 331–348. URL : <https://doi.org/10.1080/03054985.2014.911725>
- Ortega D. P., Cabrera J. M., Benalcázar J. V. Differentiating instruction in the language learning classroom: Theoretical considerations and practical applications. *Journal of Language Teaching and Research*. 2018. Vol. 9, № 6. С. 1220–1228.
- Pham H. L. Differentiated instruction and the need to integrate teaching and practice. *Journal of College Teaching & Learning*. 2012. Vol. 9, № 1. С. 13–20.
- Pivkach I. O. Implementation of principles of individualization and differentiation in foreign language classes in high school. *Pedagogical Sciences: Theory and Practice*. 2024. № 1 (49). С. 122–127.
- Raza K. Differentiated instruction in English language teaching: Insights into the implementation of Raza's teaching adaptation model in Canadian ESL. *TESL Ontario Contact*. 2020. Vol. 46, № 2. С. 41–50.
- Reese S. Differentiation in the language classroom. *The Language Educator*. 2011. № 8. С. 40–46. URL : https://activecommunication.files.wordpress.com/2019/10/tle_aug11_article.pdf.
- Tomlinson C. A. How to differentiate instruction in academically diverse classrooms (3-e vyd.). Alexandria, VA : ASCD, 2017. 186 с.
- Williams M. J. Teacher perceptions of differentiated instruction in a standards-based grading middle school. *Educational Research: Theory and Practice*. 2023. Vol. 34, № 1. С. 129–150. URL : https://www.nrmera.org/wp-content/uploads/2023/03/V34-1_9-Williams-Teacher-Perceptions-of-Differentiated-Instruction.pdf.

References:

- De Bruin, K. (2018). *Differentiation in the classroom: Engaging diverse learners through universal design for learning*. Clayton Vic : Monash University. 50 s.
- Eikeland, I., & Ohna, S. E. (2022). Differentiation in education: A configurative review. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 8(3), 157–170. URL : <https://doi.org/10.1080/20020317.2022.2039351>
- Eisenmann, M., Aicher-Jakob, M., & Seifert, A. (2019). *Teaching English: Differentiation and individualisation*. Leiden : Brill Schöningh. 245 s.
- Gaitas, C. S., Carêto, F. P., & Castro Silva, J. (2022). Differentiated instruction: 'To be, or not to be, that is the question'. *International Journal of Inclusive Education*, 1–17. URL: <http://doi.org/10.1080/13603116.2022.2119290>
- Gregory, G. H., & Chapman, C. (2012). *Differentiated instructional strategies: One size doesn't fit all*. Thousand Oaks : Corwin Press. 232 s.
- Heacox, D. (2012). *Differentiating instruction in the regular classroom*. Minneapolis : Free Spirit Publishing Inc. 176 s.
- McLelland, N., & Coffey, S. (2021). *Language teaching: Learning from the past. Differentiation and diversity*. URL: <https://www.nottingham.ac.uk/CLAS/Research/Modernlanguages-research-groups/Learning-from-the-past/Language-Teaching-Learning-fromthe-Past.aspx>
- Mills, M., Monk, S., Keddie, A., Renshaw, P., Christie, P., Geelan, D., & Gowlett, C. (2014). Differentiated learning: From policy to classroom. *Oxford Review of Education*, 40 (3), 331–348. URL: <https://doi.org/10.1080/03054985.2014.911725>
- Ortega, D. P., Cabrera, J. M., & Benalcázar, J. V. (2018). Differentiating instruction in the language learning classroom: Theoretical considerations and practical applications. *Journal of Language Teaching and Research*, 9(6), 1220–1228.
- Pham, H. L. (2012). Differentiated instruction and the need to integrate teaching and practice. *Journal of College Teaching & Learning*, 9 (1), 13–20
- Pivkach, I. O. (2024). Implementation of principles of individualization and differentiation in foreign language classes in high school. *Pedagogical Sciences: Theory and Practice*, 1 (49), 122–127.
- Raza, K. (2020). Differentiated instruction in English language teaching: Insights into the implementation of Raza's teaching adaptation model in Canadian ESL. *TESL Ontario Contact*, 46 (2), 41–50.
- Reese, S. (2011, August). Differentiation in the Language Classroom. *The Language Educator*, 40–46. URL : https://activecommunication.files.wordpress.com/2019/10/tle_aug11_article.pdf
- Tomlinson, C. A. (2017). *How to differentiate instruction in academically diverse classrooms* (3rd ed.). Alexandria, VA : ASCD. 186 s.
- Williams, M. J. (2023). Teacher perceptions of differentiated instruction in a standards-based grading middle school. *Educational Research: Theory and Practice*, 34 (1), 129–150. URL : https://www.nrmera.org/wp-content/uploads/2023/03/V34-1_9-Williams-Teacher-Perceptions-of-Differentiated-Instruction.pdf (data zvernennia: 20.07.2024)

Бакиш Р. К., Густі І. І., Качур А. Диференціація в процесі навчання англійської мови

Стаття досліджує складні аспекти та фундаментальну необхідність диференціації в мовній освіті, зокрема в багатогранному контексті викладання англійської як іноземної мови (ІМ). Визначаючи, що учні далекі від однорідної групи, а навпаки, демонструють вражаючий спектр різноманітного досвіду, здібностей та мотивацій, дослідження критично аналізує традиційну освітню модель, яка нав'язує уніфікацію, нехтуючи індивідуальними відмінностями учнів. Концепція «загального учня» розглядається як оманлива ілюзія, яка недостатньо враховує унікальні та різноманітні потреби кожного студента. Стаття підкреслює важливість інноваційних, адаптованих викладацьких стратегій, що реагують на ці відмінності, дозволяючи учням просуватися у власному темпі та відповідно до їх стилів навчання.

Завдяки розширеному огляду наукової літератури, наше дослідження вивчає ключову роль диференціації як необхідного підходу в мовній освіті. Воно підкреслює, що диференціація може суттєво підвищити мотивацію, критичне мис-

лення та загальну мовну компетентність учнів. Стаття розглядає різні впливові фактори, такі як вік, стать, риси особистості та стилі навчання, які значно впливають на результати навчання ІМ. Автори закликають до зміни парадигми в навчанні ІМ, наголошуючи на критичній необхідності для викладачів приймати адаптивні методи навчання. Ця зміна вимагає продуманих модифікацій навчальних планів, креативного використання широкого спектру навчальних заходів і цілеспрямованого сприяння інклюзивному та підтримуючому навчальному середовищу. Зрештою, автори щиро закликають до постійного, рефлексивного діалогу серед викладачів для обміну цінним досвідом та поступового вдосконалення педагогічних практик, що, у свою чергу, забезпечує адекватне задоволення різноманітних та складних потреб усіх учнів у дедалі більш різноманітних та динамічних класах.

Ключові слова: відмінності серед учнів, диференціація, диференційоване навчання, індивідуальні відмінності учнів, методи диференціації, навчання англійської мови як іноземної, неоднорідний клас, стилі та стратегії навчання.

УДК 378.014.5:004.8]:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.03>

Богомаз О. Ю.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: МЕДІАКОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД

У статті розглядається застосування штучного інтелекту у вищій освіті, а також вирішення завдань персоналізації навчання. Виявлено та проаналізовано необхідність впровадження штучного інтелекту в освітній процес закладів вищої освіти, а також технології, які вже використовуються. Розкрито сутність та уявлення про штучний інтелект, який постійно змінюється, трансформується, бачення шляхів його розвитку, підходи до вивчення та функціонування в цілому. У сучасному світі цифрових технологій і масової інформації медіакомпетентність стала ключовою навичкою, необхідною для ефективного функціонування в суспільстві. Штучний інтелект, інтегрований в освітній процес, відкриває нові можливості для розвитку цієї навички.

Особливу увагу приділено впливу штучного інтелекту на розвиток критичного мислення та аналізу інформації, що є невід'ємною частиною медіакомпетентності. Завдяки технологіям штучного інтелекту здобувачі освіти можуть навчитися розпізнавати фейки, аналізувати достовірність джерел і робити обґрунтовані висновки на основі наявних даних. Окрім позитивних аспектів, у статті також обговорюються можливі ризики та виклики, пов'язані з впровадженням штучного інтелекту в систему вищої освіти.

Стаття також акцентує увагу на необхідності підготовки викладачів до використання нових технологій і на розробці етичних норм для інтеграції штучного інтелекту в освітній процес. Важливим є питання збереження балансу між використанням технологій та традиційними методами навчання, що сприятиме формуванню гармонійної та медіакомпетентної особистості.

Проаналізувавши можливості застосування штучного інтелекту, дійшли висновку про можливості використання та вдосконалення технологій штучного інтелекту у закладах вищої освіти, підкреслюючи його значення у формуванні медіакомпетентності, а також визначили виклики, з якими стикаються освітяни в умовах швидкого розвитку цифрових технологій.

Ключові слова: штучний інтелект, вища освіта, професійна підготовка, медіакомпетентність.

Штучний інтелект швидкими темпами активно проникає у всі сфери людської життєдіяльності, особливо після того, коли наприкінці листопада 2022 року компанія OpenAI презентували світу низку цифрових сервісів, які називають штучним інтелектом. За даними The Guardian за два місяці після запуску кількість користувачів складала понад 100 млн, тобто у січні 2023 р. зафіксовано більше 590 млн відвідувань сайту від 100 млн унікальних користувачів [8]. Це спричинило справжній революційний прорив у розвитку штучного інтелекту.

У багатьох людей виникає уявлення, що штучний інтелект в освіті – це роботи замість вчителя або викладача. До початку 2030 року, за думкою авторів книги «Штучний інтелект в освіті. Перспективи та проблеми для викладання та навчання» [7] авторства Уейна Холмса, Майї Бяліка та Чарльза Фейдела, «штучний інтелект навчиться допомагати людині, співпрацювати з нею, навчати і виступати як посередник» [7]. Фактично штучний інтелект став невід'ємною частиною життя майже кожної людини, через що кардинально змінився побут, але окрім цього і відбуваються зміни в освітньому процесі закладів вищої освіти. Тому основним завданням вищої педагогічної освіти в сфері штучного інтелекту є кваліфікована підготовка майбутніх учителів.

Засновниками дослідження штучного інтелекту як науки й засобу трансформації життя, зокрема освіти, є: математик А. Тюрінг [9], який у 1950 році відзначив, що у машини відсутнє емоційне відчуття, провівши перший тест перевірки системи штучного інтелекту на інтелектуальність; А. Ньюелл, Г. Саймон та К. Шоу [6], котрі у 1955 році створили першу програму штучного інтелекту – «Логік-Теоретик»; професор

Дж. Маккарті [5] – запропонував у 1956 році власний поняттєвий кентавр ШІ під час конференції в Дартмутському коледжі, символізувавши народження нової наукової галузі.

Протягом останніх років активність наукової спільноти в галузі вивчення впливу штучного інтелекту на освіту суттєво зросла. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. № 1556-р [1], визначає загальні стратегічні напрями та завдання розвитку штучного інтелекту в Україні, приділяючи особливу увагу освіті як пріоритетному напрямку. Аналіз досліджень та публікацій з питання використання штучного інтелекту у сфері освіти підтвердив актуальність проблеми.

Мета статті – дослідити та висвітлити зв'язок медіакомпетентності та штучного інтелекту у системі вищої освіти України.

Освіта є фундаментальною опорою суспільства. Протягом усієї історії вона була засобом, за допомогою якого майбутні покоління здобували знання та компетентності, щоб постійно розвиватися. Однак світ змінюється швидкими темпами, і аналогічно змінюються підходи до вищої освіти. Штучний інтелект стає інструментом у руках здобувачів освіти, який викликає багато суперечностей. Він визначається як здатність машин імітувати людський інтелект і вчитися на досвіді. В освітньому контексті це означає, що машини можуть швидко шукати неякісну інформацію здобувачам вищої освіти, які вважають її істинною.

Сьогодні великі масиви інформації легко можна знайти в Інтернеті за хвилину, але з розвитком технологій цей процес стане ще швидшим. Тому постає логічне питання «для чого щось вчити, якщо все можна знайти в Інтернеті?». Вища освіта в сучасному світі необхідна не так для отримання базових знань, як для соціалізації та формування компетентностей, які потрібні для життя та професійної діяльності. Інша причина, через яку навчання все ще необхідне, полягає в тому, що однієї лише здатності знайти дані може бути недостатньо для їх правильного використання та застосування. Людина прагне знайти достовірну інформацію, що відіграє вирішальну роль її здатності критично і творчо мислити.

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту значно впливає на сферу вищої освіти. Досягнення в галузі рішень на основі штучного інтелекту мають потенціал для суспільного блага та досягнення цілей сталого розвитку. Щоб реалізувати цей потенціал на практиці, потрібні загальносистемні зміни в підході до академічної доброчесності, посилення етичного нагляду та всебічна взаємодія з фахівцями-практиками та вченими-дослідниками у всьому світі, тому застосування нових технологій штучного інтелекту у вищій освіті принесе користь тільки в тому випадку, коли в ньому буде закладено людиноцентричний підхід до педагогіки та суворе дотримання етичних норм і стандартів.

Суть цих питань полягає в тому, що впровадження та використання штучного інтелекту у вищій освіті має ґрунтуватися на базових засадах рівності та справедливості. Для цього необхідно сприяти доступу до штучного інтелекту та використанню його технологій як суспільного блага, приділяючи особливу увагу розширенню прав і можливостей здобувачів освіти. Штучний інтелект має бути спрямований на покращення якості навчання всіх учасників освітнього процесу, на розширення прав та можливостей зміцнення систем управління навчанням. Професійна підготовка майбутніх учителів має забезпечити основними компетентностями в галузі штучного інтелекту, зокрема розуміння специфіки збору та управління інформації за його допомогою, а також навичками забезпечення безпеки та захисту персональних даних.

У Європейському Союзі відповідно до Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Artificial Intelligence for Europe керуються таким визначенням щодо «системи штучного інтелекту» (Artificial Intelligence (AI) systems): «це системи програмного (та можливо апаратного) забезпечення, які розроблені людьми, що, з огляду на складну мету, діють у фізичному або цифровому вимірі, сприймаючи навколишнє середовище через збір даних, інтерпретацію отриманих структурованих або неструктурованих даних, міркування на основі знань або обробку інформації, отриманої з цих даних, і прийняття рішення про найкращі дії для досягнення поставленої мети» [2].

Штучний інтелект як наукова система передбачає декілька підходів та методик, зокрема: «машинне навчання (наприклад, deep learning, reinforcement learning), машинне мислення (наприклад, планування, складання розкладу, представлення знань та аргументації, пошук, оптимізація) та робототехніку (наприклад, управління, сприйняття, датчики та виконавчі механізми, а також інтеграція всіх інших методів у кіберфізичні системи)» [3].

«Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні», прийнята 2 грудня 2020 р. № 1556-р, визначає мету штучного інтелекту у розвитку освіти: «це визначення пріоритетних напрямів і основних завдань розвитку технологій штучного інтелекту для задоволення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, побудови конкурентоспроможної національної економіки, вдосконалення системи публічного управління» [1].

Для досягнення мети Концепції у сфері освіти слід забезпечити виконання таких завдань у сфері вищої освіти:

створення спеціалізованих освітніх програм штучного інтелекту в межах галузі «Інформаційні технології», включення питань штучного інтелекту до інших освітніх програм з різних спеціальностей, створення міждисциплінарних, зокрема спільних, магістерських і докторських програм;

залучення спеціалістів ІТ-індустрії та інших галузей до формування кваліфікаційних вимог для фахівців із штучного інтелекту, розроблення і виконання освітніх програм, атестації здобувачів вищої освіти; інтеграція провідних он-лайн курсів за тематикою штучного інтелекту до освітніх програм; організація та забезпечення проходження стажування для викладачів ІТ-напрямів в ІТ-компаніях, ІТ-під-розділах підприємств та установ, а також громадських організаціях, що розробляють та застосовують технології штучного інтелекту; налагодження міжнародної співпраці та програм подвійних і спільних дипломів у галузі штучного інтелекту, зокрема із закордонними партнерами [1].

Для того щоб підвищити рівень професійної підготовки майбутніх вчителів, доцільно використовувати штучний інтелект в освітньому процесі. Наприклад, штучний інтелект може автоматизувати основні дії в освіті, як-от виставлення оцінок. Викладачу оцінювання домашніх завдань і тестів у системі Moodle для великих лекційних курсів може бути виснажливою роботою. Хоча штучний інтелект ніколи не зможе по-справжньому замінити людське оцінювання. Але тепер викладачі можуть автоматизувати оцінювання майже для всіх видів тестування з вибором відповідей і заповнення пропусків. Сьогодні програмне забезпечення для оцінювання есе все ще перебуває в стані зародження та не зовсім на належному рівні. Тим не менш, воно може (і буде) покращуватися протягом наступних років, надаючи можливість викладачу більше зосереджуватися на підготовці та проведенні лекційних занять та взаємодії зі студентами, ніж на виставленні оцінок.

Ще однією перевагою використання штучного інтелекту в освітньому процесі є те, що програми, керовані штучним інтелектом, можуть дати студентам і викладачам корисні відгуки. Штучний інтелект може не тільки допомогти викладачам і здобувачам освіти створювати курси, адаптовані до їхніх потреб, але також може надати двосторонній зворотний зв'язок щодо успіху курсу загалом. Заклади освіти використовують системи штучного інтелекту, щоб відстежувати прогрес студентів і сповіщати викладачів, коли можуть виникнути проблеми з успішністю. Такі системи штучного інтелекту надають можливість студентам отримувати необхідну підтримку, а викладачам – знаходити сфери, де вони можуть покращити навчання для студентів, які можуть мати проблеми з предметом.

З одного боку перевагою, з іншого – недоліком є те, що штучний інтелект може змінювати роль викладачів закладів вищої освіти, наприклад, змінювати роль викладача на роль фасилітатора.

Штучний інтелект може змінити місце навчання студентів, викладача та спосіб отримання базових навичок. Використовуючи системи штучного інтелекту, програмне забезпечення та підтримку, здобувачі вищої освіти можуть навчатися з будь-якої точки світу в будь-який час, і з такими програмами, які замінюють певні типи навчання в аудиторії. Освітні програми на базі штучного інтелекту вже допомагають студентам набути загальних та фахових компетентностей. Тим не менш, у міру того, як ці програми розвиваються і розробники дізнаються більше, вони, ймовірно, пропонуватимуть студентам набагато ширший спектр послуг.

Із поширенням штучного інтелекту в освіті здобувачі освіти, викладачі та ЗВО мають дбати про те, щоб ці технології використовувались відповідально. Такі чат-боти, як ChatGPT, викликають суперечки серед викладачів щодо їх потенціалу сприяти обману та генерувати дезінформацію. Крім того, професіонали та спостерігачі підняли критичні питання щодо конфіденційності даних, упередженості алгоритмів і невідповідності доступу, що стосуються штучного інтелекту. Викладачів турбує питання академічної доброчесності, списування, відсутність людського спілкування в аудиторіях. Важливим аспектом також має місце підготовка викладачів до роботи зі штучним інтелектом у професійній діяльності.

Медіакомпетентність та штучний інтелект (ШІ) взаємодіють у різних аспектах, які сприяють покращенню вміння орієнтуватися в медіапросторі, аналізувати та критично оцінювати інформацію.

Штучний інтелект допомагає аналізувати інформацію для виявлення фейкових новин і дезінформації. Використовуючи алгоритми обробки природної мови, штучний інтелект може визначати неправдиві новини за такими параметрами, як мова, джерела та контент. Це сприяє розвитку критичного мислення та вміння розрізняти достовірні та недостовірні джерела та запобігти поширенню дезінформації.

Штучний інтелект автоматизує багато процесів, зокрема написання статей, створення різного роду медіаконтенту (зображення, відео, аудіо), що часто спрощує доступ до якісного контенту та підвищує ефективність медіакомпетентності. Використання штучного інтелекту для формування медіакомпетентності передбачає розгляд етичних питань, таких як приватність, безпека даних та прозорість алгоритмів. Це важливо для забезпечення відповідального використання технологій та збереження довіри аудиторії. Штучний інтелект може використовуватися для модифікації або маніпуляції існуючими зображеннями або відео з метою створення фальшивих матеріалів, які складно відрізнити від реальних. Це сприяє створенню «дипфейків» і фейкових новин. Таким чином штучний інтелект полегшує певним суб'єктам можливість здійснювати неетичні, аморальні та злочинні дії, зокрема поширення дезінформації, проведення пропаганди, розпалювання ненависті й створення цілком хибних, а часом і компрометуючих матеріалів за участю людей без їхньої згоди та відома.

Оскільки дані навчання штучного інтелекту зазвичай беруться з Інтернету, який надто часто містить дискримінаційні та інші неприйнятні вислови, розробникам доводиться впроваджувати так звані «огорожі», щоб вихідні дані GPT не були образливими або неетичними.

Однак через відсутність суворих правил та ефективних механізмів моніторингу упереджені матеріали, що генеруються штучним інтелектом, все частіше поширюються Інтернетом, завдаючи шкоди здобувачам освіти, які не мають глибоких попередніх знань з теми.

Фактично, штучний інтелект не базується на спостереженнях реального світу чи інших ключових аспектах наукового методу і не відповідає людським чи соціальним цінностям. Тому він не може створювати по-справжньому новий контент про реальний світ, взаємовідносинами між людьми та технологіями. Питання про те, чи можна вважати явно новий контент, створений моделями штучного інтелекту, науковим знанням, залишається спірним. Наприклад, у нижній частині сторінки ChatGPT зазначено: «ChatGPT може надавати неточну інформацію про людей, місця чи факти».

Інструменти, такі як ChatGPT, зазвичай виявляють тенденцію до генерації відповідей, які відображають передбачувані смислові значення, закладені власниками даних. Це створює потенційну загрозу для обмеження та підриву розвитку плюралізму думок та різноманітного вираження ідей. Групи населення, які мають обмежений доступ до даних, зокрема маргіналізовані спільноти у світовому масштабі, часто мають мінімальну або обмежену цифрову присутність у мережі.

Виходячи з того, що штучний інтелект є досить новим явищем, слід зазначити, що варто коригувати або закріпити наявні закони про авторське право, щоб регулювати контент, створений штучним інтелектом. Регулювання використання авторських матеріалів у процесі навчання штучних інтелектуальних моделей, а також визначення статусу авторських прав на результати, згенеровані штучним інтелектом, є новими аспектами, що потребують уваги в межах сфери законодавства про авторське право. Цим обумовлена невідкладна необхідність внести корективи до чинної нормативної бази з урахуванням цих змін.

Таким чином, використання штучного інтелекту у вищій освіті в певному сенсі є цінним, але ми маємо бути надзвичайно пильними, відстежуючи його розвиток і загальну роль у нашому світі. Штучний інтелект навчається сам і набагато швидше, ніж люди. Ми справді не уявляємо, наскільки розумним він може стати, що це може означати для людства та до яких наслідків призведе.

Розвитку та використанню штучного інтелекту мають сприяти розширення та посилення інтелектуальних та соціальних здібностей людини, уникання конфліктів. Для того, щоб штучний інтелект став надійним партнером у вищій освіті та наукових дослідженнях, необхідно розробляти та впроваджувати підходи, які відповідають етичним принципам та академічній доброчесності. Такий підхід забезпечить довіру до штучного інтелекту серед дослідників, викладачів та здобувачів освіти.

Будь-які трансформації, ініційовані штучним інтелектом, мають піддаватися уважному аналізу та управлінню з використанням підходу, орієнтованого на людину з метою розширення людських можливостей та формування цифрового майбутнього для всіх. Штучний інтелект може суттєво покращити медіакомпетентність, надаючи інструменти для аналізу, фільтрації та створення якісного контенту. Однак важливо зберігати баланс між технологічними можливостями та етичними нормами, щоб забезпечити безпечне та ефективне використання штучного інтелекту в медіапросторі.

Використана література:

1. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні (1556-р). 2020, 20 грудня. URL : <https://bit.ly/3XBWNJg>
2. European Commission “Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Artificial Intelligence for Europe”. 2018. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=COM:2018:237:FIN; High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. \(2019a, April 8\). A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines. European Commission. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/definition-artificial-intelligence-main-capabilities-and-scientific-disciplines](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=COM:2018:237:FIN; High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. (2019a, April 8). A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines. European Commission. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/definition-artificial-intelligence-main-capabilities-and-scientific-disciplines)
3. European Commission. Laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts. Brussels, European Commission. 2021. URL : <https://artificialintelligenceact.eu>
4. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence “A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines”. European Commission. 2019. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/definition-artificial-intelligence-main-capabilities-and-scientific-disciplines>
5. McCarthy J., Minsky M. L., Rochester N., Shannon C. E. A proposal for the Dartmouth summer research project on Artificial Intelligence, 1955. AI Magazine. 2006. Vol. 27. No. 4. P. 12–14.
6. Newell A., Shaw C., Simon H. Report on a General Problem-Solving Program. Proceedings of the International Conference on Information Processing. 1959. P. 256–264.
7. Ocampo Y. Singapore Unveils AI Government Cloud Cluster. Singapore, OpenGov Asia, 2023. URL: <https://opengovasia.com/singapore-unveils-ai-government-cloud-cluster>
8. The Guardian «ChatGPT reaches 100 million users two months after launch». 2023. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2023/feb/02/chatgpt-100-million-users-open-ai-fastest-growing-app>, 2023.
9. Turing A. M. Computing Machinery and Intelligence. Mind. 1950. Vol. 49. No. 236. P. 433–460. DOI: <https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433>
10. Wayne Holmes, Maya Bialik, Charles Fadel Artificial Intelligence in Education. The Center for Curriculum Redesign. Boston, 2019.

References:

1. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2020, 2 hrudnia). Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini (1556-r). [Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020, December 2). On the approval of the Concept of the Development of Artificial Intelligence in Ukraine (1556)]. URL: <https://bit.ly/3XBWNJg> [in Ukrainian].
2. European Commission "Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Artificial Intelligence for Europe" (2018). URL : <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=COM:2018:237:FIN>; High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. (2019a, April 8). A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines. European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/definition-artificial-intelligence-main-capabilities-and-scientific-disciplines>
3. European Commission. (2021). Laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts. Brussels, European Commission. URL: <https://artificialintelligenceact.eu>
4. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence "A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines". (2019). European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/definition-artificial-intelligence-main-capabilities-and-scientific-disciplines>
5. McCarthy J., Minsky M. L., Rochester N., Shannon C. E. A proposal for the Dartmouth summer research project on Artificial Intelligence, 1955. AI Magazine. 2006. Vol. 27. No. 4. P. 12–14
6. Newell A., Shaw C., Simon H. (1959). Report on a General Problem-Solving Program. Proceedings of the International Conference on Information Processing. P. 256–264
7. Ocampo Y. (2023). Singapore Unveils AI Government Cloud Cluster. Singapore, OpenGov Asia. URL: <https://opengovasia.com/singapore-unveils-ai-government-cloud-cluster>
8. The Guardian «ChatGPT reaches 100 million users two months after launch». (2023). URL: <https://www.theguardian.com/technology/2023/feb/02/chatgpt-100-million-users-open-ai-fastest-growing-app>, 2023
9. Turing A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. Mind. Vol. 49. No. 236. P. 433–460. DOI: <https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433>
10. Wayne Holmes, Maya Bialik, Charles Fadel Artificial Intelligence in Education. The Center for Curriculum Redesign. Boston, 2019

Bohomaz O. Artificial intelligence as a challenge to the modern system of higher education: a media competence approach

The article examines the application of artificial intelligence in higher education, as well as solving the problems of personalization of education. The need to introduce artificial intelligence into the educational process of institutions of higher education, as well as technologies that are already in use, has been identified and analyzed. The essence and idea of artificial intelligence, which is constantly changing and transforming, vision of ways of its development, approaches to study and functioning as a whole are revealed. In today's world of digital technologies and mass information, media competence has become a key skill necessary for effective functioning in society. Artificial intelligence, integrated into the educational process, opens up new opportunities for the development of this skill.

Special attention is paid to the impact of artificial intelligence on the development of critical thinking and information analysis, which is an integral part of media competence. Thanks to artificial intelligence technologies, learners can learn to recognize fakes, analyze the credibility of sources and draw informed conclusions based on available data. In addition to the positive aspects, the article also discusses possible risks and challenges associated with the introduction of artificial intelligence into the higher education system.

The article also emphasizes the need to train teachers to use new technologies and to develop ethical standards for the integration of artificial intelligence into the educational process. It is important to maintain a balance between the use of technology and traditional teaching methods, which will contribute to the formation of a harmonious and media-competent personality.

After analyzing the possibilities of using artificial intelligence, they came to a conclusion about the possibilities of using and improving artificial intelligence technologies in institutions of higher education, emphasizing its importance in the formation of media competence, and also identified the challenges faced by educators in the conditions of rapid development of digital technologies.

Key words: artificial intelligence, higher education, professional training, media competence.

UDC 37.035.7(477)

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.04>

Havrylenko K., Meleshko I.

**PSYCHOLOGY OF LISTENING TO ENGLISH VIDEO MATERIALS
IN TECHNICAL UNIVERSITIES**

The article studies teaching listening as the most difficult receptive skill in foreign language learning for technical university students. In addition to linguistic difficulties, students might also experience psychological difficulties such as a lack of the recipient's own perceptual experience, uncomfortable perception conditions, anxiety and fear of failure in performing listening. The students' auditory perception of English-language discourse should be developed as a part of communicative competence.

The study aims to research the psychological and pedagogical aspects of teaching listening based on video materials, which help create psychologically comfortable conditions for technical university students.

The level of motivation is vital in teaching listening and includes the students' readiness to listen to English-language discourse, which increases hearing effectiveness, greater concentration of attention, and interest in information. For studying the psychological aspects of listening, the motivational factor is especially important, since the students' predisposition to listening in the classroom or as independent homework may ultimately depend on their willingness to develop listening skills.

As a working hypothesis, based on our observations, we assume that they are more motivated to perform listening in the classrooms as the students demonstrated competitiveness at guessing some complex lexical units and could be stimulated by praise from the teacher and good grades.

An analysis of the student's opinions on conducting listening in the classroom and as a part of independent work modes is described in the paper. An audiovisual methodology for independent work on listening to professionally oriented video materials based on electronic resources is described.

Key words: *listening, students, technical university, psychological difficulties, video materials, audiovisual technique, survey, communicative competences.*

(статтю подано мовою оригіналу)

With the expansion of international professional contacts, some graduates in engineering lack communication skills in foreign languages that are in demand in any professional field. Communication skills in native and foreign languages occupy an important place among such interpersonal qualities as critical thinking, teamwork, professional development decision-making, etc. The ability to communicate in oral and written forms and to solve problems of interpersonal and intercultural interaction is a part of bachelor's training.

The most relevant is the development of communicative competence, as a core in foreign language teaching, which is a complex process including practice in oral and written speaking skills, as well as receptive reading and listening skills. Listening is one of the most difficult types of activities in foreign language teaching as an auditory perception of language discourse is included in the core communicative competence. By developing the perceptual components of integrative communicative competence, we develop students' general ability to communicate in a foreign language with representatives of different people.

Listening is based on certain psychological mechanisms of perception, recognition, and comprehension [4]. The psychology of listening is described in detail in the scientific literature (D. Brown, R. Costigan, W. Freeman, C. Goh, D. Massaro, and others). At the end of the twentieth century, a theory of listening was developed based on psychological studies.

The perceptual component as part of foreign language communicative competence is consistent with the psychological theory of communication, which suggests that communication is realized at three levels: perceptual, informational and interactive [7]. Auditory perception is a multi-level hierarchical structure of mental activities, which processes the oral signal from the recipient at the acoustic, linguistic and semantic levels. These levels are the subject of foreign language research studies. They try to understand the context of discourse perception from a psychological point of view, as an important aspect of teaching listening is the reflection of students' perceptual activity aimed at the achievement of understanding of the perceived authentic discourse.

In addition to the comprehensive and linguistic difficulties (phonetic, grammatical and lexical), students also might have psychological problems, such as an anxiety and fear of failure in this type of speech activity. O. Kharzhevskaya, K. Oleksandrenko, T. Peshkova and others note, that psychological difficulties, which arise in foreign speech perception, depend on the size of the text perceived by ear, the speech rate, the voice quality, etc. [10].

In the process of teaching listening, the teacher has to help the students overcome linguistic and psychological difficulties [9]. They include lexicogrammatical aspects of a speech utterance (unfamiliar vocabulary, grammatical or syntactic difficulties, word polysemy, etc.). Psychological difficulties might comprise the lack of the recipient's perceptual experience, the perception condition, volume, and lack of effective perception strategies [12].

Previously unsettled problem constituent. According to H. Collins, the problem reducing motivation of non-native speakers in listening is the spontaneous discourse includes such aspects as doubts and hesitations, word changes, abbreviations, alterations in the conversation topic, etc., which obstructs the meaning [2]. The success of perception and the speed of processing of the listened text depend on the development of the listener's inner speech. In foreign language teaching, it is necessary to create stable articulatory-auditory connections, which determine the success of internal speech. The only way to create such connections is through intensive practice of anticipatory auditory perception. Consequently, the task of repeated listening is to achieve a tempo of internal speech that matches the tempo of the speaker's speech. It is assumed that the success of teaching listening is influenced by the methodological competence of the listening process organization, which is generally recommended to be carried out twice.

The researcher points out the several psychological features that the teacher must take into account in teaching listening as a part of communication:

– To overcome the fear of listening and psychological barriers the student should have a preliminary psychological attitude to the type of audio material they are going to listen to;

– For a multi-level group of students, a differentiated approach to teaching listening is recommended. Thus, to facilitate weaker students' perception of foreign language discourse, it is possible to organize a preliminary reading of the beginning of scripts, which helps students predict the rest of the audio text.

– It is useful to familiarize key vocabulary in special exercises before listening, as well as to make guesses about the context in which they can be used.

– For weaker students, it is possible to read the scripts after the first or second listening, as well as to arrange the parts of the scripts during the listening process.

– In addition, the technical equipment for listening should be adequate. If their quality is low, some information might be lost and, as a result, the students' interest decreases [3; 4; 5].

Teaching listening is a complex type of speech activity. However, psychologically, it has a great developmental potential for students [8]. One of the possible ways to reduce difficulties in teaching listening and increasing students' motivation is by performing auditory tasks on video materials.

Objectives. The purpose of the paper is to study the psychological aspects of teaching listening as an independent type of communication. The main objectives are to consider the correlation between conventional listening and distant listening, using video materials; analyze the students' opinions on conducting listening tests in the classroom and as a part of independent work; describe the methodology for listening to video materials, which helps to overcome the psychological difficulties associated with this type of language communication.

Results. Teaching listening as a form of oral communication is often difficult, which is explained by two reasons: listening is seen as a by-product of speaking, and can be used in foreign language classes at a non-linguistic university as a type of speech activity interconnected with speaking; the lack of teacher's awareness about the psychological and linguistic complexities of listening to foreign language discourse, levels of perception and ways to determine them [6]. Such activity as distance indirect listening to audio recordings is an independent form of speech communication with its characteristics. Teaching students this type of listening requires special training in selecting authentic audio recordings, developing special exercises for before-, during- and after-listening activities, as well as using certain technical means.

The psychological studies specify that listeners in the process of listening rely on their alternative experience and developed psychological mechanisms. Receiving information from a phonological (lower) level, they have to recode it into units of a conceptual (high) level, using various perceptual supports. This process is strictly personal and complex since it depends on many factors including the students' speech development, hearing and memory abilities, the level of probabilistic forecasting, and attention and motivation [1].

For overcoming psychological difficulties in developing listening skills besides repeated listening, there is another technique, which suggests using visual supports for combining auditory and visual signals and increases the effectiveness of foreign language teaching [13]. It is based on the idea that the amount of information retained in memory increases significantly when presented as a combination of auditory and visual analyzers. According to physiological studies the carrying capacity of the optic nerve is sixteen times greater than auditory nerves, which permits to intensification of the process of information perception through listening to video materials [12].

The concept of visual supports was introduced by M. Latifi He regarded them as graphic images of unfamiliar lexical units reflecting the content of the text and presented in a video frame, on a board or as a drawing supporting listening. The researcher believes that listening with visual supports accelerates the development of listening skills and abilities, and expands the student's receptive vocabulary, especially at the initial stages of learning. Visual supports also make it possible to increase the semantic and linguistic complexity of audio texts. According to the results of the experiment M. Latifi concludes that listening with support significantly intensifies the development of the students' receptive speech skills and abilities [11, p. 15].

An important step in the development of technical teaching aids was made after the possibility of using video films for listening activities, which closely correspond to the idea of visual supports. Video materials have almost unlimited possibilities in teaching listening and speaking as the visual elements in videos complement the audio or vice versa, thereby facilitating audio-text understanding. D. Brown emphasizes that in videos the information load is more evenly distributed between the visual and auditory supports [1].

K. Woottipong considers videos as a psychologically important means for the development of listening to native speakers in natural communicative situations and defines the target setting for teaching listening with video materials in three stages: 1) pre-teaching lexical and grammatical material before watching video materials for alleviating difficulties, initial practising new vocabulary and grammar items; 2) development of dialogical speech on situations based on video footage; 3) situational-contextual speech skills formation based on visual signals in the viewed video material [13].

The teacher using a video as a teaching aid needs to select video material suitable for the students and assign appropriate tasks. The researchers divide the tasks for teaching listening into two groups. The task of the first group is to develop skills in linguistic form perception (preparatory exercises). The task of the second group is to improve the semantic distinction of audio text (speech exercises), where preference should be given to speech exercises [1; 6].

Using videos for listening skill development is an example of a psychologically comfortable learning activity. In the process of watching the video, students can guess the content. According to R. Costigan, the short duration

and uniqueness of auditory reception determine the selection of materials. The habit of spoken foreign language understanding is developed as a result of systematically listening to a large number of different voices [3].

The researchers believe that a real understanding of communicative situations by the communication participants in a real situation can only be demonstrated with the help of an activity based on watching a video [6]. However, there are some special features of working with video materials, since auditory and visual channels of perception work on condition of mutual interaction and depend on the following skills: the ability to highlight the main things/idea in the image, alternate informative visual elements from less informative ones, distinguish extra and paralinguistic parameters of spoken language, etc. [8]. Taking into account the requirements for video materials mentioned above, we can assume that only special educational video programs and videos meet such parameters. Watching only feature films and documentaries can create additional difficulties for students.

If video materials satisfy the requirements then both auditory and visual channels of perception are aimed at solving the same problem as the visual channel helps to fill in the information not received by the auditory channel. Foreign researchers also note the great pedagogical potential of video materials for teaching listening. Among the psychological and pedagogical studies conducted at different universities around the world on facilitating the process of video listening to a foreign language, two main research directions can be identified [10]: 1) comparison of students' reception of the same content during audio and video types of listening; 2) comparison of students' reception of the same content during video listening without subtitles and with subtitles, for example [12; 13].

As for the first direction, all researchers believe that the audiovisual mode of presentation has a clear advantage over conventional audio listening. Audiovisual media is "closer to real life because visual cues lead to footage contextualization, which contributes to the development of students' linguistic guesses and greatly facilitates the understanding of the video [11; 13]. The second direction is supported in the majority of pedagogical studies, which believe that the results of vocabulary acquisition supported by a video with subtitles in a foreign language improve the students' results compared to the groups that listened to a video without subtitles.

Researchers also note that content visualization during video listening plays a big role in creating psychologically comfortable listening conditions for students [10]. Visualization of content contributes to the creation of a psychologically comfortable educational environment, since the visual presentation of information in a video fragment, especially with the use of subtitles, creates optimal conditions for presenting linguistic insight. The simultaneous application of auditory and visual channels in video watching maximizes content perception and intensifies foreign language teaching. The audiovisual teaching method is, according to researchers, one of the most modern ways of teaching a foreign language.

Besides removing some linguistic difficulties, the audiovisual teaching method also permits one to be emotionally involved in the process of video watching, which increases the overall interest in the studied topic and foreign language learning. The student's emotional involvement in video content contributes to the development of their attitude towards educational audiovisual materials, which is fully consistent with the current modern paradigm of student-centred foreign language teaching. Besides, the use of audiovisual methods of foreign language teaching also contributes to the creation of psychologically comfortable conditions for communicative competence development [13].

In developing listening as a part of communication, the main difficulty is the uniqueness of information presentation. Approximately 94% of students reported psychological discomfort at performing listening tasks compared to speaking or reading, which they explain that by the emotional tension and speed of the listening tasks. Listening is considered the most difficult type of language activity. However, the students regard watching videos as the more psychologically comfortable type of listening and prefer to do the video listening task at home or as a classroom activity.

The majority of students believe that the most important factor for successful listening is the ability to watch a video several times. We also found out that they find it important to listen to an audio or watch a video at a convenient time since many students combine work and study. The decision to conduct listening to a video before topic discussion in a lesson is supported by the fact that students are better prepared to discuss in a foreign language. Conducting a video listening before a classroom lesson frees up classroom time for teaching students practical speaking and classroom time is used to develop communicative competence.

Before giving students independent work based on video for listening, they are given instructions and preparatory training in the classroom. The teacher demonstrates the material, explains how to download electronic resources, and the stages of independent work. Such explanation in the classroom is designed to lessen psychological difficulties that may be caused by the use of new electronic resources. This method of independent work takes approximately 45-50 minutes and includes the following stages.

Listening to a professional video as independent work gives the students the possibility to play this video at least two times in a row. They watch the video and simultaneously complete the teacher's assignments on the computer screen (for instance, questions about the video content, matching or fill-in-the-blank exercises), which the teacher can monitor on the screen and check instantaneously. The tasks should be aimed at the development of such listening skills as prediction, listening for details; the ability to determine the communicative intention of a statement, etc.

In practical listening based on the video, the teacher offers the students to create a mental map for summarizing the content and prepare to reproduce the video content in English. The mental map includes the important content

elements and keywords in a foreign language. Once the mind map is ready, students need to record their short video report with the main information they watched summarizing their mind maps. This two-minute self-produced video they upload for assessment.

After checking the students' video recordings, the teacher can pay more attention in the classroom to students who need more language practice and hence force, have more effective lessons for a multi-level group, organizing group work in creating dialogues in more comfortable psychological conditions.

A survey showed that students positively assessed the opportunity to watch the video as a home task and many students watched it two times and more. In general, they are satisfied with the electronic resources given to them. Psychologically, working with electronic resources [3], as well as the success in overcoming obstacles at the initial stage of listening increased the students' motivation. They worked more comfortably from the combination of home video watching and classroom work, where the students participated in group work, which relieved their psychological difficulties effectively.

The researchers note the great pedagogical potential of using video materials for teaching listening. Working with video materials is an example of a psychologically comfortable learning activity. Visualization of content contributes to the creation of a psychologically comfortable educational environment since the visual presentation of information from a video fragment creates optimal conditions for linguistic guesswork. The simultaneous application of auditory and visual channels in video watching permits to increase the content perception, which leads to the intensification of foreign language learning. In addition, to lessen linguistic difficulties, the use of audiovisual techniques also permits students to be involved emotionally in the process of watching videos, which increases the overall interest in the studied topic.

The most favourable conditions for working with videos are the possibility to watch the video several times, in comfortable conditions, as well as the opportunity to take a break while listening, which are the necessary prerequisites for the development of a methodology for advanced independent listening.

The audiovisual methodology includes the following stages:

- watching a professionally oriented video at home at least twice and completing the teacher's assignments on the computer;
- preparation of a mental map for submission of the professional content for reproduction (retelling) in a foreign language;
- preparing a two-minute reproduction of the video content and sending it to the teacher's electronic resource for assessment;
- random assessment of the video reproduction at the lesson and organization of communicative activities in the classroom, prepared as a home task.

The survey demonstrated that students assessed positively the opportunity to watch videos in a convenient mode. In general, the proposed training in listening through watching videos is suitable for reducing psychological barriers.

Conclusions. Listening as a type of perceptual activity is one of the most difficult types of language skills in foreign language teaching. Auditory perception of English-language discourse is an important element in the core communicative competence.

Accept linguistic difficulties, students might have such psychological difficulties as a lack of the recipient's own perceptual experience, uncomfortable conditions of perception, an excessive amount of perceived material, ineffective perception strategies, etc. The students' motivation is also important as their willingness to listen to English-language discourse increases language comprehension, concentration of attention, and interest in the received information.

The successful perception and processing speed in listening depends on the development of inner speech. The result of teaching listening is influenced by the method of the listening organization. Psychological aspects that should be taken into account are mainly concerned with overcoming the fear of listening to native speech and motivating students to complete the tasks aimed at developing listening. It is useful to familiarize students with new (key) words in special exercises before the listening activity, as well as to make guesses about the context where they can be used.

Bibliography:

1. Brown D. Teaching Aural English. *The English Journal*. 1950. Vol. 39, no. 3. P. 128. URL : <https://doi.org/10.2307/807296>
2. Collins H. K. When Listening is Spoken. *Current Opinion in Psychology*. 2022. P. 101402. URL : <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101402>.
3. Costigan R. D., Brink K. E. Developing Listening and Oral Expression Skills: Pillars of Influential Oral Communication. *Academy of Management Proceedings*. 2019. Vol. 2019, no. 1. P. 10980. URL : <https://doi.org/10.5465/ambpp.2019.10980abstract> (date of access: 26.08.2024).
4. Freeman W. J. The Physiology of Perception. *Scientific American*. 1991. Vol. 264, no. 2. P. 78–85. URL : <https://doi.org/10.1038/scientificamerican0291-78> (date of access: 28.08.2024).
5. Gavrylenko K. M. Teaching listening comprehension at technical universities. *Journal of the National Technical University of Ukraine "KPI": Philology and Educational Studies*. 2015. No. 6. P. 22–27.
6. Goh, C. C., & Vandergrift, L. *Teaching and learning second language listening: Metacognition in action* / ed. by G. C. C. Meng. New York : Routledge, 2011.

7. Grosjean F., Byers-Heinlein K. *Listening Bilingual: Speech Perception, Comprehension, and Bilingualism*. Wiley & Sons, Limited, John, 2018.
8. Havrylenko K. ESP listening in online learning to university students. *European Science*. 2023. Sge 18–02. P. 83–117. URL : <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2023-18-02-025>
9. Havrylenko K., Meleshko I. Modern teaching aids and technologies in foreign languages teaching. *Pedagogical sciences reality and perspectives*. 2022. No. 89. P. 35–38. URL : <https://doi.org/10.31392/npu-nc.series5.2022.89.07>
10. Kharzhevska O. et al. Students' L2 Psychological and Phonological Listening Comprehension Difficulties Diagnostics / *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2019. P. 193-220. URL : <https://doi.org/10.18662/rrem/166>
11. Latifi M., Mirzaee A. Visual support in assessing listening comprehension: Does it help?. *International Journal of Research Studies in Educational Technology*. 2014. Vol. 3, no. 2. URL : <https://doi.org/10.5861/ijrset.2014.814>
12. Massaro D. W., Simpson J. A. *Speech Perception by Ear and Eye: A Paradigm for Psychological Inquiry*. Taylor & Francis Group, 2014. 330 p.
13. Woottipong K. Effect of Using Video Materials in the Teaching of Listening Skills for University Students. *International Journal of Linguistics*. 2014. Vol. 6, no. 4. P. 200. URL : <https://doi.org/10.5296/ijl.v6i4.5870>

References:

1. Brown, D. (1950). Teaching Aural English. *The English Journal*, 39(3), 128–136.
2. Collins, H. K. (2022). When listening is spoken. *Current Opinion in Psychology*, 101402.
3. Costigan, R. D., & Brink, K. E. (2020). Developing listening and oral expression skills: Pillars of influential oral communication. *Journal of Management Education*, 44(2), 129–164.
4. Freeman, W. J. (1991). The physiology of perception. *Scientific American*, 264(2), 78–87.
5. Gavrylenko, K. M. (2015). Teaching listening comprehension at technical universities. *Journal of the National Technical University of Ukraine "KPI": Philology and Educational Studies*, (6), 22–27.
6. Goh, C. C., & Vandergrift, L. (2021). *Teaching and learning second language listening: Metacognition in action*. Routledge
7. Grosjean, F., & Byers-Heinlein, K. (2018). *The listening bilingual: Speech perception, comprehension, and bilingualism*. John Wiley & Sons
8. Havrylenko, K. (2023). ESP listening in online learning to university students. *European Science*, (sge 18–02), 83–117. <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2023-18-02-025>
9. Havrylenko, K., & Meleshko, I. (2022). Modern teaching aids and technologies in foreign languages teaching. *Pedagogical sciences reality and perspectives*, (89), 35–38. <https://doi.org/10.31392/npu-nc.series5.2022.89.07>
10. Kharzhevska, O., Oleksandrenko, K., Peshkova, T., Pilishek, S., Rudoman, O., & Yakymchuk, Y. (2019). Students' L2 Psychological and Phonological Listening Comprehension Difficulties Diagnostics. *Romanian Journal for Multidimensional Education/ Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 11(4)
11. Latifi, M., & Mirzaee, A. (2014). Visual support in assessing listening comprehension: Does it help? *International Journal of Research Studies in Educational Technology*, 3(2). <https://doi.org/10.5861/ijrset.2014.814>
12. Massaro, D. W., & Simpson, J. A. (2014). *Speech perception by ear and eye: A paradigm for psychological inquiry*. Psychology Press
13. Woottipong, K. (2014). Effect of using video materials in the teaching of listening skills for university students. *International Journal of Linguistics*, 6(4), 200

Гавриленко К. М., Мелешко І. В. Психологічні аспекти навчання аудіювання відеоматеріалів англійською мовою в технічних вузах

У статті досліджується навчання аудіювання як найскладнішої рецептивної навички у навчанні іноземної мови студентів технічного університету. Окрім лінгвістичних труднощів, студенти також можуть зазнавати таких психологічних труднощів, як відсутність власного досвіду сприйняття аудіоматеріалу, некомфортні умови сприйняття аудіозапису, занепокоєння та страх невдачі у виконанні завдань, пов'язаних зі сприйняттям на слух. Тому слухове сприйняття англійського дискурсу має розвиватися як частина комунікативної компетенції.

Проведене дослідження спрямоване на вивчення психолого-педагогічних аспектів навчання аудіювання з використанням відеоматеріалів, які сприяють створенню психологічно комфортних умов для студентів технічних вишів.

Слід зазначити, що рівень мотивації студентів є життєво важливим у навчанні аудіювання і передбачає їх готовність сприймати англійський дискурс, підвищує ефективність слухання, покращує концентрацію уваги та інтерес до сприйнятої інформації. Для вивчення психологічних аспектів аудіювання мотиваційний фактор є особливо важливим, оскільки зацікавленість студентів аудіюванням на занятті або як самостійне домашнє завдання в кінцевому підсумку може впливати на їх бажання розвивати навички аудіювання в цілому.

Як робоча гіпотеза, заснована на наших спостереженнях, ми припускаємо, що студенти більш мотивовані виконувати аудіювання на заняттях, оскільки під час нашого дослідження студенти демонстрували змагальність у припущенні значення певних складних лексичних одиниць і мали можливість отримати стимул до подальшого вивчення через похвалу викладача та хороші оцінки.

У статті також викладено аналіз думок студентів щодо проведення аудіювання в аудиторії та в рамках самостійної роботи та запропоновано елементи аудіовізуальної методики у виконанні самостійної роботи з прослуховування професійно орієнтованих відеоматеріалів на основі наданих електронних ресурсів.

Ключові слова: аудіювання, студенти, технічний університет, психологічні труднощі, відеоматеріали, аудіовізуальний метод, опитування, комунікативні компетенції.

УДК 378.091.3:656.6-057.212

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.05>

Гевко І. В., Шпильовий Ю. В.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МЕНЕДЖЕРІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

У статті автором вивчені та проаналізовані ключові аспекти та складові технічної культури менеджерів морської галузі. Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що міжнародні стандарти безпеки судноплавства постійно вдосконалюються, і менеджери морської галузі відіграють важливу роль у забезпеченні їх дотримання. Формування технічної культури, орієнтованої на безпеку, та є необхідною умовою для ефективного управління суднами та екіпажем в умовах зростання ризиків і складнощів, пов'язаних з мореплаванням. У ході дослідження було застосовано всебічний підхід, який включав глибокий аналіз психолого-педагогічної літератури: вивчення наукових праць, статей та інших джерел інформації з досліджуваної теми. Проведена аналітична робота з джерелами інформації: синтез та систематизація отриманих знань, чітке формулювання ключових понять та аспектів теми.

Зазначено, що на сьогодні в Україні зростає потреба в підготовці нових кадрів, здатних керувати морськими операціями, які стають все більш технологічно складними. Важливість формування технічної культури полягає в тому, щоб підготувати менеджерів, які здатні не тільки ефективно керувати суднами, але й розуміти технічні аспекти, необхідні для підтримання високих стандартів у морській галузі.

У процесі дослідження автором встановлено, що формування технічної культури менеджерів морської галузі має свої особливості через специфіку їхньої професійної діяльності, яка поєднує як технічні, так і управлінські завдання та формується відповідно до міжнародних стандартів, зокрема Конвенції STCW, що забезпечує високий рівень професіоналізму моряків. Технічна культура у цьому контексті охоплює не лише знання технологій, але й уміння ефективно застосовувати їх у складних умовах мореплавства та міжнародного судноплавства. Менеджери морської галузі повинні не просто реагувати на зміни, а й активно їх передбачати та формувати.

Ключові слова: менеджери морської галузі, технічна культура, технічні навички, суднопластво.

Швидкий розвиток технологій в цифрову епоху кардинально змінює освітню галузь, впливаючи на способи навчання, спілкування та взаємодію всіх учасників освітнього процесу. Існуючі освітні системи, створені для іншої епохи, не завжди встигають за цими змінами, створюючи значні труднощі для педагогів. Складні умови мореплавства та міжнародного судноплавства визначають особливості роботи менеджерів у морській галузі. Їх діяльність пов'язана з виробничими, економічними та комерційними процесами, які протікають в специфічному середовищі. Як цілісна система, технічна культура об'єднує в собі різноманітні знання, вміння та навички, необхідні для ефективної роботи в морській галузі. Зростаюча автоматизація судноплавства стимулювала розвиток технічної культури менеджерів, перетворюючи її на один з ключових факторів їхньої професійної успішності. У світовій морській логістиці роль менеджера полягає в управлінні комплексними ланцюгами постачання [3]. Вміння застосовувати технічні знання для покращення логістичних процесів, управління ризиками та підвищення ефективності операцій є важливою складовою технічної культури менеджерів.

Значний внесок у дослідження розвитку компетентностей менеджерів зробили українські науковці, серед яких можна назвати Л. Батченка, О. Виговську, М. Мусоріну, М. Гриньову, В. Жигір, Н. Коломинського, О. Крупського, Р. Шакурова та багато інших. Формування професійної культури майбутніх менеджерів були досліджені вченими: О. Виговською, М. Гриньовою, В. Жигір, С. Крисюком, О. Крупським, Є. Намлієвим та ін.

Мета статті: вивчення та аналіз ключових аспектів та складових, що впливають на розвиток технічної культури. З мети виникають наступні завдання:

- визначити основні фактори, які впливають на формування технічної культури менеджерів у морській галузі;
- окреслити значення технічної культури для успішного управління судноплавними процесами, забезпечення безпеки, ефективності та екологічної відповідальності.

Конвенція STCW забезпечує гнучку систему підготовки моряків, яка дозволяє враховувати різноманітність суден, типів діяльності та національних особливостей. Кодекс STCW деталізує вимоги до підготовки для різних рівнів відповідальності (капітани, офіцери, рядові моряки), типів суден (танкери, контейнеровози, пасажирські судна тощо) та відділів (машинне відділення, рубка, палуба). Такий підхід дозволяє забезпечити, щоб кожен моряк мав необхідні знання та навички для безпечного та ефективного виконання своїх обов'язків на конкретному судні [7].

З деяких пір помітної значимості набуває проблема підвищення компетентностей майбутніх фахівців закладів вищої освіти, зокрема менеджерів морської галузі. Хоча діяльність морських менеджерів регламентується численними законами та нормативними актами, дотримання лише формальних вимог недостатньо для успішного функціонування. Критично важливу роль відіграє професіоналізм працівників, їхній досвід, знання та особистісні якості. Саме тому, на нашу думку, компетентність персоналу є тим ключовим

фактором, який дозволяє ефективно вирішувати складні завдання та забезпечувати безпеку мореплавства.

Науковиця М. Мусоріна надає всебічне визначення технічної культури судноводія, розглядаючи її як комплексний феномен, що охоплює не лише знання та вміння, а й особистісні якості та цінності. За її концепцією, технічна культура – це інтегративне утворення, яке формується в процесі навчання, виховання та практичної діяльності. Вона є невід'ємною складовою професійної компетентності судноводія і виступає як показник якості його підготовки. Технічна культура включає в себе такі компоненти як технічна освіта, технічне навчання, технічне виховання та технічна культура особистості. Ці компоненти взаємопов'язані та формують цілісну систему, яка визначає рівень професіоналізму судноводія [4].

Як зазначає Л. Макаренко «...професійна підготовка менеджерів – це комплексний процес, що включає в себе теоретичне навчання, практичні заняття, стажування та інші форми роботи, спрямовані на формування у майбутнього фахівця таких ключових компетенцій, як стратегічне мислення, лідерство, управління командою, прийняття рішень, комунікація та інші» [3].

Менеджери морської галузі повинні не просто реагувати на зміни, а й активно їх передбачати та формувати. Це вимагає глибокого розуміння сучасних тенденцій, вміння аналізувати та розробляти ефективні стратегії розвитку. Тільки проактивний підхід дозволить зберегти конкурентну перевагу в динамічному морському бізнесі.

Таким чином, можна зробити висновок, що формування технічної культури менеджерів морської галузі має свої особливості через специфіку їхньої професійної діяльності, яка поєднує як технічні, так і управлінські завдання. Технічна культура в цьому контексті охоплює не лише знання технологій, але й уміння ефективно застосовувати їх у складних умовах мореплавства та міжнародного судноплавства.

Проаналізувавши ряд наукових досліджень, варто зазначити, що складовими для формування технічної культури менеджерів морської галузі є [6;2;4]:

Взаємозв'язок технічних і управлінських знань. Менеджери морської галузі повинні розуміти технічні аспекти судноплавства та морських технологій, оскільки вони безпосередньо впливають на їхню здатність ухвалювати обґрунтовані рішення. Це включає знання суднобудування, навігаційних систем, енергетичних установок суден, а також інформаційних технологій, які використовуються для управління флотом.

Пізнавальні цінності. З точки зору технічної культури, пізнавальними цінностями є ті знання, навички та принципи, які сприяють ефективному використанню технологій, розвитку інженерного мислення та забезпеченню високих стандартів у технічній сфері.

Практико-орієнтований підхід. Технічна культура менеджерів морської галузі формується через практичне застосування знань у реальних умовах. Це може включати участь у симуляціях, стажування на суднах, роботу з навігаційними системами, а також використання технічних засобів для контролю роботи флоту та екіпажу. Такий підхід дозволяє не лише здобути теоретичні знання, але й розвивати практичні навички, необхідні для ефективної роботи.

Орієнтація на міжнародні стандарти. Морська галузь регулюється численними міжнародними конвенціями і стандартами, такими як Конвенція Міжнародної морської організації (IMO) та Міжнародна конвенція з безпеки життя на морі (SOLAS). Менеджери повинні бути обізнані з цими нормами та активно застосовувати їх у своїй роботі. Технічна культура в цьому контексті включає знання та дотримання високих міжнародних стандартів якості та безпеки.

Використання цифрових інноваційних технологій. Цифровізація грає ключову роль у формуванні сучасної технічної культури. Менеджери морської галузі повинні володіти навичками роботи з цифровими платформами, програмами управління флотом, системами автоматизованого моніторингу та іншими інноваційними рішеннями, що використовуються для управління суднами. Це вимагає високого рівня цифрової грамотності та готовності до постійного вдосконалення.

Безпека та відповідальність. Технічна культура морських менеджерів також передбачає розуміння важливості безпеки на морі. Вони мають знати технічні аспекти систем безпеки суден, методи запобігання аваріям та впроваджувати стратегії для зменшення ризиків під час експлуатації флоту. Відповідальність за життя екіпажу і пасажирів, а також захист навколишнього середовища вимагає високого рівня технічної культури і відповідних знань.

Мотивація до безперервного навчання. Технічна культура передбачає постійне вдосконалення знань і навичок. Технології в морській галузі постійно розвиваються, тому менеджери повинні бути готові до постійного навчання, адаптації до нових умов і технічних нововведень. Це включає участь у тренінгах, конференціях, семінарах, а також вивчення нових стандартів і технологій.

Зазначене, як показує аналітика вказує на те, що технічна культура передбачає здатність до постійного вдосконалення та створення нових рішень. Інноваційне мислення дозволяє не тільки використовувати наявні технології, а й розробляти нові методи для підвищення ефективності процесів та створення більш якісних продуктів. Інновації в морській галузі традиційно базуються на досвіді та інкрементальних інноваціях, де кожне нове судно, як правило, є розвитком попереднього успішного проекту

Варто врахувати, що технічна культура включає відповідальне використання технологій з урахуванням соціальних, екологічних та етичних наслідків. Це сприяє розвитку сталих технологій, які не шкодять навколишньому середовищу та суспільству.

Значення технічної культури для успішного управління судноплавними процесами, забезпечення безпеки, ефективності та екологічної відповідальності є надзвичайно важливим і охоплює кілька ключових аспектів, зокрема забезпечення безпеки на морі (технічна культура передбачає глибоке розуміння сучасних технологій та інженерних рішень, що використовуються для управління суднами, що дозволяє менеджерам впроваджувати ефективні заходи безпеки на борту суден, зокрема дотримуватись міжнародних стандартів, таких як Конвенція з безпеки життя на морі (SOLAS), впроваджувати нові системи аварійної сигналізації, управління ризиками та рятувальне обладнання); підвищення ефективності судноплавних процесів (технічна культура допомагає менеджерам оптимізувати управлінські та операційні процеси за допомогою впровадження сучасних цифрових технологій і автоматизованих систем, а саме навігаційні системи, моніторинг флоту в режимі реального часу, ефективне планування маршрутів, а також оптимізацію витрат на паливо та обслуговування суден); екологічна відповідальність (технічна культура сприяє впровадженню технологій, які мінімізують негативний вплив судноплавства на довкілля); раціональне використання ресурсів (високий рівень технічної культури дозволяє менеджерам ефективніше використовувати обмежені ресурси, такі як паливо та матеріали, мінімізуючи втрати та підвищуючи продуктивність, а використання сучасних систем моніторингу та управління ресурсами допомагає уникати перевитрат, що має важливе значення в умовах глобальної конкуренції та зростання вартості ресурсів); інновації та адаптація до змін (менеджери, які володіють сучасними технічними знаннями, здатні швидко адаптуватися до змін у галузі, впроваджувати інноваційні рішення та оптимізувати діяльність компанії в умовах нових викликів, таких як автоматизація, цифровізація та роботизація).

Узагальнюючи вищезазначене, варто відмітити, що професійна підготовка майбутніх менеджерів морської галузі – це комплексний процес, спрямований на формування не лише загальних управлінських компетенцій, але й специфічних знань та навичок, необхідних для ефективного функціонування в морському середовищі. Цей процес передбачає розвиток професійної спрямованості, формування ціннісних орієнтирів, а також засвоєння знань з морського права, логістики, фінансів, управління суднами та іншими аспектами морської діяльності. Така підготовка відрізняється від підготовки менеджерів інших галузей необхідністю глибокого розуміння специфіки морського транспорту, його регулювання та ризиків, пов'язаних з морською діяльністю.

Висновки. У статті розглянуто особливості формування технічної культури менеджерів морської галузі, яка відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного та безпечного управління судноплавними процесами. Зазначено, що технічна культура менеджерів є багатогранною та охоплює знання сучасних технологій, дотримання міжнародних стандартів безпеки, екологічну відповідальність та раціональне використання ресурсів. Високий рівень технічної культури сприяє не тільки оптимізації операцій і підвищенню продуктивності, але й забезпеченню відповідності глобальним екологічним і технічним вимогам. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні нових методик формування технічної культури, орієнтованих на інтеграцію цифрових технологій, використання штучного інтелекту у процесах управління суднами.

Використана література:

1. Гилка У., Биковець Н. Підготовка майбутніх менеджерів для морського та річкового транспорту України : відповідь на виклики часу. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 6 (20). С. 112–115.
2. Ковальчук В. І. Технології розвитку професійної культури майбутніх менеджерів у галузі освіти. *Педагогічна академія : наукові записки*. 2024. № 1(9). С. 11–15.
3. Макаренко Л. Л. Інформатизація освіти як пріоритетний напрям модернізації освіти в умовах інформаційного суспільства. *Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова*. 2013. № 43. С. 5. С. 18. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/18041/3/>
4. Мусоріна М. О. Формування технічної компетентності майбутніх фахівців судноводіння у процесі навчання технічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія і методика навчання (технічні дисципліни) / наук. кер. Смирнова Ірина Михайлівна; М-во освіти і науки України. Київ. 2018. 21 с.
5. Слабко В. М. Формування технічної компетентності майбутнього вчителя технологій в процесі професійної підготовки. 2015. № 51. С. 267–271.
6. Alimzhonova G. The need to integrate social and technical knowledge in the development of technological culture of students of higher technical educational institutions. *ACADEMICIA : International multidisciplinary research journal*. 2021. № 11 (3). P. 502–510.
7. Burke R., Clott C. Technology, Collaboration, and the Future of Maritime Education». Paper presented at RINA Education & Professional Development of Engineers in the maritime industry conference, Singapore, September 20–21. 2016.

References:

1. Gilka U., Bikovec N. (2023). Pidgotovka majbutnih menezheriv dlya morskogo ta richkovogo transportu Ukraini : vidpovid na vikliki chasu [Training future managers for sea and river transport of Ukraine: a response to the challenges of the times]. *Naukovi innovaciyi ta peredovi tehnologiyi*. № 6 (20). S. 112–115 [in Ukrainian].
2. Kovalchuk V. I. (2024). Tehnologiyi rozvitku profesijnoyi kulturi majbutnih menezheriv u galuzi osviti [Technologies for the development of professional culture of future managers in the field of education]. *Pedagogichna akademiya : naukovi zapiski*. № 1(9). S. 11–15 [in Ukrainian].
3. Makarenko L. L. (2013). Informatizaciya osviti yak prioritetnij napryam modernizaciyi osviti v umovah informacijnogo suspilstva [Informatization of education as a priority direction of modernization of education in the conditions of the information society].

- Naukovij chasopis NPU imeni M. Dragomanova.* № 43. S. 5. S. 18. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/18041/3/> [in Ukrainian].
- Musorina M. O. (2018). Formuvannya tehnicnoi kompetentnosti majbutnih fahivciv sudnovodinnyia u procesi navchannya tehnicnih disciplin [Formation of technical competence of future shipping specialists in the process of training technical disciplines] : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 – teoriya i metodika navchannya (tehnicni disciplini) / nauk. ker. Smirnova Irina Mihajlivna; M-vo osviti i nauki Ukraini. Kiyiv. 21 s. [in Ukrainian].
 - Slabko V. M. (2015). Formuvannya tehnicnoi kompetentnosti majbutnogo vchitylya tehnologij v procesi profesijnoi pidgotovki [Formation of technical competence of the future technology teacher in the process of professional training]. № 51. S. 267–271 [in Ukrainian].
 - Alimzhonova G. (2021). The need to integrate social and technical knowledge in the development of technological culture of students of higher technical educational institutions. *ACADEMICIA : International multidisciplinary research journal.* № 11 (3). P. 502–510.
 - Burke R., Clott S. (2016). *Technology, Collaboration, and the Future of Maritime Education*. Paper presented at RINA Education & Professional Development of Engineers in the maritime industry conference, Singapore, September 20–21.

Gevko I., Shpylovy Yu. Peculiarities of the formation of technical culture of managers of the maritime industry in the conditions of digitalization of education

In the article, the author studied and analyzed the key aspects and components of the technical culture of maritime industry managers. The relevance of the research topic is due to the fact that international shipping safety standards are constantly being improved, and managers of the maritime industry play an important role in ensuring their compliance. The formation of a safety-oriented technical culture is a necessary condition for the effective management of ships and crews in the conditions of increasing risks and difficulties associated with navigation. In the course of the research, a comprehensive approach was applied, which included an in-depth analysis of psychological and pedagogical literature: the study of scientific works, articles and other sources of information on the topic under study. Analytical work with sources of information was carried out: synthesis and systematization of acquired knowledge, clear formulation of key concepts and aspects of the topic.

It is noted that today Ukraine has a growing need to train new personnel capable of managing maritime operations, which are becoming more and more technologically complex. The importance of developing a technical culture is to prepare managers who are able not only to manage ships effectively, but also to understand the technical aspects necessary to maintain high standards in the maritime industry.

In the process of research, the author established that the formation of the technical culture of managers of the maritime industry has its own characteristics due to the specificity of their professional activity, which combines both technical and managerial tasks and is formed in accordance with international standards, in particular the STCW Convention, which ensures a high level of professionalism of seafarers. Technical culture in this context covers not only the knowledge of technologies, but also the ability to effectively apply them in the complex conditions of seafaring and international shipping. Maritime managers must not only respond to change, but actively anticipate and shape it.

Key words: *maritime industry managers, technical culture, technical skills, shipping.*

УДК 378.22:1(477)

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.06>

Дерстуганова Н. В.

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ
В УКРАЇНИ**

Запровадження у 2016 р. європейської моделі підготовки здобувачів ступеня доктора філософії стало важливим етапом модернізації освітньої сфери України, кроком до узгодженості національного освітнього законодавства з європейськими правовими нормами. На підставі аналізу нормативно-правових засад формування загальних компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії у системі вищої освіти України з'ясовано, що виконання обох складових освітньо-наукової програми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у закладах вищої освіти (наукових установах) є обов'язковим і передбачає формування певного комплексу загальних та спеціальних (фахових) компетентностей, визначених стандартом вищої освіти для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за відповідною спеціальністю, а в разі його відсутності – відповідно до восьмого рівня Національної рамки кваліфікацій. Встановлено, що опис 8 рівня НРК здійснено за допомогою чотирьох дескрипторів, найменування яких відповідає визначенням на законодавчому рівні чотирьох основним категоріям, за якими здійснюється оцінка результатів навчання, а саме: знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія. Аналіз змісту дескрипторів 8 рівня НРК свідчить, що ідентифікування, планування, оцінювання і вимірювання компетентностей за даними дескрипторами здійснюється за допомогою загальних та спеціальних (фахових) компетентностей. Наведено результати звіту (2021 р.) щодо відповідності НРК критеріям і процедурам Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти та порівняння НРК з Європейською рамкою кваліфікацій. Констатовано, що на сьогодні

питання поняттєвого розмежування дефініцій «результати навчання» та «компетентності» у вітчизняному дискурсі є актуальним.

Здійснений аналіз нормативно-правових засад формування загальних компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії засвідчив, що в Україні створена необхідна правова база для формування загальних компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії у національній системі вищої освіти.

Ключові слова: загальні компетентності, доктор філософії, доктор PhD, нормативно-правові засади, Національна рамка кваліфікацій.

Імплементация європейського освітнього законодавства в освітній простір України супроводжується розробкою та впровадженням покрокового механізму реформування освітньої сфери, одним із важливих елементів якого є впровадження європейської моделі підготовки здобувачів ступеня доктора філософії у національну систему вищої освіти.

Питання модернізації системи вищої освіти України, її інтеграції до європейського освітнього простору досліджували В. Андрущенко, А. Антонюк, Ю. Баланюк, Н. Волкова, С. Іванов, В. Кремень, О. Лебідь, В. Луговий, В. Ляшенко, Б. Моркляник, У. Парпан, Ю. Рашкевич, П. Саух, Т. Семігіна, О. Слюсаренко, Н. Солодка, Т. Сущенко, Ж. Таланова та ін.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблематики засвідчив, що попри значну кількість наукових розвідок даного напрямку, нормативно-правові засади формування загальних компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії у системі вищої освіти України не поставали як предмет окремого дослідження.

Мета статті: проаналізувати нормативно-правові засади формування загальних компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії у системі вищої освіти України.

Починаючи з 2016 року, підготовка здобувачів ступеня доктора філософії в Україні здійснюється відповідно до «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою КМУ від 23.03.2016 р. № 261, у якому визначено «механізм підготовки здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) та науковому рівнях вищої освіти з метою здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії та доктора наук відповідно» [7].

Здобувач ступеня доктора філософії, згідно з Постановою КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44, це «особа, яка виконує у закладі освітньо-наукову програму на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти з метою здобуття ступеня доктора філософії» [8].

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти, на якому здійснюється підготовка здобувачів ступеня доктора філософії, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII «передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності. Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення» [5].

На законодавчому рівні визначено нормативний строк підготовки докторів філософії в аспірантурі (ад'юнктурі), який становить чотири роки та обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки – 30–60 кредитів ЄКТС. Підготовку докторів філософії наукові установи можуть здійснювати за власною освітньо-науковою програмою (за наявності ліцензії на відповідну освітню діяльність) або за освітньо-науковою програмою, окремі елементи якої забезпечуються іншими науковими установами та/або закладами вищої освіти [5], при цьому «освітньо-наукові програми підготовки науковими установами докторів філософії підлягають акредитації Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти» [9].

Освітньо-наукова програма на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, згідно з «Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою КМУ від 23.03.2016 р. № 261, це «єдиний комплекс освітніх (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо) та наукових (проведення наукового дослідження, написання наукових публікацій, виступи на конференціях тощо) компонентів, спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, підготовки та публічного захисту дисертації, що дає право на отримання визначеної кваліфікації» [7].

У згаданому документі підготовка здобувачів поза аспірантурою (ад'юнктурою) визначена як «система організаційно-освітньо-наукового забезпечення підготовки здобувачів ступеня доктора філософії у закладі з метою набуття ними компетентностей і здобуття результатів навчання, визначених освітньо-науковою програмою на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, без навчання в аспірантурі (ад'юнктурі) та без переривання трудової діяльності або під час перебування у творчій відпустці» [7].

У пункті 21 цієї ж постанови окреслено складові освітньо-наукової програми, за якою здійснюється підготовка здобувачів ступеня доктора філософії та їхня спрямованість:

– «Освітня складова освітньо-наукової програми спрямована на досягнення 8 рівня Національної рамки кваліфікацій та повинна містити інформацію про перелік та обсяг освітніх компонентів у кредитах ЄКТС (30–60 кредитів ЄКТС), їх послідовність, форми організації освітнього процесу, види та обсяг навчальних занять, графік освітнього процесу, форми поточного і підсумкового контролю» [7].

– «Наукова складова освітньо-наукової програми є її невід’ємною частиною, що реалізується у вигляді індивідуального плану наукової роботи аспіранта (ад’юнкта) та передбачає проведення власного наукового дослідження під керівництвом одного або двох наукових керівників та оформлення його результатів у вигляді дисертації відповідно до вимог згідно із законодавством» [7].

Виконання обох складових освітньо-наукової програми дозволяє здобувачеві ступеня доктора філософії досягти певного рівня сформованості загальних та спеціальних (фахових) компетентностей: «Протягом строку навчання в аспірантурі (ад’юнктурі) аспірант (ад’юнкт) повинен виконати освітню і наукову складову освітньо-наукової програми, зокрема здобути теоретичні знання, уміння, навички та інші компетентності, достатні для продукування нових ідей, розв’язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіти методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провести власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та/або практичне значення, опублікувати наукові публікації за темою дисертації, підготувати дисертацію та пройти процедуру атестації разовою спеціалізованою вченою радою на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації» [7].

Відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 здобувач ступеня доктора філософії «повинен набути теоретичні знання, уміння, навички та компетентності, визначені стандартом вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня за відповідною спеціальністю, провести власне наукове дослідження, оформлене у вигляді дисертації, та опублікувати основні його наукові результати. У разі відсутності відповідного стандарту вищої освіти вимоги до рівня знань, умінь і навичок визначаються відповідно до восьмого рівня Національної рамки кваліфікацій, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341» [8].

На сьогодні на сайті Міністерства освіти і науки України оприлюднено затверджені стандарти вищої освіти рівня «доктор філософії» для 61 спеціальності [1]. Процес затвердження стандартів вищої освіти рівня «доктор філософії» для інших спеціальностей триває.

Звернемося до Національної рамки кваліфікацій – системного та структурованого за компетентностями опису кваліфікаційних рівнів. «Національна рамка кваліфікацій (далі – НРК) ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджується з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудових відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці» [4].

Постановою КМУ від 23.11.2011 р. № 1341 визначено, що ступінь доктора філософії відповідає 8 рівню НРК кваліфікацій та третьому циклу вищої освіти Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти [6].

Опис рівнів у НРК здійснено за допомогою дескрипторів. Згідно з визначенням, поданим на сайті Національного агентства кваліфікацій (НАК), «дескриптори це: (від лат. *describo* – описую) – показники, за допомогою яких здійснюється опис кожного із рівнів рамки у термінах результатів навчання; вимірювані показники, які окреслюють вимоги до кваліфікацій на кожному із рівнів рамки; вимірювані особисті якості (знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія), що набуває особа в процесі навчання і характеризуються зростанням вимог до них на кожному наступному рівні; показники, які демонструють зростання кваліфікаційних вимог на кожному наступному рівні рамки» [4].

Виходячи з того, що рівні в НРК описуються дескрипторами у термінах результатів навчання, розглянемо визначення конструкта «результати навчання» у відповідних джерелах. Так, поняття «результати навчання», згідно з Постановою КМУ «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23.11.2011 р. № 1341 – це «знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, що набуваються у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти» [6].

Більш детально визначення поняття «результати навчання» здійснено у Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII: «результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» [10].

У НРК опис кожного з рівнів здійснено за допомогою чотирьох дескрипторів, найменування яких відповідає визначенням на законодавчому рівні чотирьом основним категоріям, за допомогою яких здійснюється оцінка результатів навчання, а саме: знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія.

Окреслення змісту термінів, використаних для найменування дескрипторів НРК, здійснено у Постанові КМУ «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23.11.2011 р. № 1341: «знання – осмислена

та засвоєна суб'єктом інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання поділяються на емпіричні (знання фактів та уявлення) і теоретичні (концептуальні, методологічні)» [6]; «уміння/навички – здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв'язання проблем. Уміння/навички поділяються на когнітивні (що включають логічне, інтуїтивне та творче мислення) і практичні (що включають ручну вправність, застосування практичних способів (методів), матеріалів, знарядь та інструментів, комунікацію)» [6]; «комунікація – взаємодія осіб з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності» [6]; «відповідальність і автономія – здатність особи застосовувати знання та навички самостійно та відповідально» [6].

Для 8 рівня НРК опис дескрипторів здійснено таким чином:

– знання: «концептуальні та методологічні знання в галузі чи на межі галузей знань або професійної діяльності»;

– уміння/навички: «спеціалізовані уміння/навички і методи, необхідні для розв'язання значущих проблем у сфері професійної діяльності, науки та/або інновацій, розширення та переоцінки вже існуючих знань і професійної практики; започаткування, планування, реалізація та коригування послідовного процесу ґрунтовного наукового дослідження з дотриманням належної академічної доброчесності; критичний аналіз, оцінка і синтез нових та комплексних ідей»;

– комунікація: «вільне спілкування з питань, що стосуються сфери наукових та експертних знань, з колегами, широкою науковою спільнотою, суспільством у цілому; використання академічної української та іноземної мови у професійній діяльності та дослідженнях»;

– відповідальність і автономія: «демонстрація значної авторитетності, інноваційності, високий ступінь самостійності, академічна та професійна доброчесність, постійна відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності; здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення» [6].

Підсумовуючи та систематизуючи представлене вище, можна зробити такі висновки:

– згідно із Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, ідентифікування, планування, оцінювання і вимірювання результатів навчання здійснюється за чотирма основними категоріями: «знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія»;

– опис 8 рівня НРК здійснено за допомогою чотирьох дескрипторів, найменування яких відповідає визначеним на законодавчому рівні чотирьом основним категоріям, за якими здійснюється оцінка результатів навчання, а саме: знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія;

– аналіз змісту дескрипторів 8 рівня НРК свідчить, що ідентифікування, планування, оцінювання і вимірювання компетентностей за даними дескрипторами здійснюється за допомогою фахових та загальних компетентностей.

Важливим є питання відповідності НРК критеріям і процедурам Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) та порівняння НРК з Європейською рамкою кваліфікацій (ЄРК). У «Звіті про самосертифікацію щодо відповідності Національної рамки кваліфікацій критеріям та процедурам Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти» (2021 р.), підготовленого робочою групою відповідно до Наказу МОН № 1554 від 24.12.2020 р., зазначено, що «існує значна подібність між Національною рамкою кваліфікацій (5–8 рівні) та Рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Ця подібність стосується усіх 7 критеріїв та 6 процедур верифікації порівнюваності національних рамок кваліфікацій із РК-ЄПВО, затверджених в 2005 році Групою супроводу Болонського процесу (Bologna Follow Up Group)» [3, с. 24–25].

Звернемо увагу на зауваження, зроблене Європейською комісією у 2023 р. у «Звіті про порівняння Європейської рамки кваліфікацій і української Національної рамки кваліфікацій» щодо використання термінів «результати навчання» та «компетентності»: «В Україні результати навчання і компетентності (ці терміни іноді вживають як взаємозамінні) є надзвичайно важливою частиною реформ у сфері освіти й навчання» [2].

Учені Ю. Рашкевич, Т. Семигіна, Ю. Баланюк, підкреслюючи значущість зіставлення ЄРК та НРК, спираючись на результати проєкту з порівняння ЄРК та НРК України, констатують: «Аналіз виявив, що за більшістю критеріїв НРК України повністю суголосна із Європейською. З-поміж ключових відмінностей відзначено різницю в тлумаченні нормативно-правовій базі терміну «результати навчання» (англ. мовою learning outcomes) та підстави для упорядкування кваліфікаційних рівнів. Європейські експерти зауважили, що в Україні часто терміни «результати навчання» та «компетентності» використовують як синоніми, що не відповідає ЄРК. Так, наприклад, у постанові Кабінету Міністрів України (Кабінет Міністрів України, 2020) НРК визначається як «системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів», а от у ЄРК та в усіх НРК інших європейських країн структурування відбувається за результатами навчання. Водночас під час обговорення представники української сторони показали, що на практиці (у стандартах, освітніх програмах, у процесах оцінювання) наші підходи відповідають європейським» [11, с. 247].

Отже, на сьогодні питання поняттєвого розмежування дефініцій «результати навчання» та «компетентності» у вітчизняному дискурсі є актуальним.

Висновки. Здійснений аналіз нормативно-правових засад формування загальних компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії у національній системі вищої освіти засвідчив, що в Україні створена

необхідна правова база для формування загальних компетентностей здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі стандартів вищої освіти рівня «доктор філософії» щодо формування загальних компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії.

Використана література:

1. Затверджені стандарти вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>
2. Звіт про порівняння Європейської рамки кваліфікацій і української Національної рамки кваліфікацій : Європейський фонд освіти. 2023. URL : <https://europa.eu/europass/system/files/2023-02/Comparison%20report%20final%20rev%2023-02-2023%20UA.pdf>.
3. Звіт про самосертифікацію щодо відповідності Національної рамки кваліфікацій критеріям та процедурам Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Київ. 2021. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/nrk/2021/11.10/Zvit.pro.samosertyfikatsiyu_NRK.10.11.pdf.
4. Національне агентство кваліфікацій. URL : <https://nqa.gov.ua>.
5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
6. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1341. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p#n37>.
7. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : Постанова КМУ від 23.03.2016 р. № 261. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-p#Text>.
8. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії : Постанова КМУ від 12.01.2022 р. № 44. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-p#Text>.
9. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
10. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
11. Рашкевич Ю., Семыгіна Т., Баланик Ю. Порівняння Європейської та Національної рамок кваліфікацій: досвід України. Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2023: горизонти інновацій : зб. мат. VII Міжнар. наук. конф. 25 травня 2023 р. м. Київ, Київ–Тернопіль : Крок. С. 245-249.

References:

1. Zatverdzeni standarty vyshchoi osvity. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Approved standards of higher education. Ministry of Education and Science]. URL : <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti> [in Ukrainian].
2. Zvit pro porivniannia Yevropeiskoi ramky kvalifikatsii i ukrainskoi Natsionalnoi ramky kvalifikatsii (2023) : Yevropeyskyi fond osvity [Report on the comparison of the European Qualifications Framework and the Ukrainian National Qualifications Framework : European Training Foundation]. URL : <https://europa.eu/europass/system/files/2023-02/Comparison%20report%20final%20rev%2023-02-2023%20UA.pdf> [in Ukrainian].
3. Zvit pro samosertyfikatsiyu shchodo vidpovidnosti Natsionalnoi ramky kvalifikatsii kryteriiam ta protseduram Ramky kvalifikatsii Yevropeiskoho prostoru vyshchoi osvity (2021) [Self-certification report on compliance of the National Qualifications Framework with the criteria and procedures of the Qualifications Framework of the European Higher Education Area]. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/nrk/2021/11.10/Zvit.pro.samosertyfikatsiyu_NRK.10.11.pdf [in Ukrainian].
4. Natsionalne ahentstvo kvalifikatsii [National Agency of Qualifications]. URL : <https://nqa.gov.ua> [in Ukrainian].
5. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII [On higher education: Law of Ukraine dated July 1, 2014 No. 1556-VII]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii : Postanova KМУ vid 23.11.2011 r. № 1341 [On the approval of the National Framework of Qualifications: Resolution of the CMU dated November 23, 2011 No. 1341]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p#n37> [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennia Poriadku pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity stupenia doktora filosofii ta doktora nauk u zakladakh vyshchoi osvity (naukovykh ustanovakh) : Postanova KМУ vid 23.03.2016 r. № 261 [On the approval of the Procedure for the training of higher education applicants for the degree of Doctor of Philosophy and Doctor of Science in institutions of higher education (scientific institutions): Resolution of the CMU of March 23, 2016 No. 261]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-p#Text> [in Ukrainian].
8. Pro zatverdzhennia Poriadku prysudzhennia stupenia doktora filosofii ta skasuvannia rishennia razovoi spetsializovanoi vchenoi rady zakladu vyshchoi osvity, naukovoї ustanovy pro prysudzhennia stupenia doktora filosofii : Postanova KМУ vid 12.01.2022 r. № 44 [On the approval of the Procedure for awarding the degree of Doctor of Philosophy and the cancellation of the decision of the one-time specialized academic council of the institution of higher education, scientific institution on awarding the degree of Doctor of Philosophy: Resolution of the CMU dated 12.01.2022 No. 44]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-p#Text> [in Ukrainian].
9. Pro naukovu i naukovo-tekhnicnu diialnist : Zakon Ukrainy vid 26.11.2015 r. № 848-VIII [On scientific and scientific and technical activities: Law of Ukraine dated November 26, 2015 No. 848-VIII]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].
10. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No. 2145-VIII] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
11. Rashkevych Yu., Semyhina T., Balaniuk Yu. (2023). Porivniannia Yevropeiskoi ta Natsionalnoi ramok kvalifikatsii : dosvid Ukrainy [Comparison of the European and National Framework of Qualifications: the experience of Ukraine] Pedagogichna komparatyvistyka i mizhnarodna osvita – 2023: horyzonty innovatsii : zb. mat. VII Mizhnar. nauk. conf. 25 travnia 2023 r. m. Kyiv, Kyiv–Ternopil [in Ukrainian].

Derstuganova N. Regulatory and legal principles for the formation of generic competences of Doctor of Philosophy degree students in Ukraine

In 2016, the introduction of the European model for the training of Doctor of Philosophy degree students was an important stage in the modernization of the educational sphere of Ukraine, a step towards the harmonization of national educational legislation with European legal norms. On the basis of the analysis of the normative and legal foundations of the formation of generic competences of applicants of the degree of Doctor of Philosophy in the system of higher education of Ukraine, it was found that the implementation of both components of the educational and scientific training program for applicants of the degree of Doctor of Philosophy in higher education institutions (scientific institutions) is obligatory and is accompanied by the formation of a certain set of generic and special (professional) competencies, determined by the standard of higher education for the third (educational and scientific) level of higher education in the relevant specialty, and in the absence of it – in accordance with the eighth level of the National Qualifications Framework. It was found that the description of the 8th level of the NQF was carried out with the help of four descriptors, the names of which correspond to the four main categories defined at the legislative level, which are used to evaluate the learning outcomes, particularly: knowledge, skills/abilities, communication, responsibility and autonomy. The analysis of the content of the descriptors of the 8th level of the NQF shows that the identification, planning, evaluation and measurement of competencies according to these descriptors is carried out with the help of generic and special (professional) competencies. The results of the report (2021) on the compliance of the NQF with the criteria and procedures of the Qualifications Framework of the European Higher Education Area and the comparison of the NQF with the European Qualifications Framework are given. It was established that today the issue of the conceptual distinction between the definitions of «learning results» and «competence» in the national discourse is relevant.

The analysis of the regulatory and legal bases for the formation of generic competencies of PhD degree applicants confirmed that the necessary legal framework for the formation of generic competences of PhD degree applicants in the national system of higher education has been created in Ukraine.

Key words: generic competences, doctor of philosophy, PhD, regulatory and legal framework, National Qualifications Framework.

УДК 364-44:342.7-054.7

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.07>

Жінчин М. В.

**ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ:
МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ**

У статті розглянуто роль волонтерської діяльності у підтримці внутрішньо переміщених осіб в Україні, а також виявлено можливості та виклики, з якими вони стикаються. Волонтерство є важливим інструментом соціальної інтеграції, що допомагає адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових умов життя. Участь у волонтерських проєктах дозволяє не лише допомагати іншим, але й розвивати професійні та соціальні навички, набувати новий досвід і встановлювати соціальні зв'язки. Проаналізовано законодавче регулювання волонтерської діяльності в Україні, зокрема положення Закону України «Про волонтерську діяльність», що визначає права волонтерів, вимоги до організації та умови отримання фінансової підтримки.

Підкреслено, що волонтерська діяльність сприяє соціальній інтеграції та розвитку особистісного потенціалу. На прикладі Карітасу України показано, як внутрішньо переміщені особи можуть брати участь у волонтерських ініціативах: допомога на публічних заходах, сортування гуманітарної допомоги, приготування їжі, робота в дитячих і соціальних проєктах. Водночас висвітлено виклики, такі як психологічні бар'єри, недовіра, обмежений доступ до інформації, брак ресурсів і фінансової підтримки, що можуть заважати участі внутрішньо переміщених осіб у волонтерській діяльності. Наголошено на важливості подолання цих викликів шляхом надання психологічної підтримки, проведення тренінгів з комунікаційних навичок, доступу до інформаційних ресурсів через соціальні мережі та інформаційні центри, а також фінансової допомоги для покриття витрат. Застосування вищевказаних заходів дозволить внутрішньо переміщеним особам активніше долучатися до волонтерських ініціатив, розвивати свої навички та робити внесок у розвиток громад, що сприятиме їх соціальній залученості та конкурентоспроможності на ринку праці.

Ключові слова: волонтери, волонтерська діяльність, внутрішньо переміщені особи, соціальна інтеграція, адаптація.

Волонтерська діяльність відіграє значну роль у підтримці людей, які переживають складні життєві обставини, зокрема внутрішньо переміщених осіб. У ситуаціях, коли люди змушені покинути свої домівки через війну, природні катастрофи або інші кризові події, волонтерська підтримка стає важливим фактором для їх адаптації та інтеграції у нове середовище. Водночас внутрішньо переміщені особи також самі можуть брати активну участь у волонтерській діяльності, що відкриває перед ними нові можливості для розвитку, соціальної інтеграції та особистісного зростання. Під час волонтерства внутрішньо переміщені особи можуть стикатися з різними викликами під час допомоги іншим.

Мета статті – проаналізувати та обґрунтувати роль волонтерської діяльності у підтримці внутрішньо переміщених осіб, визначити можливості для їх соціальної інтеграції та особистісного розвитку, а також виявити основні виклики, з якими вони стикаються, і запропонувати шляхи їх подолання.

Закон України «Про волонтерську діяльність» регулює організацію та здійснення волонтерської діяльності в країні, визначаючи права та обов'язки волонтерів і організацій, що залучають їх до своєї роботи. Згідно з Законом України «Про волонтерську діяльність», волонтерська діяльність – це «добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [9].

Така діяльність може здійснюватися як індивідуально, так і через волонтерські організації. Волонтери мають право отримувати інформацію про мету та характер роботи, яку вони виконують, умови безпеки та заходи захисту; відшкодування витрат, пов'язаних з виконанням волонтерської діяльності; волонтери повинні дотримуватися законодавства України, етичних норм, а також умов договору про надання волонтерської допомоги. Організації, що залучають волонтерів, повинні забезпечувати безпечні умови для здійснення волонтерської діяльності, надавати необхідну інформацію та інструктаж, вони мають право отримувати фінансову підтримку від державних органів, місцевих бюджетів та міжнародних організацій для реалізації своїх волонтерських проєктів [9].

Розглянемо детальніше залучення волонтерів на прикладі Карітасу України. Згідно з опитуванням волонтерів із 25 центрів по всій Україні, у якому респондентами стали 514 осіб – 68% жінки та 32% чоловіки, «внутрішньо переміщені особи готові та хочуть волонтерити на нових місцях, зробити щось корисне та стати частиною великої команди. 40% волонтерів – внутрішньо переміщені особи. 61% волонтерів – це люди віком 25–49 років. 24% – молодші 18, але не старші 24 років. Ще 23% – віком 50+. Люди старшого віку приходять до Карітасу за спілкуванням та комфортним середовищем. Відповідно до даних опитування 18% волонтерів мережі – пенсіонери. Найбільше волонтерів долучаються до чотирьох напрямків: вантажні роботи, сортування та розподіл гуманітарної допомоги, допомога на публічних заходах, приготування їжі. Постійні волонтери також активно долучалися до дитячих проєктів та домашньої опіки. З початку повномасштабної війни понад 62 000 активностей було проведено за участі волонтерів» [5].

Студенти долучаються до волонтерства, бо їм може бути потрібен сертифікат або лист-рекомендація для підтвердження навичок та досвіду. Також у Карітасі України працюють Волонтерські школи, де можна переключатися, повчитися, поспілкуватися та познайомитися, що підвищує рівень мотивації та натхнення у волонтерів та є профілактикою емоційного вигорання [5].

Прикладом програми працевлаштування внутрішньо переміщених осіб та одночасного залучення їх до допомоги іншим, є активність «Гроші за роботу», яка допомагає внутрішньо переміщеним особам працевлаштуватися на новому місці. Активність «Гроші за роботу» діє в межах проєкту «Багатосекторна допомога постраждалим від війни в Україні» у Карітас Полтава, Карітас Кривий Ріг УГКЦ, Карітас Запоріжжя, Caritas Краматорськ та Карітас Кам'янське. Люди можуть долучитися до організації роботи дитячих просторів та хабів, догляду за людьми похилого віку, благоустрою територій, наведення ладу на клумбах та парках, косметичних ремонтів в адмінбудівлях. Отримати допомогу «Гроші за роботу» можуть як кваліфіковані спеціалісти, так і ті, хто готовий братись за будь-яку роботу [14].

Для того, щоб отримати знання про волонтерство та краще зрозуміти в чому воно полягає, можна відвідати спеціальні заходи та школи волонтерів. Наприклад, Українська Волонтерська Служба проводить дводенні Школи Волонтерства. Зазначається, що «будь-яка громадська організація може запросити тренерів УВС провести такий тренінг для своїх новачків. В перший день учасникам розповідають, що таке волонтерство, які його принципи, який вид краще обрати з огляду на ваші навички та вподобання. Наприкінці другого дня всі учасники школи під наглядом тренерів йдуть волонтерити, щоб закріпити теоретичні знання на практиці» [12].

Причинами для того, щоб займатися волонтерською діяльністю, зокрема, можуть бути: бажання завести нових друзів, познайомитися з різними людьми; покращити свої практичні навички; підвищення рівня своїх соціальних навичок; можливість гарно провести вільний час та допомагати іншим; набуття нових навичок [13].

U-Report разом з громадською організацією БУР провели опитування щодо бонусів від волонтерства: чи мають вони бути і які, загалом – за яких умов молодь готова залучатися до волонтерської діяльності? В опитуванні взяли участь 3 843 респондентів з усіх регіонів України. На сайті UNICEF зазначено, що, згідно з опитуванням, «переважна більшість (57,6% респондентів) відповіли, що бонуси від волонтерства мають бути, адже волонтерська діяльність потребує певної підтримки. 34,4% респондентів вважають, що не завжди треба отримувати бонуси від волонтерства, адже існують організації, які не мають змоги їх надавати. 8% вважають, що волонтерство не має давати бонусів, бо волонтерство – це виключно про самовіддачу і самопожертву. 69,6% респондентів вважає найголовнішими бонусами – залученість до спільноти однодумців та знайомство з новими людьми. 39,9% опитаних відзначили найголовнішим бонусом для себе нові знання та здобуття практичних навичок. Інші 66,4% – подорожі, участь у культурно-освітніх подіях, екскурсії та неформальну освіту. 44,1% респондентів вважають, що бонуси мають стати неочікуваним сюрпризом вже після здійснення діяльності. А 33,8% зазначили, що переваги від волонтерської діяльності їм

краще озвучувати одразу. 44,2% аудиторії зазначили головною причиною брак часу. 26,5% респондентів нічого не заважає почати волонтерити. 13,9% відповідалів важко знайти можливості. 55,1% зазначили, що іноді волонтерить. 26,8% не волонтерять, проте хочуть зайнятися подібною діяльністю. 9,9% відповіли, що є активними волонтерами» [3].

Волонтерство має не тільки переваги, але також і певні виклики: недостатнє фінансування, брак ресурсів та підтримки, необхідність докладати значних зусиль, часу та енергії [4].

У наш час існують різні посібники та рекомендації щодо організації роботи волонтерів. Аналізуючи деякі із них, можна відзначити наступні поради авторів для успішного волонтерства: «людина має задовольняти потреби різних рівнів: фізичні потреби – доступ до води, їжі, теплого одягу, вбиральні тощо; потреби в безпеці, спілкуванні, визнанні, самореалізації (можливість реалізувати власні ідеї і суспільно значущі проекти)» [1].

Перед тим, як залучати людей до волонтерської діяльності, «координатор має переконатися, що людина почувається захищеною і здоровою, тепло вдягнена та не є голодною» [1].

Важливим є регулярний супровід і підтримка волонтерів, що дає змогу «запобігти вигоранню, вчасно надати потрібну допомогу під час виконання завдань, надавати й отримувати зворотний зв'язок щодо виконаних завдань, пропозиції запитання та покращувати волонтерську програму» [1].

Дослідники виокремлюють, зокрема такі інструментами супроводу й підтримки, як спостереження за тим, як проходить волонтерство, зустрічі сам на сам волонтера та його керівника, групові зустрічі, менторська підтримка, молитовні зустрічі, клуби запобігання вигоранню за участі професійного психолога [1].

Оскільки волонтерство дає можливість отримати різні навички, спробувати попрацювати в різних сферах та зрозуміти, що подобається, а що – ні, то волонтерська діяльність може бути особливо корисною для школярів, які вибирають майбутню професію. Варто «стимулювати адміністрації закладів освіти розвивати волонтерство, потрібно переглянути правові механізми залучення молоді до волонтерства та його розвитку в закладах освіти, зокрема в школах» [8].

До волонтерської діяльності часто долучаються студенти. Розглянемо приклад Українського католицького університету. Лабораторія волонтерства УКУ – підрозділ Деканату студентського життя УКУ, вона має на меті «надихнути студентів до служіння через громадську участь, лідерство та волонтерство у різноманітних проєктах» [11].

Візія Лабораторії – дати можливість кожному студенту УКУ за роки навчання «здобути досвід осмисленого служіння» [11].

На сайті зазначено, що «за роки існування проєкту до різних форм служіння було залучено понад півтори тисячі студентів. Понад 250 молодих людей спробували себе як координатори проєктів у межах чотирьох напрямків: служіння вразливим групам, екологічне волонтерство, допомога армії та культурно-освітні ініціативи. Лабораторія впроваджує курс «Служіння та мовна практика» для першокурсників. Зокрема в межах курсу студенти реалізували 45 мініпроєктів, які були спрямовані на допомогу 40 людям з інвалідністю, 500 особам з вразливих груп населення (літні, ВПО, бездомні), 60 дітям у складних життєвих обставинах, 350 учням львівських шкіл, 180 молодим особам з громад, 30 партнеркам військовослужбовців. Ініціативи полягали в проведенні тренінгів, навчальних зустрічей та спільних заходів для надання соціально-психологічної підтримки» [11].

Приклад з Українським католицьким університетом дуже вдало ілюструє, як університети можуть сприяти залученню студентів, зокрема й тих, хто є внутрішньо переміщеними особами, до волонтерської діяльності. Ініціатива Лабораторії волонтерства УКУ, яка пропонує студентам брати участь у різних волонтерських проєктах, є чудовим прикладом того, як молодь може долучатися до соціальних змін і допомагати вразливим групам населення. Варто відзначити, що Лабораторія волонтерства УКУ не тільки залучає студентів до конкретних акцій, але й забезпечує їх можливість набути різні вміння навички, отримати досвід лідерства, соціальної відповідальності та роботи в команді. Курс «Служіння та мовна практика» також є гарним прикладом поєднання освітнього процесу з волонтерською діяльністю, що допомагає студентам не тільки здобувати нові знання, але й застосовувати їх на практиці, допомагаючи іншим. Такий підхід сприяє формуванню свідомої громадянської позиції у молоді, підкреслює, наскільки важливим є залучення освітніх установ до підтримки волонтерства, а також показує, як організована волонтерська діяльність може інтегруватися в освітні програми, стимулюючи студентів до активної участі у соціальному житті та розвитку громад.

Люди, які бажають займатися волонтерською діяльністю, можуть долучитися до різних організацій, які надають допомогу у різних напрямках. Зокрема, можна заповнити реєстраційну форму та стати волонтером Карітасу України [6]. Товариство Червоного Хреста України також запрошує охочих приєднатися до надання допомоги іншим, заповнивши реєстраційну форму на сайті [7]. Громадська організація «Будуємо Україну Разом» залучає волонтерів, зокрема, для облаштування громадських просторів, волонтерських центрів та укриттів [2]. Довгострокове волонтерство триває 3 місяці, БУР забезпечує волонтерам стипендію, житло та методологічну підтримку. Волонтери протягом трьох місяців можуть проживати в одній із громад та співпрацювати з місцевими ГО, громадськими активістами, освітніми закладами, місцевою владою, бізнесом тощо, шляхом проведення освітніх, волонтерських заходів для взаємодії з місцевою молоддю [2].

Підхід, запропонований організацією «Будуємо Україну Разом», є чудовим прикладом того, як довгострокове волонтерство може сприяти зміцненню громад і розвитку соціальних ініціатив. Підтримка волонтерів шляхом забезпечення стипендії, житла та методологічної підтримки є важливими аспектами, які роблять волонтерську діяльність більш доступною та привабливою для учасників – організація не лише залучає волонтерів, але й створює комфортні умови для їхньої роботи та високої мотивації. Проживання волонтерів у громаді протягом трьох місяців дозволяє їм краще зрозуміти місцеві потреби та проблеми, сприяє більш ефективному виконанню завдань і побудові довірливих стосунків з місцевими мешканцями, що є важливим для успіху соціальних проєктів. Співпраця з місцевими громадськими організаціями, активістами, освітніми закладами, владою та бізнесом демонструє комплексний підхід, який охоплює різні аспекти життя громади. Це дозволяє створювати проєкти, що враховують різноманітні потреби та ресурси, доступні на місцевому рівні. Такі програми можуть мати довгостроковий позитивний вплив на громади, оскільки вони сприяють не лише вирішенню поточних проблем, але й розвитку місцевих лідерів, підвищенню рівня освіти та соціальної активності.

Українська Волонтерська Служба на своїх сторінках в соціальних мережах розміщує оголошення про різні навчальні програми щодо волонтерства та програми, які пропонують можливості долучитися до волонтерської діяльності у різних напрямках [10]. Використання соціальних мереж для поширення інформації про навчальні програми і волонтерські можливості є ефективним підходом, оскільки дозволяє охопити широку аудиторію та забезпечити легкий доступ до актуальної інформації; розміщення оголошень про навчальні програми допомагає підвищити обізнаність громадян про волонтерську діяльність, надаючи їм знання і навички, необхідні для ефективного волонтерства. Інформування про різні напрямки волонтерської діяльності (гуманітарна допомога, екологічні ініціативи, робота з дітьми тощо) дозволяє залучити людей з різними інтересами і здібностями, що сприяє розширенню бази волонтерів і розвитку волонтерського руху. Завдяки постійному оновленню інформації, Українська Волонтерська Служба допомагає підтримувати активну громадянську позицію серед своїх підписників, мотивуючи їх до участі в соціально значущих проєктах та поширюючи культуру волонтерства.

Отже, волонтерство є ефективним засобом для інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові громади. Залучення до волонтерських проєктів допомагає людям налагодити соціальні зв'язки, знайти друзів і відчати підтримку. Це особливо важливо для тих, хто пережив травматичний досвід втрати домівки або розлуки з близькими. Соціальна інтеграція через волонтерство допомагає знизити почуття ізоляції та самотності, сприяє відчуттю приналежності до спільноти. Залучення до допомоги іншим відволікає від власних проблем через взаємодію з іншими людьми, набуття нового досвіду та відчуття власної значущості. Наприклад, внутрішньо переміщені особи можуть долучитися до місцевих благодійних ініціатив, допомагати іншим переселенцям або вразливим групам, що посилює їхню соціальну включеність в життя громади.

Волонтерська діяльність може слугувати платформою для навчання і розвитку нових навичок, що є важливим для працевлаштування та професійного зростання. Участь у волонтерських проєктах дає можливість отримати досвід у різних галузях, таких як організація подій, управління проєктами, комунікації та лідерство. Це допомагає не тільки розвинути власні здібності, але й підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці. Деякі волонтерські програми також пропонують спеціалізовані тренінги та курси, що дозволяє учасникам отримати нову кваліфікацію або підтвердити наявні навички.

Одними із головних викликів для внутрішньо переміщених осіб, які бажають займатися волонтерською діяльністю, може бути страх, тривога, недовіра до нових людей та ситуацій, що заважає вільному спілкуванню та участі у волонтерських заходах, призводить до замкнутості та самоізоляції. Обмежений доступ до ресурсів та інформації про волонтерські можливості, відсутність доступу до Інтернету або брак знань про місцеві ресурси, фінансові труднощі – все це ускладнює долучення внутрішньо переміщених осіб до волонтерської діяльності.

Виклики, які становлять труднощі та заважають внутрішньо переміщеним особам брати участь у волонтерській діяльності, можна ефективно долати. Для подолання психологічних бар'єрів необхідна професійна психологічна підтримка та підготовка, зокрема, консультації психолога, тренінги з психологічної підтримки, комунікаційних навичок.

Необхідно створювати умови для кращого доступу до інформації про волонтерські можливості, зокрема, створювати інформаційні центри, спільноти у соціальних мережах, де внутрішньо переміщені особи зможуть знайти актуальну інформацію про волонтерські програми. Також важливо забезпечити фінансову підтримку для покриття витрат, пов'язаних з участю у волонтерстві, таких як транспорт або матеріали, адже не всі люди можуть оплатити витрати, пов'язані з волонтерством.

Таким чином, волонтерська діяльність має значний потенціал для підтримки та розвитку внутрішньо переміщених осіб. Вона надає можливості для соціальної інтеграції, розвитку навичок, особистісного зростання та психологічної підтримки. Проте внутрішньо переміщені особи можуть стикатися з різними викликами, такими як психологічні бар'єри, брак ресурсів та інформації. Подолання цих викликів вимагатиме спільних зусиль волонтерських організацій, органів місцевого самоврядування і суспільства в цілому. Забезпечення доступу до інформації, психологічної підтримки, тренінгів дозволить внутрішньо переміщеним особам реалізувати свій потенціал і зробити внесок у розвиток своїх громад.

Використана література:

1. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 164 с.
2. Будемо Україну Разом – БУР. URL : <https://www.facebook.com/BuildingUkraineTogether>.
3. Бонуси від волонтерства. Які вони і чи мають взагалі бути. UNICEF. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/stories/benefits-of-being-a-volunteer>.
4. Волонтерство в Україні: Переваги та виклики. Тиждень.ua. URL : <https://tyzhden.ua/>.
5. Карітас України. Волонтерство в Карітасі України: допомагати ближньому важливо та почесно. URL : <https://caritas.ua/news-en/volonterstvo-v-karitasi-ukrayiny-dopomagaty-blyzhnomu-vazhlyvo-ta-pochesno/>.
6. Карітас України. Карітас України: волонтерство. URL : <https://caritas.ua/volunteer/>.
7. Товариство Червоного Хреста України. Волонтерство. URL : <https://redcross.org.ua/>.
8. Троян І. Як зробити волонтерство частиною освітнього процесу: рекомендації, нормативка та 52 мільйони гривень на ЗСУ лише в одній області. URL : <https://nus.org.ua/articles/yak-zrobyty-volonterstvo-chastynouy-osvitnogo-protsesu-rekomendatsiyi-normatyvka-ta-52-miljony-gryven-na-zsu-lyshe-v-odnij-oblasti/>.
9. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI. URL : <https://data.rada.gov.ua/laws/main/3236-17#Text>.
10. Українська Волонтерська Служба. URL : <https://www.facebook.com/UkrainianVolunteerService>.
11. Український Католицький Університет. 5 років формації провідників соціальних змін – Лабораторія волонтерства УКУ відсвяткувала ювілей. URL : <https://ucu.edu.ua/news/5-rokiv-formatsiyi-providnykiv-sotsialnyh-zmin-laboratoriya-volonterstva-uku-vidsvytkuvala-yuviley/>.
12. Чуловська О. Як стати волонтером: гайд для охочих допомагати ЗСУ, дітям і хвостикам. URL : <https://happymonday.ua/yak-staty-volonterom-gajd>.
13. Bright Network. 10 great things about volunteering. URL : <https://www.brightnetwork.co.uk/career-path-guides/charity-NGO-social-enterprise/volunteering/>.
14. Caritas Ukraine. URL : <https://www.facebook.com/caritasukraine>.

References:

1. Bondarenko A., Vdovtsov Yu. (2021). Posibnyk po roboti z volonteramy [Guide to working with volunteers]. Kyiv. 164 s. [in Ukrainian].
2. Buduiemo Ukrainu Razom – BUR [Building Ukraine Together – BUT.] URL : <https://www.facebook.com/BuildingUkraineTogether> [in Ukrainian].
3. Bonusy vid volonterstva. Yaki vony i chy maiut buty (2022). [Benefits of volunteering. What are they and should they exist]. UNICEF. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/stories/benefits-of-being-a-volunteer> [in Ukrainian].
4. Volonterstvo v Ukraini: Perevahy ta vyklyky (2024). [Volunteering in Ukraine: Benefits and Challenges]. Tyzhden.ua. URL : <https://tyzhden.ua/> [in Ukrainian].
5. Caritas Ukrainy (2024). Volonterstvo v Karitasi Ukrainy: dopomahaty blyzhnomu vazhlyvo ta pochesno [Volunteering in Caritas Ukraine: Helping others is important and honorable]. URL : <https://caritas.ua/news-en/volonterstvo-v-karitasi-ukrayiny-dopomagaty-blyzhnomu-vazhlyvo-ta-pochesno/> [in Ukrainian].
6. Caritas Ukrainy. (2024). Caritas Ukrainy: volonterstvo [Caritas Ukraine: Volunteering]. URL : <https://caritas.ua/volunteer/> [in Ukrainian].
7. Tovarystvo Chervonoho Khresta Ukrainy (2024). Volonterstvo [Volunteering]. URL : <https://redcross.org.ua/> [in Ukrainian].
8. Troian I. (2024). Yak zrobyty volonterstvo chastynouy osvitnoho protsesu: rekomendatsii, normatyvka ta 52 miliiiony hryven na ZSU lyshe v odnii oblasti [How to make volunteering a part of the educational process: recommendations, regulations, and 52 million hryvnias for the Armed Forces in one region]. URL : <https://nus.org.ua/articles/yak-zrobyty-volonterstvo-chastynouy-osvitnogo-protsesu-rekomendatsiyi-normatyvka-ta-52-miljony-gryven-na-zsu-lyshe-v-odnij-oblasti/> [in Ukrainian].
9. Ukraina (2011). Zakon «Pro volontersku diialnist» [Law on Volunteering]. № 3236-VI. URL : <https://data.rada.gov.ua/laws/main/3236-17#Text> [in Ukrainian].
10. Ukrainska Volonterska Sluzhba. (2024). URL : <https://www.facebook.com/UkrainianVolunteerService> [in Ukrainian].
11. Ukrainskyi Katolytskyi Universytet. 5 rokiv formatsii providnykiv sotsialnykh zmin – Laboratoriia volonterstva UКУ vidsviatkuvala yuvilei (2024) [5 years of formation of social change leaders – UCU Volunteer Laboratory celebrated an anniversary]. URL : <https://ucu.edu.ua/news/5-rokiv-formatsiyi-providnykiv-sotsialnyh-zmin-laboratoriya-volonterstva-uku-vidsvytkuvala-yuviley/> [in Ukrainian].
12. Chulovska O. (2024). Yak staty volonterom: haid dlia okhochykh dopomahaty ZSU, ditiam i khvostykam [How to become a volunteer : A guide for those who want to help the Armed Forces, children, and pets]. URL : <https://happymonday.ua/yak-staty-volonterom-gajd> [in Ukrainian].
13. Bright Network (2024). 10 great things about volunteering. URL : <https://www.brightnetwork.co.uk/career-path-guides/charity-NGO-social-enterprise/volunteering/>.
14. Caritas Ukraine (2024). URL : <https://www.facebook.com/caritasukraine>

Zhynchyn M. Volunteering Activities of Internally Displaced Persons: Opportunities and Challenges

The article examines the role of volunteering in supporting internally displaced persons (IDPs) in Ukraine, highlighting the opportunities and challenges they face. Volunteering serves as a key tool for social integration, helping IDPs adapt to new living conditions. Participation in volunteer projects allows individuals to help others, develop professional and social skills, gain new experiences, and build social connections. The legislative regulation of volunteering in Ukraine is analyzed, focusing on the Law of Ukraine «On Volunteer Activity», which outlines the rights of volunteers, requirements for organizations, and conditions for receiving financial support.

The article emphasizes that volunteering promotes social integration, psychological well-being, and personal development. The example of Caritas Ukraine shows how internally displaced persons can engage in volunteer initiatives, such as helping at public events, sorting humanitarian aid, cooking, and working in child and social projects. It shows that internally displaced persons can help others and gain new experience. It also highlights challenges like psychological barriers, distrust,

limited access to information, and lack of resources and financial support, which may hinder IDP participation in volunteering. The article stresses the need to overcome these obstacles by offering psychological support, communication skills training, and access to information through social networks and centers, along with financial aid to cover expenses. Implementing these measures will enable IDPs to engage more effectively in volunteer activities, develop their skills, and make meaningful contributions to community development, thus enhancing their social inclusion, mental resilience, and competitiveness in the job market.

Key words: volunteers, volunteer activity, internally displaced persons (IDPs), social integration, adaptation.

УДК 378.147.091-028.42:001.89

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.08>

Канюк О. Л.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ, ЗМІСТ І ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Науково-дослідницька діяльність студентів (НДДС) є невід'ємною складовою сучасної вищої освіти, яка відіграє ключову роль у формуванні професійних компетенцій та підготовці майбутніх фахівців до інноваційної діяльності.

Основна **мета** нашого дослідження полягає у всебічному аналізі НДДС як комплексної системи, що інтегрує навчальний процес з науковою діяльністю, та визначенні її ролі у розвитку аналітичних і творчих здібностей студентів.

Ми ретельно проаналізуємо основні компоненти НДДС, включаючи теоретичну підготовку, практичне застосування наукових методів, аналіз та презентацію результатів досліджень. Особлива увага приділяється структурі НДДС, яка охоплює як обов'язкові елементи навчального процесу, так і добровільну наукову діяльність студентів.

Для проведення дослідження використовувались наступні **методи**: аналіз наукової літератури, синтез, порівняння та узагальнення. Основним підходом був системний підхід, що дозволяє розглянути науково-дослідницьку діяльність як цілісну систему, що складається з взаємопов'язаних елементів.

Наш аналіз зосереджений на розкритті різноманітних форм організації НДДС, ролі наукового керівництва, проблем мотивації студентів та викликів у організації наукової діяльності. Ми розглянемо інноваційні підходи до НДДС, включаючи використання цифрових технологій, міждисциплінарні дослідження та міжнародну співпрацю.

Подальші дослідження будуть зосереджені на виділенні позитивних аспектів європейського досвіду НДДС та визначенні на цій основі актуальних напрямів модернізації науково-дослідницької роботи студентів у закладах вищої освіти України.

Результати статті можуть бути корисними для викладачів, наукових керівників та адміністрації вищих навчальних закладів, які прагнуть вдосконалити систему організації НДДС.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність студентів, заклад освіти, форми організації НДДС, види організації НДДС, інноваційні підходи до організації НДДС, мотивація студентів, проблеми та виклики НДДС.

Сучасна підготовка фахівців різних професійних напрямів ґрунтується на інтеграції освіти, науки і виробництва, що зумовлює необхідність розвитку системи науково-дослідницької діяльності студентів (НДДС). Організація науково-дослідницької роботи студентів в університетах є важливим завданням у теорії і методиці професійної освіти, оскільки сучасний фахівець повинен володіти основними навичками дослідницької діяльності та методами проведення наукових досліджень. Дослідницький підхід виступає методологічною основою цієї практики, визначаючи шляхи, форми та методи науково-дослідницької роботи студентів у закладах вищої освіти.

За останні роки було проведено ряд досліджень, присвячених НДДС, її організації, змісту та формам. Питання інноваційних підходів до організації науково-дослідницької діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів розглядає у своїй праці К. В. Гораш, акцентуючи увагу на необхідності впровадження новітніх методик у навчальний процес [1].

Зміст науково-дослідницької роботи студентів детально описується у відповідних матеріалах на освітньому порталі, що надає корисні рекомендації щодо організації цього процесу в закладах вищої освіти [2]. У навчальному посібнику «Основи наукових досліджень» також розглядається важливість НДДС, акцентуючи на методологічних аспектах та етапах проведення досліджень [3]. Аспекти сутності, змісту та завдань НДДС висвітлюються у публікації, розміщеній на ресурсі Луцького національного технічного університету, де розглядаються як теоретичні, так і практичні аспекти цього процесу [4].

Питання форм і видів науково-дослідної роботи студентів також детально досліджується в одній із публікацій, яка надає класифікацію та детальний опис основних видів науково-дослідницької діяльності, доступних для студентів [5]. О. О. Чорновол-Ткаченко у своїй роботі досліджує зміст та завдання науково-дослідницької діяльності студентів у вищих навчальних закладах України, підкреслюючи важливість створення умов для активної участі студентів у наукових дослідженнях [6].

Кожен із цих авторів розкриває різні аспекти НДДС, проте є недостатньо досліджень, спрямованих на інтеграцію наукових досліджень у навчальний процес з урахуванням специфіки кожного конкретного закладу вищої освіти. Важливо також звернути увагу на розвиток мотивації студентів до участі в науковій діяльності та їхню активну взаємодію з науковими керівниками.

НДДС є одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки і виховання спеціалістів з вищою освітою, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності найновіші досягнення науково-технічного прогресу [3]. Ця діяльність не тільки сприяє поглибленню та розширенню теоретичних знань, але й розвиває критичне мислення, формує навички самостійної роботи та вміння застосовувати теоретичні знання на практиці.

НДДС – це комплексна система заходів, спрямована на формування у студентів навичок наукового мислення, дослідницьких умінь та здатності до творчої самореалізації. Ця діяльність охоплює широкий спектр форм і методів роботи, від участі в наукових гуртках до проведення самостійних досліджень та публікації їх результатів.

Сутність НДДС полягає в тому, що вона виконує надзвичайно важливу роль у процесі їхнього навчання, сприяючи інтеграції навчального процесу з науковою діяльністю. Це дозволяє студентам не лише засвоювати теоретичні знання, але й активно застосовувати їх на практиці, залучаючи до вирішення реальних наукових задач. Така інтеграція сприяє глибшому розумінню студентами навчального матеріалу та стимулює їхній інтерес до наукових досліджень.

Участь у науково-дослідницькій діяльності розвиває аналітичні та творчі здібності студентів, що є необхідними для успішної професійної діяльності. В процесі досліджень студенти навчаються критично оцінювати інформацію, аналізувати різні джерела, робити обґрунтовані висновки та пропонувати інноваційні рішення. Це не лише формує в них наукове мислення, але й стимулює розвиток креативності та здатності до генерування нових ідей.

Науково-дослідницька діяльність також сприяє формуванню у студентів навичок роботи з науковою літературою та інформаційними ресурсами. Студенти навчаються ефективно шукати, відбирати та використовувати наукові джерела, що є ключовими в процесі проведення досліджень. Вони також опановують методи обробки інформації, що дозволяє їм будувати власні аргументи та проводити науковий аналіз.

Крім того, науково-дослідницька діяльність навчає студентів формулювати та вирішувати наукові проблеми. Участь у дослідженнях допомагає студентам розвинути навички постановки наукових завдань, визначення методів їх вирішення та критичного аналізу отриманих результатів. Це готує їх до самостійної наукової роботи та підвищує їхню здатність до проведення власних досліджень.

Останнім, але не менш важливим аспектом є те, що науково-дослідницька діяльність готує майбутніх фахівців до інноваційної діяльності в професійній сфері. Участь у дослідженнях дозволяє студентам отримати практичний досвід роботи над реальними проєктами, що допомагає їм краще зрозуміти вимоги сучасного ринку праці та бути готовими до впровадження інновацій у своїй майбутній професійній діяльності.

Важливо розуміти, що НДДС не є ізольованим процесом, а тісно пов'язана з навчальним процесом та майбутньою професійною діяльністю студентів. Вона дозволяє студентам не лише засвоювати готові знання, але й брати активну участь у їх створенні та застосуванні.

Зміст і структура НДДС забезпечує послідовність її засобів і форм відповідно до логіки і послідовності навчального процесу, що зумовлює спадкоємність її методів і форм від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї дисципліни до іншої, від одних видів занять до інших, поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі виконання ними наукової роботи [6]. Однак, можна виділити кілька ключових компонентів, які є спільними для більшості форм науково-дослідницької діяльності:

- вивчення теоретичних основ методики організації та проведення наукових досліджень, яке передбачає ознайомлення студентів з основними принципами наукового пізнання, методами збору та аналізу інформації, правилами оформлення наукових робіт. Студенти вивчають структуру наукового дослідження, навчаються формулювати гіпотези, визначати об'єкт і предмет дослідження;
- практичне застосування наукових методів: на цьому етапі студенти починають застосовувати отримані теоретичні знання на практиці. Вони проводять експерименти, здійснюють польові дослідження, працюють з архівними матеріалами, проводять опитування та інтерв'ю. Це дозволяє їм набути практичних навичок дослідницької роботи та краще зрозуміти специфіку наукового пошуку;
- аналіз та інтерпретація отриманих результатів: важливою частиною НДДС є вміння аналізувати отримані дані, робити обґрунтовані висновки та інтерпретувати результати досліджень. Студенти навчаються використовувати статистичні методи, створювати моделі та прогнози, формулювати рекомендації на основі проведених досліджень;
- презентація результатів досліджень є невід'ємною частиною наукової діяльності студентів, вміння представляти результати своїх досліджень. Студенти навчаються готувати наукові статті, доповіді, презентації, брати участь у наукових конференціях та семінарах. Це дозволяє їм розвивати комунікативні навички та вчитися відстоювати свою наукову позицію;

– важливим аспектом НДДС є залучення студентів до реальних наукових проєктів та грантових програм. Це дає їм можливість працювати в команді, взаємодіяти з досвідченими науковцями, розуміти процес фінансування наукових досліджень.

Структура НДДС є багаторівневою та включає в себе різні форми та види діяльності. Можна виділити наступні основні елементи [2]:

– науково-дослідницька робота, що є невід’ємним елементом навчального процесу і входить до календарно-тематичних та навчальних планів, навчальних програм як обов’язкова для всіх студентів;

– науково-дослідницька робота, що здійснюється поза навчальним процесом у межах СНТТ – у гуртках, проблемних групах (лабораторіях), перекладацьких та інформаційних студіях, фольклорних експедиціях та ін.;

– науково-організаційні заходи: конференції, конкурси та ін.

Суттєвим завданням методології педагогіки є забезпечення оптимальних організаційних форм педагогічних досліджень, дотримання системи і послідовності протікання дослідної роботи. Це передбачає чітку організацію НДДС, створення сприятливих умов для проведення досліджень, забезпечення наукового керівництва та підтримки студентів [5].

У процесі підготовки та проведення будь-якого дослідження можна виділити п’ять головних етапів [4].

1. Етап накопичення наукової інформації: бібліографічний пошук наукової інформації, вивчення документів, основних джерел теми, складання огляду літератури, вибір аспектів дослідження. На цьому етапі студенти навчаються працювати з науковою літературою, використовувати бібліотечні ресурси та електронні бази даних. Вони формують навички критичного аналізу інформації, вміння виділяти головне та систематизувати знання.

2. Формулювання теми, мети і завдання дослідження, визначення проблеми, обґрунтування об’єкту і предмету, мети, головних завдань, гіпотези дослідження. Цей етап вимагає від студентів вміння чітко формулювати наукову проблему, визначити цілі та завдання дослідження. Вони навчаються обґрунтовувати актуальність обраної теми, визначити об’єкт і предмет дослідження, формулювати гіпотези.

3. Теоретичне дослідження – обґрунтування напрямів, вибір загальної методики, методів, розробка концепції, параметрів дослідження. На цьому етапі студенти навчаються розробляти методологію дослідження, обирати відповідні методи та інструменти для вирішення поставлених завдань. Вони формують теоретичну базу свого дослідження, розробляють концептуальні моделі.

4. Проведення експерименту – розробка програми, методики, одержання і аналіз даних, формулювання висновків і результатів дослідження. Цей етап передбачає практичну реалізацію розробленої методології. Студенти проводять експерименти, збирають емпіричні дані, навчаються аналізувати отримані результати та робити обґрунтовані висновки.

5. Оформлення результатів наукового дослідження, висновків, рекомендацій, уточнення наукової новизни та практичної значущості. На заключному етапі студенти навчаються оформляти результати своїх досліджень у вигляді наукових звітів, статей, презентацій. Вони формулюють висновки, розробляють рекомендації, визначають наукову новизну та практичну значущість своєї роботи [4].

Кожен з цих етапів вимагає від студентів різних навичок та вмінь, які формуються та розвиваються в процесі науково-дослідницької діяльності.

Важливу роль у організації та проведенні НДДС відіграє наукове керівництво. Науковий керівник не лише допомагає студенту у виборі теми дослідження та розробці методології, але й виступає наставником, який сприяє розвитку наукового мислення та дослідницьких навичок студента [2]. Він навчає студента методам пошуку, аналізу та критичного оцінювання наукових джерел, що дозволяє студенту побудувати міцну теоретичну базу для свого дослідження та супроводжує студента на всіх етапах наукової роботи, забезпечуючи необхідну підтримку та спрямування для успішного завершення дослідження.

Ефективне наукове керівництво сприяє формуванню у студентів навичок самостійної дослідницької роботи, розвиває їх наукове мислення та творчий потенціал.

Існує широкий спектр форм організації НДДС, які можуть варіюватися залежно від специфіки навчального закладу та напряму підготовки. Основні форми включають [6, с. 5]:

Наукові гуртки та проблемні групи. Це добровільні об’єднання студентів, які цікавляться певною науковою проблематикою. У рамках таких гуртків студенти можуть обговорювати наукові проблеми, проводити спільні дослідження, готувати доповіді та презентації.

Студентські наукові конференції. Конференції дають можливість студентам представити результати своїх досліджень широкій аудиторії, отримати зворотній зв’язок від колег та експертів, встановити наукові контакти.

Конкурси студентських наукових робіт. Участь у таких конкурсах стимулює студентів до проведення якісних досліджень, розвиває навички презентації наукових результатів, сприяє визнанню їх досягнень.

Студентські наукові публікації. Підготовка наукових статей та тез доповідей розвиває у студентів навички наукового письма, вчить їх чітко та лаконічно викладати результати своїх досліджень.

Участь у наукових проєктах та грантових програмах. Залучення студентів до реальних наукових проєктів дає їм можливість отримати практичний досвід дослідницької роботи, зрозуміти специфіку організації та фінансування наукових досліджень.

Стажування в науково-дослідних установах. Таке стажування дозволяє студентам ознайомитися з роботою професійних науковців, отримати доступ до сучасного обладнання та технологій, розширити свій науковий кругозір.

Олімпіади з навчальних дисциплін та спеціальностей. Участь в олімпіадах стимулює студентів до поглибленого вивчення предмету, розвиває навички швидкого вирішення складних завдань, формує здорову конкуренцію [6, с. 5].

Важливим аспектом організації НДДС є створення ефективної системи мотивації студентів. Мотивація відіграє ключову роль у залученні студентів до наукової діяльності та підтримці їхнього інтересу до досліджень.

Незважаючи на важливість НДДС, її організація та проведення часто стикаються з рядом проблем та викликів.

Обмежені фінансові ресурси можуть стати перешкодою для проведення якісних досліджень, особливо в галузях, що вимагають дорогого обладнання або матеріалів. Відсутність сучасного обладнання та технологій може обмежувати можливості студентів у проведенні досліджень на високому рівні.

Студенти часто не мають достатньо часу для проведення глибоких досліджень через інтенсивний навчальний графік. Багато студентів не мають базових навичок наукової роботи, що ускладнює їх залучення до НДДС.

Не всі студенти розуміють важливість наукової діяльності для їх професійного розвитку. Ефективне наукове керівництво вимагає значних часових та інтелектуальних ресурсів, яких може не вистачати у викладачів. Часто результати студентських досліджень залишаються невикористаними на практиці, що може знижувати мотивацію студентів.

Для вирішення цих проблем необхідні системні зміни на рівні освітньої політики, а також зусилля окремих навчальних закладів та викладачів.

Інноваційні підходи до організації НДДС стають все більш актуальними в сучасному освітньому середовищі. Ці підходи мають враховувати як новітні технологічні можливості, так і зміни в самій природі наукової діяльності. Впровадження таких підходів у закладах вищої освіти є критично важливим для підготовки конкурентоспроможних фахівців [1, с. 8].

Одним з ключових напрямків є цільове впровадження освітніх інновацій, інноваційних програм та проєктів. Ці ініціативи спрямовані на активізацію інтелектуально-творчого потенціалу студентів. Наприклад, розробка спеціалізованих курсів з методології наукових досліджень може значно покращити розуміння студентами основ наукової роботи. Створення інкубаторів студентських наукових ідей дає можливість молодим дослідникам отримати необхідну підтримку для реалізації своїх проєктів. Організація конкурсів інноваційних ідей стимулює творче мислення та підприємницький дух серед студентів. Організація міждисциплінарних проєктних команд сприяє розвитку навичок командної роботи та вирішенню комплексних завдань. Співпраця з бізнесом та промисловістю дає студентам можливість працювати над реальними проблемами та бачити практичне застосування своїх досліджень.

Не менш важливим є створення креативного наукового середовища в університеті. Таке середовище сприяє формуванню світогляду творчого дослідника. Це може включати організацію міждисциплінарних наукових лабораторій, де студенти різних спеціальностей можуть працювати разом над складними проєктами. Регулярні наукові семінари та майстер-класи від провідних вчених надихають студентів та розширюють їхні горизонти. Створення комфортних фізичних просторів, таких як коворкінги, забезпечує сприятливе середовище для наукової творчості та співпраці.

Підготовка викладачів-дослідників є ще одним ключовим аспектом. Такі викладачі здатні створити оптимальні організаційно-педагогічні умови для НДДС. Це передбачає розробку програм підвищення кваліфікації для викладачів, фокусуючись на розвитку навичок керівництва студентськими дослідженнями. Важливо також створити систему мотивації для викладачів, які активно залучають студентів до наукової роботи.

Інформаційне забезпечення НДДС є критично важливим у цифрову епоху. Це включає забезпечення доступу до сучасних наукових баз даних та електронних бібліотек. Впровадження систем управління науковими проєктами полегшує організацію та контроль дослідницької роботи. Використання технологій віртуальної реальності відкриває нові можливості для проведення експериментів та візуалізації даних.

Розвиток міжнародної співпраці в галузі НДДС розширює горизонти студентів-дослідників. Організація міжнародних студентських конференцій, програм обміну та участь у міжнародних проєктах дозволяють студентам отримати безцінний досвід та встановити професійні контакти на глобальному рівні.

Елементи гейміфікації можуть зробити процес наукових досліджень більш захоплюючим для студентів. Створення системи рейтингів та винагород, розробка освітніх ігор та організація наукових квестів стимулюють інтерес до наукової діяльності та підтримують мотивацію студентів.

Розвиток навичок наукової комунікації є невід'ємною частиною підготовки сучасного дослідника. Організація тренінгів з наукового письма, створення студентських наукових журналів та проведення конкурсів презентацій допомагають студентам навчитися ефективно представляти результати своїх досліджень [1, с. 8].

Впровадження цих інноваційних підходів дозволить створити ефективну систему організації НДДС, яка відповідатиме сучасним вимогам та викликам. Така система сприятиме розвитку наукового потенціалу студентів та підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних до інноваційної діяльності у своїй професійній сфері. Це, в свою чергу, сприятиме загальному розвитку науки та інновацій в суспільстві, підвищуючи конкурентоспроможність країни на глобальному рівні.

Для забезпечення високої якості НДДС необхідно регулярно оцінювати її ефективність. Це дозволяє виявляти проблемні аспекти, вносити необхідні корективи та постійно вдосконалювати систему організації наукової діяльності студентів.

Оцінка ефективності НДДС повинна проводитися регулярно, з залученням як кількісних, так і якісних методів аналізу. Результати такої оцінки повинні використовуватися для вдосконалення системи організації НДДС, розробки нових форм і методів роботи, підвищення мотивації студентів та викладачів.

Висновки. Отже, НДДС є невід'ємною частиною сучасної вищої освіти. Вона не лише сприяє поглибленню теоретичних знань та розвитку практичних навичок, але й формує науковий світогляд, критичне мислення та інноваційний підхід до вирішення проблем.

Сутність НДДС полягає в тому, що вона є комплексною системою, яка інтегрує навчання та наукову діяльність, розвиває творчі здібності студентів та готує їх до інноваційної діяльності в професійній сфері. Зміст НДДС охоплює широкий спектр діяльності: від вивчення теоретичних основ наукових досліджень до практичного застосування отриманих знань, аналізу результатів та їх презентації.

Структура НДДС є багаторівневою та включає різні форми діяльності, від обов'язкових компонентів навчального процесу до добровільної участі в наукових проєктах та конференціях. Важливу роль в організації НДДС відіграє наукове керівництво, яке забезпечує методологічну підтримку та сприяє розвитку наукового мислення студентів.

Мотивація студентів до наукової діяльності є ключовим фактором успіху НДДС. Вона повинна базуватися як на внутрішніх стимулах (інтерес до науки, прагнення до саморозвитку), так і на зовнішніх (визнання, можливості для кар'єрного росту).

Незважаючи на існуючі проблеми та виклики, НДДС має значні перспективи розвитку. Впровадження інноваційних підходів, використання нових технологій, посилення міждисциплінарності та міжнародної співпраці відкривають нові можливості для підвищення ефективності та якості студентської наукової діяльності.

Використана література:

1. Гораш К. В. Інноваційні підходи до організації навчально-дослідницької діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Наукові записки Малої академії наук України : зб. наук. праць. Серія "Педагогічні науки". Вип. 1. Київ : МАН, 2012. С. 137–146.
2. Зміст науково-дослідницької роботи студентів. URL : <https://referatss.com.ua/work/zmist-naukovo-doslidnickoi-roboti-studentiv/>.
3. Науково-дослідницька діяльність студентів – Основи наукових досліджень : навчальний посібник. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-1105.html>.
4. Науково-дослідницька діяльність студентів: суть, зміст, завдання. URL : https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/енп%20рудь/page19.html.
5. Форми й види науково-дослідної роботи студентів. URL : <https://www.info-library.com.ua/books-text-4099.html>.
6. Чорновол-Ткаченко О. О. Науково-дослідницька діяльність студентів у ВНЗ України: зміст та завдання. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія: «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2009. № 866. С. 138–143.

References:

1. Horash K. V. (2012). Innovatsiini pidkhody do orhanizatsii navchalno-doslidnytskoi diialnosti uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Innovative Approaches to the Organization of Educational and Research Activities of Students in General Education Institutions]. Scientific notes of the Small Academy of Sciences of Ukraine: coll. of science works Series "Pedagogical Sciences". Issue 1. K. : MAN. 137–146 [in Ukrainian].
2. Zmist naukovo-doslidnytskoi roboty studentiv [The Content of Students' Research Work]. URL : <https://referatss.com.ua/work/zmist-naukovo-doslidnickoi-roboti-studentiv> [in Ukrainian].
3. Naukovo-doslidnytska diialnist studentiv – Osnovy naukovykh doslidzhen: navchalnyi posibnyk [Students' Research Activities – Fundamentals of Scientific Research: A Study Guide]. URL : <https://politics.ellib.org.ua/pages-1105.html> [in Ukrainian].
4. Naukovo-doslidnytska diialnist studentiv: sut, zmist, zavdannia [Students' Research Activities: Essence, Content, Tasks]. URL : https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/енп%20рудь/page19.html [in Ukrainian].
5. Formy y vydy naukovo-doslidnoi roboty studentiv [Forms and Types of Students' Research Work]. URL : <https://www.info-library.com.ua/books-text-4099.html> [in Ukrainian].
6. Chornovol-Tkachenko O. O. (2009). Naukovo-doslidnytska diialnist studentiv u VNZ Ukrainy: zmist ta zavdannia [Students' Research Activities in Ukrainian Higher Education Institutions: Content and Tasks]. Bulletin of V. N. Karazin KHNU. Series: "Romano-Germanic philology. Methodology of teaching foreign languages". No. 866. 138–143 [in Ukrainian].

Kanyuk O. Main aspects, content and organization of students' research activities

Scientific and research activities of students (SRA) are an integral component of modern higher education, playing a key role in the development of professional competencies and the preparation of future specialists for innovative activities.

The primary goal of the research is to conduct a comprehensive analysis of SRA as a complex system that integrates the educational process with scientific activity and to determine its role in fostering students' analytical and creative abilities.

A thorough analysis of the main components of SRA are presented, including theoretical training, practical application of scientific methods, and the analysis and presentation of research results. Special attention is given to the structure of SRA, which encompasses both the mandatory elements of the educational process and the voluntary scientific activities of students.

The research methods employed include the analysis of scientific literature, synthesis, comparison, and generalization. A systemic approach is used, viewing scientific research activities as a cohesive system composed of interconnected elements.

The analysis focuses on various forms of SRA organization, the role of scientific supervision, challenges related to student motivation, and obstacles in organizing scientific activities. Innovative approaches to SRA are explored, including the use of digital technologies, interdisciplinary research, and international collaboration.

Future research aims to highlight the positive aspects of European SRA practices and, based on this, identify current directions for modernizing student research activities in higher education institutions in Ukraine.

The findings of this article may be valuable for educators, academic supervisors, and higher education administrators seeking to improve the organization of SRA

Key words: students' research activities, higher education institution, forms of SRA organization, types of SRA organization, innovative approaches to SRA organization, motivation of students, SRA problems and challenge.

УДК 37.01.(811.112.2)

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.09>

Корольова Н. О., Грималюк А. М., Малашевська І. Я.

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ МУЛЬТИМЕДІА
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

Стаття присвячена аналізу використання інтерактивних дошок у процесі дистанційного навчання німецької мови. Зростання популярності віртуального навчання у зв'язку з викликами сьогодення змушує викладачів шукати ефективні методи інтерактивної комунікації. Стаття розглядає можливості платформ для створення віртуальних класних приміщень та активного залучення до занять учасників навчального процесу. Для успішного опанування іноземної мови важливим аспектом є задіяння основних сенсорних систем людини, у чому беззаперечно допомагає використання інтерактивних дошок. Окрім того, їх можливості значно прискорюють доступ до необхідної інформації та сприяють формуванню творчої атмосфери під час навчального процесу.

Автори досліджують інтерактивність та гнучкість платформ, які дозволяють створювати різноманітні навчальні матеріали. Окрім того у статті висвітлено різні методи та стратегії використання інтерактивних онлайн-платформ для покращення засвоєння німецької мови, у тому числі вправи на розвиток лексичних, граматичних та комунікативних навичок. Дослідження виявило, що використання інтерактивних дошок сприяє підвищенню мотивації та зацікавленості студентів у навчанні, підвищує відвідуваність та створює стимул для активної участі у занятті, полегшує засвоєння матеріалу та сприяє покращенню рівня володіння мовою. Автори роблять акцент на потенціалі інтерактивних платформ як інноваційного інструменту для ефективного онлайн-навчання німецької мови та розвитку навчальних компетентностей.

Використання мультимедійних технологій загалом та інтерактивних цифрових дошок зокрема створюють беззаперечну перевагу для організації продуктивного навчання. Важливо пам'ятати, що інтерактивні дошки є додатковим інструментом, який розширює сферу потенційних можливостей успішної реалізації набутих вчителем методик викладання.

Ключові слова: онлайн навчання, інтерактивна дошка, навчальні компетентності, мультимедійні технології.

На сьогодні великої популярності продовжують набувати інтерактивні методи навчання в освітньому процесі. Нові виклики та перспективи відкривають можливості для залучення сучасних технологій на заняттях іноземної мови, які успішно працюють як в офлайн так і в онлайн-форматах уроку. З початку пандемії у світі, значного розвитку набули інтерактивні засоби навчання, які можливо використовувати у дистанційному форматі. У цій статті ми розглядаємо використання онлайн-дошок та їх мультимедійних можливостей, як для синхронної, так і для асинхронної навчальної діяльності [1; 2].

Серед переваг використання онлайн-дошок можна зазначити:

– економія часу у підготовці до занять – учитель може зберігати шаблони готових уроків, повторно використовувати їх за потреби, копіювати та переносити для різних учнів.

– поліпшення якості навчальних матеріалів – беручи за основу підручник, вчитель може доповнювати його додатковими матеріалами на свій розсуд, або ж створювати з нуля власний продукт на основі автентичних текстів, відео ресурсів чи ін.

– естетичний вигляд створених завдань – можливо цікаво та яскраво оформлювати свої заняття за допомогою величезної кількості анімованих зображень, кольорів, шрифтів та готових шаблонів;

– одночасне використання матеріалів різного формату – це текст, фото, відео, аудіо, онлайн-ігри з інших ресурсів.

– можливість дистанційного залучення учнів до спільної роботи на дошці – це підвищує мотивацію, особливо сучасних підлітків, яких важко зацікавити та задіяти у навчальний процес [3].

– можливість ділитися та корегувати створені матеріали з колегами – кожен може втілювати свій творчий потенціал на онлайн-дошці та поширювати його серед колег, спільно вносити корективи.

Серед недоліків онлайн-дошок є важливість якісного технічного забезпечення викладача та доступ до Інтернету, оскільки без цих складових робота виявиться не продуктивною. Вчителю також необхідно освоїти основні можливості інтерактивних дошок та їх функції. Розглянемо на практиці функціонування деяких онлайн-дошок та приклади німецькомовних вправ на них. До найбільш популярних інтерактивних дошок можна віднести:

- **Jamboard** – це цифрова дошка Google Workspace, яка базується на хмарних технологіях, дозволяє працювати в режимі реального часу та є безкоштовною [4].

- **Miro** – онлайн-дошка з більшою кількістю можливостей, сотнею шаблонів, анімацій, зображень. Доступна безкоштовна версія та платна. Нею можна користуватися з будь-якого пристрою через Інтернет браузер або ж завантаживши додаток [5].

- **Lucid** – інтерактивна дошка, що схожа до попередньої за інтерфейсом та функціоналом [6].

- **Canva** – доступна та всім відома своїми можливостями інтерактивна дошка, що користується особливою популярністю на сьогоднішній день. Як і для всіх попередніх дошок потрібно входити за допомогою реєстрації через електронну пошту, або ж за допомогою google account [7].

Серед основних способів користування інтерактивними дошками, ми можемо зазначити наступні:

1. Позначати потрібні елементи, виділяти, підкреслювати за допомогою функції *олівець*, *маркер*.
2. Додавати нотатки чи текстові елементи поверх зображення
3. Демонстрація інших вебсайтів чи відеороликів, які підтримуються цими ресурсами.
4. Виконання групових форм роботи: з текстами, таблицями, зображеннями та цілими pdf файлами
5. Використовувати у якості звичайної дошки, але з можливістю збереження результату заняття, перетворювати його в інші формати чи роздрукувати.

Створення власних продуктів, як приклад, ігор чи вправ.

Розглянемо на практиці декілька типів завдань, які можливо організувати для уроку німецької мови.

На дошці **Canva** – вивчаємо години. У галереї обираємо зображення годинника. Можна завантажити своє, або знайти у пошуку серед шаблонів. За допомогою функції *«олівець»* можна малювати стрілки годинника і таким чином задавати для кожного учня інший час. За допомогою функції *«текст»* можна вносити варіанти відповіді на екран.

На дошці **Lucid** – опрацювання тексту. За допомогою функції *«маркер»* виділяємо важливі слова у тексті, наприклад форму *Partizip II* *сильних та слабких дієслів*, що допомагає перейти до наступного завдання та заповнити пропуски (*Lückenaufgabe*) цими словами з тексту за допомогою функції *«текст»*. Таким чином ми повторюємо вивчену раніше граматичну тему *Perfekt та форми дієслова*.

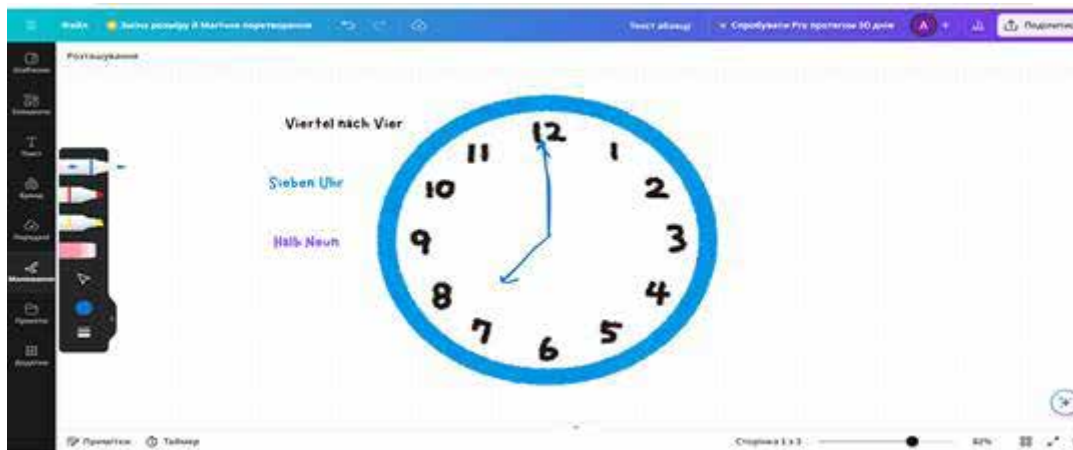

Рис. 1.

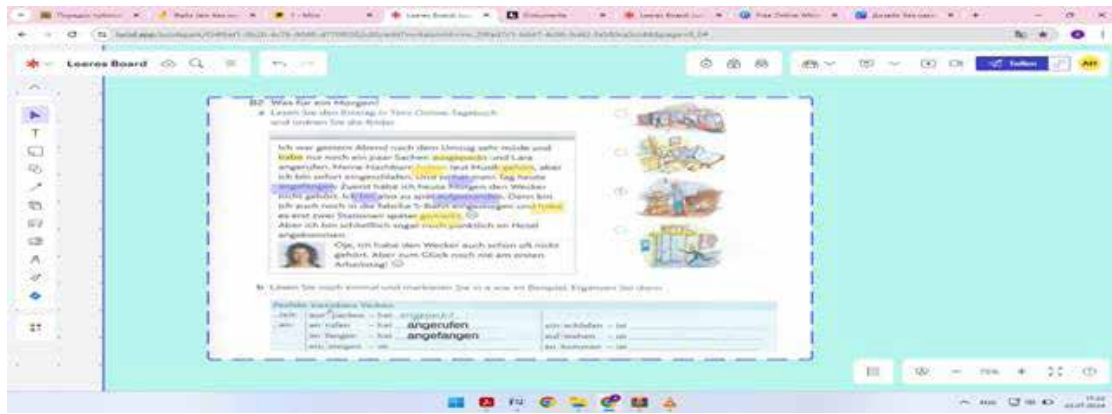

Рис. 2.

Опрацюючи текст на інтерактивній дошці, ми можемо трансформувати його для різних типів завдань. Наприклад, на платформі **Miro** для введення нової лексики перед читанням тексту виконаємо завдання: *Ordnet die Bilder zu!* – Упорядковуємо картинки до нових слів, намагаємося відгадати їх значення. Для складніших рівнів можливе використання дефініцій на стікерах замість картинок.

На дошці **Jamboard** – Wortigel. Учні утворюють асоціації з ключовим поняттям, наприклад на тему *Sport*. Таким чином ми повторюємо лексичні одиниці, або вводимо нові. Вправу можна доповнити наступним завданням: *Bildet die Sätze!* (Складіть речення!) або *Bildet die Frage!* (Складіть питання). За допомогою текстового поля вчитель може записувати самостійно, або ж надати доступ усім учасникам, таким чином учні вноситимуть свої речення на дошці. Це приклади не комунікативних чи умовно-комунікативних завдань. Для комунікативного завдання, створюємо ситуацію: *Vi reporter, який бере інтерв'ю у перехожих на тему «Спорт». Використовуйте слова з асоціаграми та дізнайтеся, якими видами спорту цікавляться місцеві жителі, якими видами спорту займаються самостійно та ін.* [8]. За допомогою трансформації завдання на інтерактивній дошці, ви розвиваємо різні компетентності.

Приклад гри Тіс-Тас-Тое на платформі **Lucid**: На дошці створюємо поле для гри в «хрестики-нулики», у комірках записуємо вивчені учнями лексичні одиниці. Завдання для учнів – в обраній комірці перед тим, як розташувати «хрестик» або «нулик» необхідно перекласти ЛО, дати визначення або скласти із нею речення. Якщо учень не справився, тоді в обраній комірці суперник ставить свій знак. Таку гру можна використовувати на уроці узагальненого повторення вивченої теми.

Ще один варіант завдання на повторення на дошці Miro можна оформити за допомогою стікерів та фігур. Обираємо 4 (або більше) категорій на повторення та розміщуємо їх горизонтально у верхній частині поля, н.п.: Перекладіть; Складіть розповідне речення; Складіть питальне речення; Знайдіть помилку. На стікерах розміщуємо завдання та ховаємо їх під позначкою із балами. За кожну відповідь учень отримує ту кількість балів, яка зазначена на обраному ним завданні. За допомогою функції **Card Flip** можна перегортати стікери: з однієї сторони вказана кількість балів, з іншою – завдання.

Рис. 3.

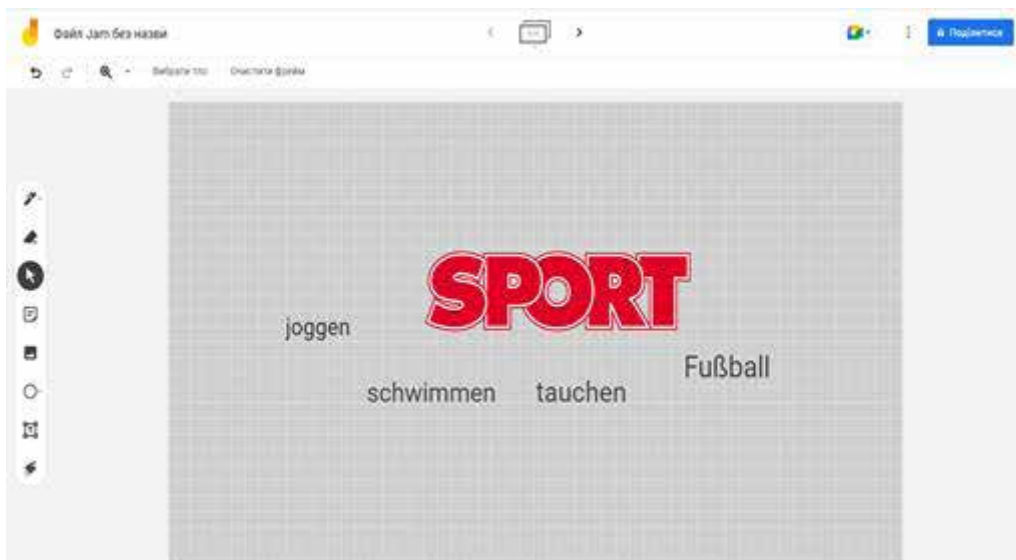

Рис. 4.

Окрім створення інтерактивних завдань на дошках, ми можемо використовувати уже створені завдання з інших платформ, які підтримуються цими дошками. Так, наприклад, завдання з learningapps [9], доступні для виконання на дошці Migo. Уже створені вікторини, кросворди, пазли та інші інтерактивні ігри можна легко інтегрувати в урок та виконувати на дошці, не відкриваючи окреме вікно.

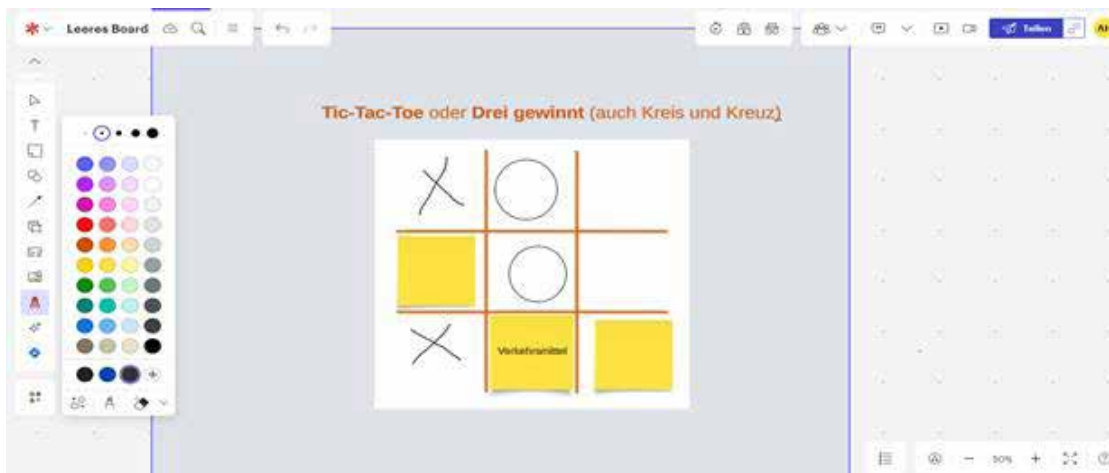

Рис. 5.

Рис. 6.

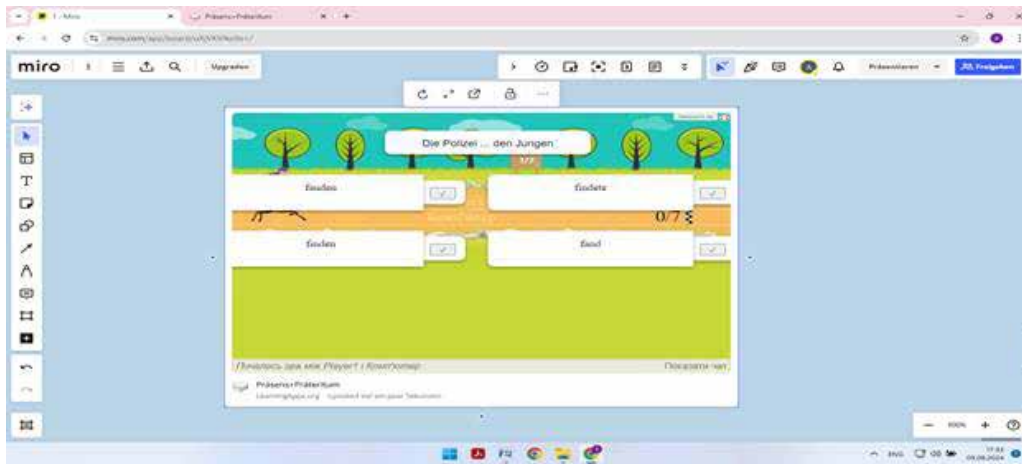

Рис. 7.

Це стосується і роботи з відеоматеріалами. Наприклад, відеокліп з платформи youtube [10] можна прикріпити на дошці Miro. Не потрібно переходити на інші сторінки, учні бачать завдання до відеофрагменту і можуть, таким чином, опрацьовувати його одразу під час перегляду цього відео.

Рис. 8.

На інтерактивних дошках *Miro* та *Lucid* можливо розміщувати PDF файли та опрацьовувати їх. Проте, тут виникають певні складнощі. Файли потребують більше часу для завантаження потрібної сторінки, а також всі виконані завдання за допомогою функцій «вставити текст» чи виділені (підкреслені) моменти будуть залишатися на дошці. При перегортванні сторінки PDF файлу, заповнена інформація накладається на іншу

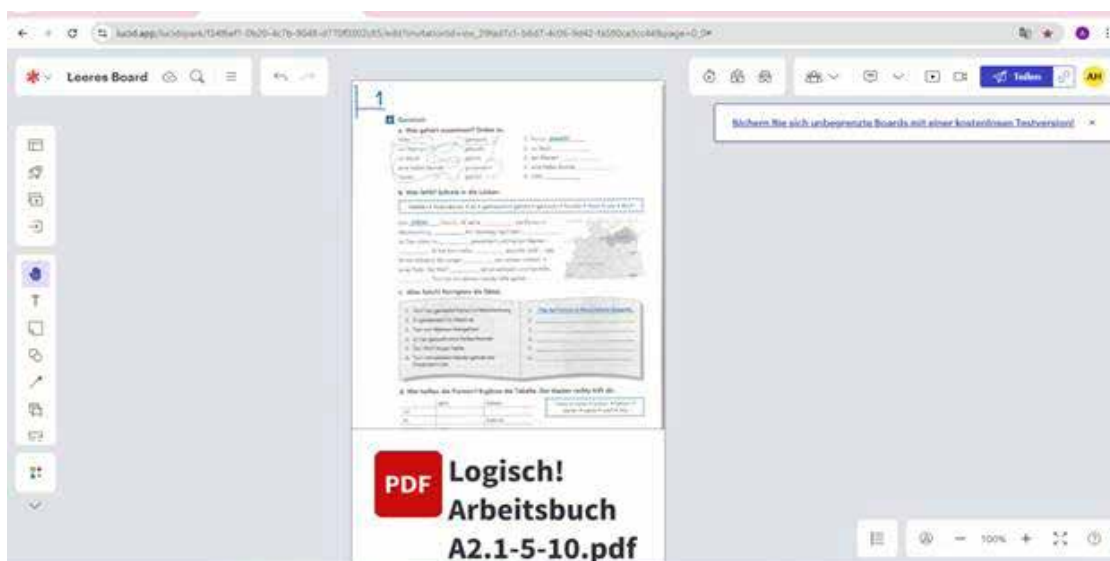

Рис. 9.

сторінку. Тому виконувати завдання у PDF файлах, що складається з кількох сторінок, не є зручним для вчителя та учнів.

Висновок. Отже, використання інтерактивних дошок є беззаперечною перевагою для насиченого та продуктивного уроку. Це допомагає активізувати розумову діяльність усіх учасників навчального процесу, полегшити роботу вчителя, а також урізноманітнити урок німецької мови. Важливо пам'ятати, що інтерактивні дошки є додатковим інструментом, який допомагає успішно втілити набуті вчителем методи викладання своєї дисципліни.

Використана література:

1. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: затверджено наказом МОН від 8 вересня 2020 року № 1115. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>.
2. Ципанова Н. Використання віртуальної дошки MIRO для дистанційного навчання англійської мови. Тематична рубрика: Теорія і методика професійної освіти. 2023. URL : <http://surl.li/ndqro> (дата звернення 25.08.2024).
3. Николаенко М. С., Гаврилюк О. Г. Використання інтерактивних дошок при вивченні іноземної мови : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції, м. Вінниця, грудень 2014р. К. : Кондор, 2014. 330 с.
4. Jamboard. URL : <https://jamboard.google.com/>
5. Miro. URL : <https://miro.com/>
6. Lucid. URL : <https://lucid.app/>
7. Canva. URL : <https://www.canva.com/>
8. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / кол. авторів під керівн. С. Ю. Николаєвої. Вид. 2-ге, випр. і перероб. К. : Ленвіт, 2002. 328 с.
9. LearningApps.org – interaktive und multimediale Lernbausteine. LearningApps. URL : <https://learningapps.org/>
10. Youtube. URL : <https://www.youtube.com/>

References:

1. Polozhennia pro dystantsiinu formu zdobuttia povnoi zahalnoi serednoi osvity: zatverdzheno nakazom MON vid 8 veresnia 2020 roku № 1115. [Regulations on the distance form of obtaining a complete general secondary education: approved by the order of the Ministry of Education and Culture of September 8, 2020 No. 1115]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> [in Ukrainian].
2. Tsypanova N. (2023). Vykorystannia virtualnoi doshky MIRO dlia dystantsiinoho navchannia anhliiskoi movy. Tematychna rublyka: Teoriia i metodyka profesiinnoi osvity [Use of the MIRO virtual board for distance learning of the English language. Thematic rubric: Theory and methodology of professional education]. URL : <http://surl.li/ndqro> [in Ukrainian].
3. Nikolaenko M. S., Havryliuk O. H. (2014). Vykorystannia interaktyvnykh doshok pry vyvchenni inozemnoi movy : zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo praktychnoi Internet konferentsii [The use of interactive whiteboards in learning a foreign language : a collection of materials of the International Scientific and Practical Internet Conference]. Vinnytsia, hruden 2014. K. : Kondor, 2014. 330 s. [in Ukrainian].
4. Jamboard. URL : <https://jamboard.google.com/>
5. Miro. URL : <https://miro.com/>
6. Lucid. URL : <https://lucid.app/>
7. Canva. URL : <https://www.canva.com/>
8. Metodyka vykladannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh / kol. avtoriv pid kerivn. S. Yu. Nikolaievoi. Vyd. 2-he, vypr. i pererob. [Methods of teaching foreign languages in secondary schools / author's team under guidance of S. Yu. Nikolayeva. 2nd edition, corrected and revised]. K. : Lenvit, 2002. 328 s. [in Ukrainian].
9. LearningApps.org – interaktive und multimediale Lernbausteine. LearningApps. URL : <https://learningapps.org/>
10. Youtube. URL : <https://www.youtube.com/>

Korolova N., Hrymaliuk A., Malashevskaya I. Peculiarities of using multimedia resources in the process of learning German

The article deals with the analysis of using interactive whiteboards in the process of distance learning of the German language. The growing popularity of virtual education due to contemporary challenges compels educators to seek effective methods of interactive communication and teaching. The article examines the possibilities of such platforms for creating virtual classrooms, facilitating active engagement in the learning process. To successfully master a foreign language, involving the human sensory systems is essential, which is facilitated by the use of interactive whiteboards. Additionally, their power significantly accelerates access to necessary information and fosters a creative atmosphere during the learning process. The authors explore the interactivity and flexibility of platforms that allow creating various educational materials. Furthermore, various methods and strategies for using interactive online platforms to improve the acquisition of the German language are highlighted, including exercises for developing lexical, grammatical, and communicative skills. The research found that the use of interactive whiteboards enhances students' motivation and interest in learning, increases attendance, creates incentives for active participation in classes, facilitates material comprehension, and contributes to improving language proficiency. In conclusion, the authors emphasize the potential of these platforms as an innovative tool for effective online German language education and the development of all educational competencies.

The use of multimedia technologies and interactive digital boards create an undeniable advantage for the organization of productive training. It is important to remember that interactive whiteboards are an additional tool that expands the scope of potential opportunities for implementation of the methods of teaching.

Key words: online learning, interactive whiteboard, educational competencies, multimedia technologies.

УДК 364.4:351.778

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.10>

Мартиненко О. Г.

ПРОБЛЕМАТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Війна в Україні створила численні виклики для благодійних фондів, які надають допомогу особам, що перебувають на деокупованих територіях. Соціальна робота цих організацій є критично важливою для відновлення громад та підтримки внутрішньо переміщених осіб. У цьому контексті благодійні фонди та неурядові організації відіграють ключову роль у наданні необхідної допомоги. Стаття присвячена дослідженню проблематики соціальної роботи благодійних фондів України з особами, які перебувають на деокупованих територіях. У ній розглянуто основні виклики, з якими стикаються благодійні організації у процесі надання допомоги та підтримки цій категорії населення. Особлива увага приділяється питанням психологічної підтримки, матеріальної допомоги, медичного обслуговування та реінтеграції в суспільство. Аналізуються ефективні стратегії та методи роботи благодійних фондів, а також досвід реалізації успішних проектів. Ефективність соціальної роботи благодійних фондів визначається швидкістю реагування, відповідністю потребам, впливом на соціальні та економічні умови, сталістю програм та ефективністю використання ресурсів. Адаптація міжнародного досвіду та розробка нових підходів є ключовими для подальшого розвитку цієї діяльності. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних механізмів та підходів для підвищення ефективності соціальної роботи на деокупованих територіях, а також на вивчення координації між благодійними фондами, державними структурами та міжнародними організаціями. Отримані результати можуть бути основою для подальших досліджень у сфері соціальної роботи, гуманітарної допомоги та постконфліктного відновлення. Висновки дослідження можуть бути корисними для прийняття рішень та розробки політик, спрямованих на підтримку та відновлення деокупованих територій.

Ключові слова: деокуповані території, соціально незахищене населення, благодійні фонди, соціальна робота, психологічні, соціальні та економічні потрясіння.

В умовах триваючої війни в Україні, деокуповані території стикаються з численними викликами, серед яких головне місце займає соціальна реабілітація та підтримка населення. Особи, які проживають на цих територіях, зазнали значних психологічних, соціальних та економічних потрясінь. Благодійні фонди відіграють важливу роль у наданні допомоги таким людям, однак їхня робота часто стикається з численними проблемами, що потребують комплексного аналізу та вирішення.

Останні дослідження зосереджуються на питаннях постконфліктного відновлення, психологічної реабілітації та соціальної інтеграції постраждалих осіб [1]. У багатьох публікаціях наголошується на важливості координації між державними структурами та благодійними організаціями для ефективного розв'язання соціальних проблем на деокупованих територіях [1; 2]. Також активно обговорюється питання залучення міжнародних організацій та донорів до процесу відновлення [3].

Незважаючи на значний обсяг досліджень та впроваджених ініціатив, залишаються невирішеними декілька ключових аспектів:

– недостатня координація між державними структурами, благодійними фондами та міжнародними організаціями часто призводить до дублювання зусиль та неефективного використання ресурсів;

– обмежені фінансові та матеріальні ресурси ускладнюють надання необхідної допомоги в повному обсязі. Важливо знайти стабільні джерела фінансування та залучити додаткові ресурси для підтримки діяльності благодійних організацій;

– недостатній моніторинг та оцінка ефективності соціальних програм не дозволяють вчасно виявляти проблеми та коригувати підходи до надання допомоги. Потрібно розробити ефективні механізми моніторингу та оцінки.

Подальші дослідження та публікації повинні зосередитися на вирішенні цих аспектів, що дозволить значно покращити соціальну роботу благодійних організацій та сприятиме успішній реабілітації осіб на деокупованих територіях.

Метою дослідження є комплексний аналіз проблематики соціальної роботи благодійних фондів України з особами, які перебувають на деокупованих територіях. Дослідження спрямоване на вивчення існуючих викликів та проблем, з якими стикаються благодійні організації в процесі надання допомоги, а також на розробку рекомендацій щодо підвищення ефективності їхньої діяльності. Особлива увага приділяється виявленню потреб населення, яке проживає на деокупованих територіях, оцінці результативності впроваджених заходів, а також вивченню міжнародного досвіду у цій сфері для його адаптації до українських реалій.

Благодійні фонди відіграють ключову роль у підтримці населення, яке проживає на деокупованих територіях. Їхня діяльність спрямована на задоволення основних соціальних потреб, відновлення інфраструктури та забезпечення стабільного соціально-економічного середовища (рис. 1).

Рис. 1. Завдання, що виконують благодійні фонди на деокупованих територіях

Джерело: складено автором на основі [1–3]

Психологічна допомога є критично важливою для населення деокупованих територій, яке зазнало значного стресу та травм внаслідок воєнних дій. Благодійні фонди надають широкий спектр психологічних послуг, які включають:

- *індивідуальні консультації*. Психологи проводять індивідуальні сеанси з постраждалими, допомагаючи їм впоратися з травматичними переживаннями, страхами та стресом;
- *групові терапевтичні сесії*: Організуються групові сеанси, де люди можуть ділитися своїми переживаннями, отримувати підтримку від інших учасників та навчатися технікам подолання стресу.
- *психосоціальна підтримка*. Включає програми, які спрямовані на відновлення психічного здоров'я через участь у соціальних та культурних заходах;
- *тренінги для місцевих спеціалістів*. Проведення навчальних програм для місцевих психологів та соціальних працівників, щоб вони могли ефективно надавати допомогу на місцях.

Соціальна підтримка є основою роботи благодійних фондів і включає різноманітні послуги та програми, спрямовані на покращення умов життя населення на деокупованих територіях. Зокрема, це:

- допомога у відновленні втрачених документів, юридичний супровід у питаннях майнових прав, пенсійного забезпечення та інших юридичних аспектів;
- консультації та допомога у оформленні соціальних виплат, пенсій та інших видів державної підтримки;
- організація курсів, семінарів та тренінгів для дітей та дорослих, спрямованих на підвищення кваліфікації, професійну перепідготовку та розвиток навичок;
- програми, що сприяють інтеграції постраждалих осіб у місцеві громади, організація заходів для соціальної адаптації та культурного розвитку.

Матеріальна допомога є одним з ключових аспектів діяльності благодійних фондів і включає:

- розподіл продуктів харчування, одягу, гігієнічних засобів та інших необхідних товарів серед населення деокупованих територій;
- забезпечення медикаментами, медичним обладнанням, проведення медичних обстежень та надання лікування;
- допомога у відновленні зруйнованих житлових будинків, ремонт та реконструкція соціальної інфраструктури (школи, лікарні, громадські будівлі);
- забезпечення тимчасовим житлом для осіб, які втратили свої домівки внаслідок воєнних дій, будівництво модульних будинків та тимчасових поселень.

Благодійні фонди, що працюють на деокупованих територіях, надають різноманітну допомогу, яка охоплює психологічну, соціальну та матеріальну підтримку. Завдяки комплексному підходу вони допомагають постраждалим відновлюватися після травматичних подій, забезпечують необхідні ресурси для виживання та сприяють їхній соціальній інтеграції та адаптації до нових умов життя. Такі ініціативи є важливими для стабілізації ситуації та відновлення нормального життя на деокупованих територіях. Однак для підвищення ефективності їхньої роботи необхідно вирішувати існуючі виклики та покращувати координацію зусиль на всіх рівнях.

Однією з основних проблем, з якими зіштовхуються благодійні фонди на деокупованих територіях, є недостатня координація між різними організаціями, які надають допомогу. Відсутність ефективної комунікації та

співпраці між державними установами, міжнародними організаціями та місцевими благодійними фондами призводить до дублювання зусиль, нераціонального використання ресурсів та пропуску важливих аспектів допомоги.

За даними ООН, у 2023 році на деокупованих територіях України діяли понад 200 різних благодійних та гуманітарних організацій. Близько 30% зусиль були дубльовані через недостатню координацію [4].

Благодійні фонди часто зіштовхуються з недостатнім фінансуванням та браком матеріальних ресурсів. Це обмежує їх можливості у наданні необхідної допомоги та реалізації довгострокових програм. Залучення додаткових фінансових ресурсів є критично важливим для забезпечення сталості та ефективності роботи фондів.

У 2023 році загальний бюджет благодійних фондів, які працюють на деокупованих територіях, складав близько 100 млн доларів США. Проте, за оцінками експертів, для повного забезпечення потреб населення необхідно було щонайменше вдвічі більше фінансування [2].

Робота на деокупованих територіях вимагає високого рівня кваліфікації та підготовки персоналу. Недостатня підготовка та відсутність спеціальних навичок у працівників благодійних фондів можуть негативно впливати на якість наданої допомоги та ефективність реалізації програм.

За даними опитування, проведеного у 2022 році, близько 40% працівників благодійних фондів відзначили, що не мали достатньої підготовки для роботи у кризових умовах [3].

Безпекові ризики є одним з найбільших викликів для благодійних фондів, які працюють на деокупованих територіях. Небезпека мінних полів, можливість нових бойових дій та відсутність стабільної безпекової ситуації створюють значні перешкоди для надання допомоги.

За даними Міноборони України, станом на 2023 рік, понад 15% деокупованих територій були заміновані, що ускладнювало доступ до них для гуманітарних організацій [5].

Психологічне вигорання є серйозною проблемою для працівників благодійних фондів, які працюють у складних умовах на деокупованих територіях. Постійний стрес, емоційне навантаження та відсутність належної підтримки можуть призводити до вигорання, що впливає на ефективність роботи та загальний стан здоров'я працівників.

Опитування, проведене у 2022 році, показало, що близько 35% працівників благодійних фондів відчувають симптоми психологічного вигорання [3].

На деокупованих територіях населення може не бути достатньо поінформованим про доступні послуги та програми благодійних фондів. Це може призводити до нерівного розподілу допомоги та недоотримання необхідної підтримки тими, хто її найбільше потребує.

Дослідження, проведене у 2022 році, виявило, що лише 50% населення на деокупованих територіях знали про доступні послуги благодійних фондів [3].

Соціальна робота благодійних фондів на деокупованих територіях зіштовхується з численними викликами та проблемами, які вимагають комплексного підходу та активної співпраці з різними організаціями та державними структурами. Вирішення цих проблем потребує належного фінансування, підготовки персоналу, забезпечення безпеки та ефективної комунікації з населенням. Тільки завдяки спільним зусиллям можна забезпечити стабільну та ефективну роботу благодійних фондів, спрямовану на підтримку та відновлення постраждалих від воєнних дій. У таблиці 1 узагальнено основні підходи до вирішення проблем, що мають місце в роботі благодійних фондів на деокупованих територіях.

Незважаючи на існуючі труднощі, діяльність благодійних фондів на деокупованих територіях є надзвичайно важливою для підтримки місцевого населення та відновлення інфраструктури. Конкретні приклади роботи фондів свідчать про значний вплив їхньої діяльності на покращення умов життя та психосоціального стану людей, які постраждали від воєнних дій.

Таблиця 1

Основні підходи до вирішення проблем, що мають місце в роботі благодійних фондів на деокупованих територіях

Проблеми	Напрями вирішення
1	2
Координація між різними організаціями	Створення єдиної платформи для обміну інформацією та координації діяльності всіх учасників. Регулярні зустрічі та семінари для обговорення поточних проблем та планування спільних дій. Розробка спільних стратегій та планів дій для забезпечення ефективного розподілу ресурсів та уникнення дублювання зусиль.
Фінансові та матеріальні труднощі	Активне залучення грантів та донорської підтримки від міжнародних організацій та приватних донорів. Розробка стратегій для залучення корпоративного сектору до фінансування соціальних проєктів. Організація благодійних заходів та кампаній для збору коштів серед населення та бізнесу.
Недостатня кваліфікація та підготовка персоналу	Проведення регулярних тренінгів та навчальних програм для підвищення кваліфікації персоналу. Залучення експертів та спеціалістів для проведення консультацій та навчання. Розробка стандартів та методик роботи, які враховують специфіку діяльності на деокупованих територіях.

1	2
Безпеківі ризики та обмежений доступ до деокупованих територій	Співпраця з міжнародними організаціями та державними структурами для забезпечення безпеки персоналу. Проведення навчань з безпеки для працівників та волонтерів, включаючи навчання з розпізнавання та уникнення мінної небезпеки. Використання сучасних технологій та засобів для моніторингу безпекової ситуації та планування роботи.
Психологічне вигорання працівників	Організація програм психологічної підтримки та реабілітації для працівників. Запровадження регулярних перерв та ротації персоналу для зниження рівня стресу. Створення підтримуючого робочого середовища та формування командної взаємодії.
Недостатня обізнаність населення	Проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності населення про доступні послуги та програми. Використання різних каналів комунікації, включаючи соціальні мережі, місцеві медіа та громадські заходи. Залучення місцевих лідерів та активістів для поширення інформації та підвищення довіри до благодійних фондів.

Джерело: складено автором на основі [1–3]

Фонд «Карітас України» активно працює на деокупованих територіях, надаючи комплексну допомогу місцевому населенню. Однією з ключових програм фонду є надання психологічної підтримки. Ця програма включає індивідуальні та групові консультації з психологами, організацію тренінгів та семінарів з подолання стресу і травм, пов'язаних з військовими діями.

У 2023 році фонд надав психологічну підтримку понад 5 000 осіб на деокупованих територіях. За оцінками фонду, 70% учасників програм відзначили значне покращення свого психологічного стану [6].

Український Червоний Хрест забезпечує доступ до медичної допомоги на деокупованих територіях через мобільні медичні бригади. Ці бригади надають первинну медичну допомогу, вакцинацію, а також лікування хронічних захворювань. Вони працюють у тісній співпраці з місцевими медичними установами для забезпечення безперервності медичних послуг [7].

У 2023 році мобільні медичні бригади Червоного Хреста надали медичну допомогу понад 10 000 осіб. Здійснено понад 3 000 вакцинацій проти різних інфекційних захворювань [7].

Фонд «Charitable organization» реалізує програми підтримки дітей та молоді на деокупованих територіях. Це включає організацію навчальних занять, створення безпечних просторів для дітей, а також надання матеріальної допомоги у вигляді шкільного приладдя, одягу та продуктів харчування [8].

У 2023 році фонд охопив своїми програмами понад 7 000 дітей. Організовано понад 200 навчальних заходів та тренінгів з питань безпеки та подолання стресу.

Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC) активно займається відновленням критичної інфраструктури на деокупованих територіях. Це включає ремонт та відновлення водопостачання, електропостачання, а також медичних та освітніх закладів. Програма також передбачає надання матеріальної допомоги для реконструкції пошкоджених будівель.

У 2023 році ICRC відновив водопостачання у 15 сільських районах. Відремонтовано 10 медичних закладів та 5 шкіл, що дозволило забезпечити доступ до медичних та освітніх послуг для понад 20 000 осіб [9].

Фонд «People in Need» надає соціальну та матеріальну підтримку населенню на деокупованих територіях. Це включає роздачу продуктових наборів, одягу, засобів гігієни, а також надання фінансової допомоги для найуразливіших груп населення.

У 2023 році фонд роздав понад 50 000 продуктових наборів. Надано фінансову допомогу понад 5 000 сімей [10].

Для підвищення ефективності та стійкості зусиль благодійних фондів на деокупованих територіях необхідна тісна координація між різними організаціями, належне фінансування та постійне вдосконалення методів роботи. При цьому оцінка ефективності соціальної роботи благодійних фондів є критично важливим елементом для забезпечення якості наданої допомоги та оптимізації діяльності організацій. Існує кілька основних методів, які дозволяють оцінити ефективність соціальних програм та ініціатив (табл. 2).

Таким чином, оцінка ефективності соціальної роботи благодійних фондів є багатоаспектним процесом, який включає використання різних методів для збору та аналізу даних. Важливо поєднувати кількісні та якісні методи, а також використовувати системи моніторингу та оцінки для забезпечення всебічного аналізу діяльності фондів. Це дозволяє не лише оцінити досягнуті результати, але й виявити можливості для вдосконалення програм та підвищення їх ефективності у майбутньому.

Критерії ефективності соціальної роботи благодійних фондів охоплюють різні аспекти діяльності, включаючи:

– швидкість реагування – в умовах кризових ситуацій, таких як війна, швидкість реагування благодійних фондів є критичним фактором ефективності. Фонди повинні бути здатними швидко мобілізувати ресурси, розробити та впровадити програми допомоги;

Таблиця 2

Методи оцінки ефективності соціальних програм та ініціатив благодійних фондів

Методи	Напрями використання
	Кількісні методи
Статистичний аналіз – передбачає збір та аналіз даних про кількість наданих послуг, охоплення цільової аудиторії, а також результати програм.	- Фонд «Карітас України» надав психологічну підтримку 5 000 осіб у 2023 році. - Український Червоний Хрест здійснив 3 000 вакцинацій у 2023 році.
	Якісні методи
Інтерв'ю та фокус-групи – спрямовані на збір відгуків від отримувачів допомоги, волонтерів та працівників фондів.	За результатами інтерв'ю з отримувачами допомоги, 70% відзначили покращення свого психологічного стану після участі у програмах фонду «Карітас України».
Анкетування є ефективним методом збору даних про задоволеність отримувачів допомоги та оцінки впливу програм	Опитування, проведене фондом «People in Need», показало, що 85% отримувачів продуктивних наборів задоволені їх якістю та кількістю.
Моніторинг та оцінка (M&E) дозволяють відстежувати прогрес програм у реальному часі та оцінювати їхній вплив на основі попередньо визначених показників.	Фонд «Charitable organization» використовує систему M&E для оцінки ефективності освітніх програм, що дозволило виявити та усунути недоліки в їх реалізації.

Джерело: складено автором на основі [1]

– *відповідність потребам* – ефективність соціальної роботи залежить від того, наскільки програми відповідають реальним потребам цільової аудиторії. Це включає проведення регулярних оцінок потреб населення та адаптацію програм відповідно до змінних умов;

– *вплив на умови життя* – ефективність соціальної роботи також визначається впливом програм на соціальні та економічні умови життя отримувачів допомоги. Це включає покращення доступу до основних послуг, підвищення рівня доходів та загальне покращення якості життя;

– *сталість програм* – це включає здатність програм продовжувати діяти після завершення початкового фінансування, а також їх довготривалий вплив на громади;

– *ефективність використання ресурсів* – фонди повинні забезпечувати максимальний результат за мінімальних витрат.

Використання цих критеріїв дозволяє фондам не лише оцінювати результати своєї діяльності, але й вносити необхідні корективи для підвищення ефективності своїх програм у майбутньому.

Висновки. Війна в Україні поставила перед благодійними фондами численні виклики у сфері соціальної роботи з особами, які перебувають на деокупованих територіях. Проведене дослідження дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо ефективності та особливостей цієї діяльності.

1. Соціальна робота на деокупованих територіях має ключове значення для забезпечення базових потреб населення, що зазнало впливу війни. Благодійні фонди відіграють важливу роль у наданні матеріальної, психологічної та соціальної підтримки, що сприяє відновленню громад та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб.

2. Ефективність соціальної роботи значною мірою залежить від оперативності реагування на потреби населення. Благодійні фонди повинні мати можливість швидко мобілізувати ресурси та адаптувати свої програми до змінних умов. Це включає забезпечення доступу до медичної допомоги, освіти та психологічної підтримки.

3. Благодійні фонди стикаються з численними проблемами та викликами, серед яких недостатнє фінансування, логістичні труднощі, ризики безпеки та необхідність координації з іншими організаціями та державними структурами. Для подолання цих викликів необхідна тісна співпраця між різними суб'єктами, що надають допомогу.

4. Ефективність соціальної роботи благодійних фондів визначається низкою критеріїв, включаючи швидкість реагування, відповідність потребам, вплив на соціальні та економічні умови, сталість програм та ефективність використання ресурсів. Використання цих критеріїв дозволяє оцінювати результати діяльності фондів та вносити необхідні корективи.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних механізмів та підходів для підвищення ефективності соціальної роботи на деокупованих територіях. Важливо також продовжувати вивчення міжнародного досвіду та адаптувати найкращі практики до українських умов. Особлива увага повинна бути приділена питанням координації діяльності благодійних фондів з державними структурами та міжнародними організаціями, а також залученню місцевих громад до процесу відновлення та реінтеграції.

Таким чином, соціальна робота благодійних фондів на деокупованих територіях є надзвичайно важливою для відновлення та стабілізації постраждалих регіонів. Подальший розвиток та вдосконалення цієї діяльності сприятиме покращенню умов життя населення та зміцненню соціальної стійкості країни.

Використана література:

1. Асадчев Ю. Проблемні аспекти діяльності благодійних організацій в Україні та шляхи їх вирішення. *UWCF*. URL : <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/charity-in-ukraine-problems>.

2. Благодійні фонди України аналіз діяльності. *YC.Market*. 3 серпня 2023. URL : <https://blog.youcontrol.market/blaghodiini-fondi-ukrayini-analiz-diialnosti/#%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7-%D0>.
3. Пищуліна О. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. *Центр Разумкова*. Київ, 2022. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf.
4. ООН, Агентство з координації гуманітарної допомоги (ООНА) : офіційний веб сайт. URL : https://www.unocha.org/ocha?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwnK60BhA9EiwAmpHZw4UKYdkDNEXOr42x5vXyM1m41SrBZhnAdRQhQLK5uu8Fh2EkSJMjBBocO1wQAvD_BwE.
5. Міністерство оборони України: офіційний веб сайт. URL : <https://www.mil.gov.ua/>.
6. Фонд «Карітас України»: офіційний веб сайт. URL : https://ffu.foundation/en?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign={campaign_id}&utm_term=%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%20%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%81%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&gad_source=1&gclid=CjwKCAjwnK60BhA9EiwAmpHZw69k44tCmbOxkID6wDaB2__SNAjPy32Cz13F5GhAVdap-exDxURGcRoCtc0QAvD_BwE.
7. Український Червоний Хрест : офіційний веб сайт. URL : https://redcross.org.ua/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=cid|18518264529|search&utm_content=gid|148884866064|aid|633112663081|placement|&utm_term=%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%85%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82&gad_source=1&gclid=CjwKCAjwnK60BhA9EiwAmpHZw2oYX-FzY7HkSSUTk9ZDuPXa3cA1zUd9kun_5QOsW2vg0NzFOD4AahoCL6QQAvD_BwE.
8. Фонд «Charitable organization» : офіційний веб сайт. URL : https://ukraine-charity-fund.org/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwnK60BhA9EiwAmpHZw2DPQqXy08B6MauBwLHaEWED6N-PhPGZ5CSGJI8PkDavcKiyZYhllRoCKp0QAvD_BwE.
9. Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC) : офіційний веб сайт. URL : <https://blogs.icrc.org/ua/>.
10. Фонд «People in Need» : офіційний веб сайт. URL : <https://ukraine.peopleinneed.net/ua/>.

References:

1. Asadchev Yu. Problemni aspekty diialnosti blahodiinykh orhanizatsii v Ukraini ta shliakhy yikh vyrishennia [Problematic aspects of charitable organizations in Ukraine and ways to solve them]. *UWCF*. URL : <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/charity-in-ukraine-problems> [in Ukrainian].
2. Blahodiini fondy Ukrainy analiz diialnosti [Charitable funds of Ukraine analysis of activity]. *YC.Market*. August 3, 2023. URL : <https://blog.youcontrol.market/blaghodiini-fondi-ukrayini-analiz-diialnosti/#%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B-%D1%96%D0%B7-%D0> [in Ukrainian].
3. Pyschulina O. (2022). Sotsialno-ekonomichni ta humanitarni naslidky rosiiskoi ahresii dlia ukrainskoho suspilstva [Socio-economic and humanitarian consequences of Russian aggression for Ukrainian society]. *Tsentr Razumkova*. Kyiv. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf [in Ukrainian].
4. ООН, Агентство з координатії гуманітарної допомоги (ООНА) [United Nations, Agency for the Coordination of Humanitarian Assistance (OCHA)] : ofitsiyni veb sait. URL : https://www.unocha.org/ocha?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwnK60BhA9EiwAmpHZw4UKYdkDNEXOr42x5vXyM1m41SrBZhnAdRQhQLK5uu8Fh2EkSJMjBBocO1wQAvD_BwE [in Ukrainian].
5. Ministerstvo obrony Ukrainy [Ministry of Defense of Ukraine] : ofitsiyni veb sait. URL : <https://www.mil.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Fond «Karitas Ukrainy» ["Caritas of Ukraine" Foundation] : ofitsiyni veb sait. URL : https://ffu.foundation/en?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign={campaign_id}&utm_term=%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%20%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%81%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&gad_source=1&gclid=CjwKCAjwnK60BhA9EiwAmpHZw69k44tCmbOxkID6wDaB2__SNAjPy32Cz13F5GhAVdap-exDxURGcRoCtc0QAvD_BwE [in Ukrainian].
7. Ukrainskyi Chervoniy Khrest [Ukrainian Red Cross] : ofitsiyni veb sait. URL : https://redcross.org.ua/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=cid|18518264529|search&utm_content=gid|148884866064|aid|633112663081|placement|&utm_term=%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%85%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82&gad_source=1&gclid=CjwKCAjwnK60BhA9EiwAmpHZw2oYX-FzY7HkSSUTk9ZDuPXa3cA1zUd9kun_5QOsW2vg0NzFOD4AahoCL6QQAvD_BwE [in Ukrainian].
8. Fond «Charitable organization» [Foundation "Charitable organization"] : ofitsiyni veb sait. URL : https://ukraine-charity-fund.org/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwnK60BhA9EiwAmpHZw2DPQqXy08B6MauBwLHaEWED6N-PhPGZ5CSGJI8PkDavcKiyZYhllRoCKp0QAvD_BwE [in Ukrainian].
9. Mizhnarodnyi komitet Chervonoho Khresta (ICRC) [International Committee of the Red Cross (ICRC)] : ofitsiyni veb sait. URL : <https://blogs.icrc.org/ua/> [in Ukrainian].
10. Fond «People in Need» [People in Need Foundation] : ofitsiyni veb sait. URL : <https://ukraine.peopleinneed.net/ua/> [in Ukrainian].

Martynenko O. Problems of social work of charitable funds of Ukraine with persons living in de-occupied territories

The war in Ukraine has created numerous challenges for charitable foundations that provide assistance to persons in the de-occupied territories. The social work of these organizations is critical to rebuilding communities and supporting internally displaced persons. In this context, charitable foundations and non-governmental organizations play a key role in providing the necessary assistance. The article is devoted to the study of the problems of social work of charitable foundations of Ukraine with persons who are in the de-occupied territories. It examines the main challenges that charitable organizations face in the process of providing assistance and support to this population category. Special attention is paid to issues of psychological support, material assistance, medical care and reintegration into society. Effective strategies and methods of work of charitable funds are analyzed, as well as the experience of implementing successful projects. The effectiveness of the social work of charitable foundations is determined by the speed of response, compliance with needs, impact on social and economic conditions, sustainability of programs and efficiency of resource use. Adaptation of international experience and development of new

approaches are key to further development of this activity. Further research can be directed to the development of specific mechanisms and approaches to increase the effectiveness of social work in the de-occupied territories, as well as to the study of coordination between charitable foundations, state structures and international organizations. The obtained results can be the basis for further research in the field of social work, humanitarian aid and post-conflict reconstruction. The findings of the study can be useful for decision-making and the development of policies aimed at supporting and restoring the de-occupied territories.

Key words: *de-occupied territories, socially vulnerable population, charity funds, social work, psychological, social and economic upheavals.*

УДК 378.1:355.23

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.11>

Медвідь М. М., Мартинюк А. В., Медвідь Ю. І., Криворучко В. О.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З КОНВОЮВАННЯ, ЕКСТРАДИЦІЇ ТА ОХОРОНИ ПІДСУДНИХ

Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» НГУ продовжує здійснювати конвоювання осіб, узятих під варту та/або засуджених. В засобах масової інформації та за аналізом змісту судових справ дізнаємося про серйозні наслідки неналежної організації порядку взяття та зняття з обслуговування НГУ судів, організації військових і спеціальних перевезень. З метою їх запобігання доцільно переглянути педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання згаданих завдань в процесі підготовки ВВНЗ НГУ.

Під час дослідження були використані такі наукові методи, як: аналіз для вивчення освітнього процесу ВВНЗ НГУ за його складниками, вивчення матеріалів неналежної організації порядку взяття та зняття з обслуговування НГУ судів, організації військових і спеціальних перевезень; табличний метод для систематизації інформації щодо створення інформаційного забезпечення освітніх компонент, за результатами опанування яких у здобувачами вищої освіти формується готовність до виконання завдань; синтез для визначення педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.

Визначено педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних за складниками освітнього процесу: інформаційне забезпечення освітнього процесу – формування та використання навчальних фільмів; матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу – формування та використання спеціалізованих аудиторій (комплекс спеціалізованих приміщень ситуаційного моделювання, зокрема зал судових засідань) та навчальних місць (виконання завдань з конвоювання здобувачами вищої освіти з використанням спеціального автомобіля типу «АЗ» та спеціального вагону типу «ЗАК»).

Ключові слова: *готовність, педагогічні умови, майбутні офіцери, службово-бойова діяльність, Національна гвардія України, професійна підготовка.*

Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» (Про Національну гвардію України, 2014) до основних функцій Національної гвардії України (НГУ) відноситься участь у припиненні групових протиправних дій осіб, узятих під варту, засуджених, а також ліквідації наслідків таких дій в установах попереднього ув'язнення, виконання покарань. В прикінцевих та перехідних положеннях згаданого нормативного-правового акту установлено, що тимчасово до визначення на законодавчому рівні іншого суб'єкта виконання відповідних функцій НГУ продовжує здійснювати: конвоювання осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі, до Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ, місцевих загальних судів, перелік яких визначається Міністром внутрішніх справ України (ВСУ), та відповідних установ виконання покарань, попереднього ув'язнення (крім гауптвахт) та ізоляторів тимчасового тримання, а також охорону їх у залі суду; конвоювання осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі під час їх екстрадиції; участь у розшуку, переслідуванні і затриманні осіб, взятих під варту, осіб, засуджених до позбавлення волі або арешту, які втекли з-під варті. Військові частини (підрозділи) НГУ, що здійснюють зазначені функції, під час дії воєнного стану залишаються у підпорядкуванні Міністерства ВСУ. Порядок організації виконання зазначених функцій, у тому числі порядок взяття та зняття з обслуговування НГУ судів, організації військових і спеціальних перевезень затверджуються Міністром ВСУ. Він відображений в наказах Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів та Про затвердження Положення з організації конвоювання військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України (Інструкція, 2015; Положення, 2019).

В засобах масової інформації та за аналізом змісту судових справ ми дізнаємося про серйозні наслідки неналежної організації порядку взяття та зняття з обслуговування НГУ судів, організації військових

і спеціальних перевезень – (На Вінниччині, 2013; Стосовно правоохоронців, 2013; За фактом втечі підсудного, 2016; Вирок, 2020; Втеча з-під варти, 2021; У Київській області, 2021; Вибух і спроба втечі, 2024).

Не зважаючи на те, що реалізація завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних є тимчасовим та з метою запобігання серйозних наслідків неналежної організації порядку взяття та зняття з обслуговування НГУ судів, організації військових і спеціальних перевезень доцільно переглянути педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів національної гвардії України до виконання згаданих завдань в процесі професійної підготовки вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) НГУ.

Мета дослідження полягає у визначенні педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.

Процесу удосконалення організації виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних присвячені наукові праці Є. Косинської (Косинська, 2019) та О. Некрасова (Некрасов, 2013), які досліджували зарубіжний досвід запобігання злочину «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти»; І. Волкова та Є. Каплуна (Волков & Каплун, 2017), які розкривали проблемне питання службово-бойового застосування підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних під час виконання завдань у складі судової варти з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

За результатами проведеного дослідження Є. Красковський, Є. Дробот та К. Шевелєв зазначили, що «головним заходом з індивідуального запобігання протиправним діям співробітників підрозділів, які здійснюють конвоювання, екстрадицію та охорону підсудних і засуджених, є їх належна підготовка з урахуванням специфіки виконуваних ними завдань з метою отримання ними знань, умінь та навичок, які допоможуть ухвалити правове й тактично грамотне рішення в конфліктній ситуації, та психологічна підготовка як професійно значуща якість співробітника. При цьому важливим аспектом вивчення проблеми стійкості до стресу як професійно значущої якості спеціалістів зокрема тих, що входять до складу підрозділів, що здійснюють конвоювання підсудних і засуджених, є пошук психологічних ресурсів особи, здатність їх розробляти, використовувати та оперувати подоланням стресу» (Красковський та ін., 2021).

Оцінюванню морально-психологічного стану військовослужбовців підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних присвячені дослідження С. Волошки, В. Воробйова, І. Приходька та М. Товми (Волошко та ін., 2020; Волошко & Товма, 2019); визначенню психологічних умов вдосконалення професіоналізації командира підрозділу та мотиваційних ресурсів стресостійкості військовослужбовців підрозділу Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних опубліковані наукові праці А. Желіги, В. Пасічника, Н. Юр'євої (Пасічник & Желіго, 2015; Юр'єва & Пасічник, 2019), оцінюванню впливу змісту бойової підготовки на рівень професійного становлення командирів підрозділів з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних на стадії самостійної професійної діяльності приділив увагу О. Шабалін (Шабалін, 2012).

Проаналізовані наукові праці містять наукові результати та практичні рекомендації, з якими автори статті погоджуються, проте слід зазначити, що країни переживають освітню кризу. «Ця криза є результатом неспроможності закладів вищої освіти адекватно виховувати нашу молодь. Стандартизовані результати тестів демонструють постійне зниження рівня знань і навичок, необхідних здобувачам освіти для того, щоб добре функціонувати як працівниками так і громадянами. Ці здобувачі освіти небажаною мірою тупі, ліниві, недисципліновані, залежні від наркотиків і навіть агресивні. Вони винні в освітній кризі – вони та їхні викладачі, яких вважають байдужими та некомпетентними. Уряди повинні реагувати на елементи цієї національної освітньої уяви за допомогою політики, яка передбачає додаткову курсову роботу, тести успішності та підзвітність викладачів» (Barone, 2003). Світові експерти, зокрема, засновник організації Code.org Хаді Партові та Андреас Шлейхер, директор з питань освіти та навичок Організації економічного співробітництва та розвитку, засновник дослідження PISA, переконані: «треба навчати вчителів нових технологій. І ми так само маємо зосередитися на ефективній технологізації освітнього процесу» (Сидорчук, 2023).

Саме тому слід переглянути педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних. Науково-методичні і педагогічні заходи, спрямовані на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у здобувачів освіти це і є тими обов'язковими педагогічними умовами забезпечення якості професійної підготовки. Відповідно до нормативно-правових актів складниками забезпечення освітнього процесу є нормативно-правове, кадрове, навчально-методичне, інформаційне, матеріально-технічне (Медвідь та ін., 2023).

На думку авторів цієї статті педагогічними умовами формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних за складниками освітнього процесу є: інформаційне забезпечення освітнього процесу – формування та використання навчальних фільмів; матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу – формування та використання спеціалізованих аудиторій та навчальних місць. Такий підхід забезпечить формування та розвиток у майбутніх офіцерів не лише hard skills, а й soft skills, що актуально за результатами проведених опитувань здобувачів вищої освіти (Медвідь & Криворучко, 2023; Медвідь & Гавришук, 2023).

Формуванню та використанню навчальних фільмів присвячені наукові праці О. Аксьонова, І. Багач, Л. Григоренко, О. Дзяк, В. Зайцев, С. Зимник, А. Кожушко, О. Конотоп, Т. Крамаренко, Ю. Крамарьова, М. Кулагін, Т. Перцева, І. Пілюгіна, Н. Рублевська, О. Шевченко, О. Штепа, С. Щудро (Аксьонова та ін.,

2011; Багач, 2014; Конотоп, 2013; Крамаренко, 2013; Перцева, та ін., 2015) та ін. Удосконалення професійної підготовки військових фахівців засобами навчально-тренувальних комплексів відповідно до стандартів підготовки в країнах НАТО присвячена праця С. Мотики (Мотика, 2023). На сайтах закладів вищої освіти розкривається зміст використання спеціалізованих аудиторій (Судова аудиторія, 2021) та навчальних місць.

Проте праці присвячені визначенню педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних не зустрічаються.

Під час дослідження були використані такі наукові методи, як:

– аналіз для вивчення освітнього процесу вищого військового навчального закладу НГУ за його складниками, вивчення матеріалів неналежної організації порядку взяття та зняття з обслуговування НГУ судів, організації військових і спеціальних перевезень;

– табличний метод для систематизації інформації щодо створення інформаційного забезпечення освітніх компонент, опанування яких здобувачами вищої освіти формує у них готовність до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних;

– синтез для визначення педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.

Як було зазначено вище, на думку авторів цієї статті до педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних за складниками освітнього процесу слід віднести: інформаційне забезпечення освітнього процесу – формування та використання навчальних фільмів; матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу – формування та використання спеціалізованих аудиторій та навчальних місць.

З метою вирішення практичної проблеми – запобіганню серйозним наслідкам неналежної організації порядку взяття та зняття з обслуговування НГУ судів, організації військових і спеціальних перевезень – пропонуємо створення на базі Київського інституту НГУ:

– у навчальному корпусі ВВНЗ – комплекс спеціалізованих приміщень ситуаційного моделювання (зокрема зал судових засідань) для виконання практичних дій здобувачами вищої освіти з організації служби судової варти;

– на території ВВНЗ – навчальні місця виконання завдань з конвоювання здобувачами вищої освіти з використанням спеціального автомобіля типу «А3» та з використанням спеціального вагону типу «ЗАК» відповідно до вимог нормативно-правових актів (Положення, 2019).

Що стосується формування та використання навчальних фільмів, то авторами статті запропоновано створити навчальний серіал (табл.), в основу якого викласти аналіз реальних подій, пов'язаних з втечами з-під варти (На Вінниччині, 2013; Стосовно правоохоронців, 2013; За фактом втечі підсудного, 2016; Вирок, 2020; Втеча з-під варти, 2021; У Київській області, 2021; Вибух і спроба втечі, 2024). Такий підхід забезпечить максимальне зосередження здобувачів вищої освіти на змісті матеріалу, оскільки вони будуть розуміти, що в таких же ситуаціях можуть опинитися як вони самі так і майбутні їх підлеглі. Також треба враховувати, що здобувачі вищої освіти із всього різноманіття інформаційного забезпечення опанування навчальних дисциплін надають перевагу навчальним фільмам.

Таблиця 1

Мета та зміст серій навчального серіалу «Втеча з-під варти»

Назва серії навчального серіалу	Навчальна мета	Елементи реальних подій, які передаються у серії фільму	Освітня компонента за освітніми програмами	Елементи матеріально-технічного забезпечення, яке використовується
1	2	3	4	5
Серія 1 «Здійснення конвоювання засудженого спецавтомобілем»	Довести вимоги здійснення конвоювання засудженого спецавтомобілем	(У Київській області, 2021)	Службово-бойова діяльність підрозділів НГУ	Спеціальний автомобіль типу «А3»
Серія 2 «Судове засідання»	Довести вимоги забезпечення охорони осіб, які перебувають під вартою, під час судових засідань у судах	(Втеча з-під варти, 2021)	Кримінально-правове забезпечення державної безпеки	Зал судових засідань
Серія 3 «Виведення засудженого до туалету в суді»	Довести порядок виведення засудженого до туалету в суді	(За фактом втечі підсудного, 2016; Вибух і спроба втечі, 2024)	Службово-бойова діяльність підрозділів НГУ	Комплекс спеціалізованих приміщень ситуаційного моделювання для виконання практичних дій здобувачами вищої освіти з організації служби судової варти

1	2	3	4	5
Серія 4 «Угода військовослужбовців зі слідством»	Довести наслідки неналежного виконання військовослужбовцем своїх службових обов'язків	(Вибух і спроба втечі, 2024)	Службово-бойова діяльність підрозділів НГУ	Зал судових засідань
Серія 5 «Посадка засуджених у спецвагон»	Довести вимоги здійснення конвоювання засудженого спецвагоном	(Вирок, 2020)	Службово-бойова діяльність підрозділів НГУ	Спеціальний вагон типу «ЗАК»
Серія 6 «Втеча засуджених з-під варти»	Довести порядок дій військовослужбовців у разі втечі осіб, засуджених до позбавлення волі, з-під охорони варти	(Вирок, 2020)	Службово-бойова діяльність підрозділів НГУ	Спеціальний вагон типу «ЗАК»
Серія 7 «Переслідування»	Довести порядок здійснення переслідування осіб, які втекли	(Вирок, 2020)	Службово-бойова діяльність підрозділів НГУ; Застосування БПЛА та БАК	БПЛА

Залучення до створення навчального серіалу «Втеча з під варти» здобувачів вищої освіти більше сприятиме у них розвитку не лише *hard skills*, а й *soft skills*. Такий підхід доцільно реалізовувати, враховуючи підпункт 14 пункту 38 Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності (Ліцензійні умови, 2015) шляхом створення проблемної групи, яка працює над вирішенням проблеми інформаційного забезпечення освітніх компонент.

Висновки. Результати аналізу та синтезу наукових праць, досвіду організації освітнього процесу закладів вищої освіти є підґрунтям висунення припущення існування залежності впливу запропонованих авторами статті педагогічних умов (інформаційного забезпечення освітнього процесу – формування та використання навчальних фільмів; матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу – формування та використання спеціалізованих аудиторій та навчальних місць) на сформованість готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.

Подальші дослідження будуть направлені на:

моделювання процесу професійної підготовки, що передбачає формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних;

експериментальну перевірку ефективності педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.

Використана література:

1. Varone T. Challenging the educational imaginary: Issues of form, substance, and quality in film-based research. *Qualitative inquiry*. 2003. Vol. 9 (2). P. 202–217.
2. Аксьонова О. Ф., Пілюгіна І. С., Кожушко А. В. Створення навчальних фільмів із титриметричних методів аналізу. *Прогресивні техніка та технології харчових виробництв ресторанного господарства і торгівлі*. 2011. № 2. С. 368–376.
3. Багач І. Г. Короткометражний навчальний фільм як засіб розвитку міжкультурної комунікативної компетентності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2014. № 12. С. 211–214.
4. Вибух і спроба втечі у Шевченківському суді: засуджено двох нацгвардійців по угоді про визнання винуватості. *Watchers*, 8.03.2024. URL : <http://surl.li/uinwh>.
5. Вирок Хмельницького міськрайонного суду від 25.05.2020 по справі 686/52/16-к, 34 с.
6. Волков І. М., Каплун Є. О. Проблемне питання службово-бойового застосування підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних під час виконання завдань у складі судової варти з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. *Честь і закон*. 2017. № 4. С. 12–20.
7. Волошко С. А., Приходько І. І., [Воробійов В. І.] Визначення показників для оцінювання морально-психологічного стану військовослужбовців підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних. *Честь і закон*. 2020. № 3. С. 91–101.
8. Волошко С. А., Товма М. І. Вплив чинників на морально-психологічний стан військовослужбовців підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних під час виконання службово-бойових завдань. *Честь і закон*. 2019. № 4. С. 107–116.
9. Втеча з-під варти у Харкові: поліція відкрила провадження, пошуки тривають. *Суспільне Харків*, 9.07.2021. URL : <http://surl.li/uinxi>.
10. За фактом втечі підсудного з приміщення Києво-Святошинського райсуду розпочато два кримінальних провадження. *Сайт Київської міської прокуратури*, 13.12.2016. URL: <http://surl.li/uinwu>.
11. Конотоп О. С. Модель навчального процесу майбутніх філологів з формування англомовної комунікативної компетенції з використанням автентичного художнього фільму в циклі занять. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2013. № 48. С. 79–82.

12. Косинська Є. В. Запобігання злочину «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варті»: міжнародний та закордонний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2019. № 38. С. 164–169.
13. Крамаренко Т. А. До питання створення навчальних фільмів для використання у процесі фахової підготовки у ВНЗ майбутніх інженерів-програмістів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 18 (1). С. 160–169.
14. Красковський Є. М., Дробот Є. С., Шевелєв К. Є. Особливості боротьби з негативним впливом на поведінку співробітників підрозділів, що здійснюють конвоювання та охорону підсудних і засуджених, як елемент індивідуального запобігання. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1 (24). С. 168–174.
15. Медвідь М. М., Криворучко В. О., Курбатов А. А., Гавришук М. М., Ніконенко А. М., Семенов М. В. Вивчення та впровадження бойового досвіду як передумова формування готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. № 4. С. 66–74.
16. Медвідь М., Гавришук М. Обґрунтування необхідності здійснення досліджень щодо формування загальних компетентностей майбутніх офіцерів Національної гвардії України в процесі професійної підготовки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2023. № 2. С. 5–8.
17. Медвідь М., Криворучко В. Удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів військових частин (підрозділів) з охорони громадського порядку Національної гвардії України. *Молодь і ринок*. 2023. № 1. С. 64–69.
18. Мотика С. М. Удосконалення професійної підготовки військових фахівців засобами навчально-тренувальних комплексів відповідно до стандартів підготовки в країнах НАТО. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 7 (13). С. 629–636.
19. На Вінниччині судитимуть конвоїра за те, що недопильнував підсудного. *Vinnitsa.info*, 16.07.2013. URL : <http://surl.li/uinvvt>.
20. Некрасов О. О. Порівняльно-правовий аналіз зарубіжного досвіду кримінально-правової протидії втечі з місця позбавлення волі або з-під варті. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 1. С. 218–221.
21. Пасічник В. І., Желага А. М. Психологічні умови вдосконалення професіоналізації командира підрозділу з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних на стадії самостійної професійної діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. № 2. С. 182–188.
22. Перцева Т. О., Шевченко О. А., Зимник С. В., Рублевська Н. І., Щудро С. А., Григоренко Л. В., Штепа О. П., Крамарьова Ю. С., Зайцев В. В., Кулагін М. В., Дзяк О. О. Досвід створення та використання навчальних фільмів при викладанні гігієни у вищих медичних навчальних закладах. *Медицина освіти*. 2015. № 4. С. 109–111.
23. Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державна судова адміністрація України, Генеральна прокуратура України від 26.05.2015 № 613/785/5/30/29/67/68. URL : <http://surl.li/uicov>.
24. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187. URL : <http://surl.li/wfgvux> (дата звернення: 09.06.2024).
25. Про затвердження Положення з організації конвоювання військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.12.2019 № 1090. URL : <http://surl.li/umflw>.
26. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VI. URL : <http://surl.li/uiclg> (дата звернення: 09.06.2024).
27. Сидорчук А. Як світ планує долати найбільшу за 100 років освітню кризу і чого може навчитися Україна. *liga.net*, 2023. URL : <http://surl.li/txonq>.
28. Стосовно правоохоронців, з вини яких вчинив втечу з-під варті підсудний, прокуратурою розпочато кримінальне провадження. *Сайт Тернопільської обласної прокуратури*, 18.04.2013. URL : <http://surl.li/uinwb>.
29. Судова аудиторія. *Сайт Київського міжнародного університету*. URL : <http://surl.li/tyauc>.
30. У Київській області під час конвоювання підсудний напав на правоохоронців і втік, його спіймали через кілька годин. *Interfax*, 17.12.2021. URL : <http://surl.li/uinuu>.
31. Шабалін О. Ю. Спосіб оцінювання впливу змісту бойової підготовки на рівень професійного становлення командирів підрозділів з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних на стадії самостійної професійної діяльності. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*. 2012. № 1. С. 216–219.
32. Юр'єва Н. В., Пасічник В. І. Мотиваційні ресурси стресостійкості військовослужбовців підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних : монографія. Харків : НАНГУ, 2019. 197 с.

References:

1. Barone T. (2003). Challenging the educational imaginary: Issues of form, substance, and quality in film-based research. *Qualitative inquiry*, 9 (2), 202–217.
2. Aksonova O. F., Piliuhina I. S., Kozhushko A. V. (2011). Stvorennia navchalnykh filmiv iz tytrymetrychnykh metodiv analizu [Creation of educational films on titrimetric methods of analysis]. *Progressive techniques and technologies of food production of restaurant business and trade*, 2, 368–376 [in Ukrainian].
3. Bahach I. H. (2014). Korotkometrazhnyi navchalnyi film yak zasib rozvytku mizhkulturnoi komunikatyvnoi kompetentnosti [Short educational film as a means of developing intercultural communicative competence]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, 12, 211–214 [in Ukrainian].
4. Vybukh i sproba vtechi u Shevchenkivskomu sudi: zasudzheno dvokh natshvardiitsiv po uhodi pro vyznannia vynuivatosti [Explosion and escape attempt in Shevchenkivskyi court: two National Guardsmen convicted under plea bargain]. *Watchers*, 8.03.2024. URL: <http://surl.li/uinwh> (accessed June 09, 2024) [in Ukrainian].
5. Vyrok Khmelnytskoho miskraionnoho sudu vid 25.05.2020 po spravi 686/52/16-k [Verdict of the Khmelnytskyi City District Court of 25.05.2020 in case 686/52/16-к], 34 p. [in Ukrainian].
6. Volkov I. M., Kaplun Ye. O. (2017). Problemne pytannia sluzhbovo-boiovoho zastosuvannia pidrozdiliv Natsionalnoi hvardii Ukrainy z konvoiuвання, ekstradytsii ta okhorony pidsudnykh pid chas vykonannia zavdan u skladi sudovoi varty z urakhuvanniam praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Problematic issue of combat use of the National Guard of Ukraine units for convoy, extradition and protection of defendants during the performance of tasks as part of the court guard, taking into account the practice of the European Court of Human Rights]. *Honor and Law*, 4, 12–20 [in Ukrainian].

7. Voloshko S. A., Prykhodko I. I., Vorobiov V. I. (2020). Vyznachennia pokaznykiv dlia otsiniuvannia moralno-psykholohichnoho stanu viiskovosluzhbovtziv pidrozdiliv Natsionalnoi hvardii Ukrainy z konvoiuвання, ekstradytsii ta okhorony pidsudnykh [Determination of indicators for assessing the moral and psychological state of servicemen of the National Guard of Ukraine units for convoy, extradition and protection of defendants]. *Honor and Law*, 3, pp. 91–101 [in Ukrainian].
8. Voloshko S. A., Tovma M. I. (2019). Vplyv chynnykiv na moralno-psykholohichnyi stan viiskovosluzhbovtziv pidrozdiliv Natsionalnoi hvardii Ukrainy z konvoiuвання, ekstradytsii ta okhorony pidsudnykh pid chas vykonannia sluzhbovo-boiovykh zavdan [Influence of factors on the moral and psychological state of servicemen of the National Guard of Ukraine units for convoy, extradition and protection of defendants during the performance of combat missions]. *Honor and Law*, 4, 107–116 [in Ukrainian].
9. Vtecha z-pid varty u Kharkovi: politsiia vidkryla provadzhennia, poshuky tryvaiut [Escape from custody in Kharkiv: police opened proceedings, search continues]. *Suspilne Kharkiv*, 9.07.2021. URL: <http://surl.li/uinxi> (accessed June 09, 2024) [in Ukrainian].
10. Za faktom vtechi pidsudnoho z prymishchennia Kyievo-Sviatoshynskoho raisudu rozpochato dva kryminalnykh provadzhennia [Two criminal proceedings have been initiated over the defendant's escape from the premises of the Kyiv-Sviatoshynskiy District Court]. *Website of the Kyiv City Prosecutor's Office*, 13.12.2016. URL: <http://surl.li/uinwy> (accessed June 09, 2024). [in Ukrainian].
11. Konotop O. S. (2013). Model navchalnoho protsesu maibutnikh filolohiv z formuvannia anhломovnoi komunikatyvnoi kompetentsii z vykorystanniam avtentychnoho khudozhnoho filmu v tsykli zaniat [A model of the educational process of future philologists for the formation of English communicative competence using an authentic feature film in a cycle of classes]. *Theoretical issues of culture, education and upbringing*, 48, 79–82 [in Ukrainian].
12. Kosynska Ye. V. (2019). Zapobihannia zlochynu "Vtecha z mistsia pozbavleniia voli abo z-pid varty": mizhnarodnyi ta zakordonnyi dosvid [Prevention of the crime "Escape from a place of detention or custody": international and foreign experience]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 38, 164–169 [in Ukrainian].
13. Kramarenko T. A. (2013). Do pytannia stvorennia navchalnykh filmiv dlia vykorystannia u protsesi fakhovoi pidhotovky u VNZ maibutnikh inzheneriv-prohramistiv [On the issue of creating educational films for use in the process of professional training of future software engineers at universities]. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical Sciences*, 18 (1), 160–169 [in Ukrainian].
14. Kraskovskiy Ye. M., Drobot Ye. S., Sheveliev K. Ye. (2021). Osoblyvosti borotby z nehatyvnyim vplyvom na povedinku spivrobotnykiv pidrozdiliv, shcho zdiisniuiut konvoiuвання ta okhoronu pidsudnykh i zasudzhenykh, yak element indiviidualnoho zapobihannia [Features of combating the negative impact on the behavior of employees of units engaged in the convoy and protection of defendants and convicts as an element of individual prevention]. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 1 (24), 168–174 [in Ukrainian].
15. Medvid M. M., Kryvoruchko V. O., Kurbatov A. A., Havryshchuk M. M., Nikonenko A. M., Semenov M. V. (2023). Vyvchennia ta vprovadzhennia boiovoho dosvidu yak peredumova formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv do sluzhbovo-boiovoi diialnosti [Study and implementation of combat experience as a prerequisite for the formation of future officers' readiness for service and combat activities]. *Bulletin of Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University. Series "Pedagogical Sciences"*, 4, 66–74 [in Ukrainian].
16. Medvid M., Havryshchuk M. (2023). Obruntuvannia neobkhdnosti zdiisnennia doslidzhen shchodo formuvannia zahalnykh kompetetnostei maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy v protsesi profesiinoy pidhotovky [Rationale for the need to conduct research on the formation of general competencies of future officers of the National Guard of Ukraine in the process of professional training. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv]. *Military Specialized Sciences*, 2, 5–8 [in Ukrainian].
17. Medvid M., Kryvoruchko V. (2023). Udoskonalennia profesiinoy pidhotovky maibutnikh ofitseriv viiskovykh chastyn (pidrozdiliv) z okhorony hromadskoho poriadku Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Improving the professional training of future officers of military units (subdivisions) for the protection of public order of the National Guard of Ukraine]. *Youth and Market*, 1, 64–69 [in Ukrainian].
18. Motyka S. M. (2023). Udoskonalennia profesiinoy pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv zasobamy navchalnotrevalnykh kompleksiv vidpovidno do standartiv pidhotovky v krainakh NATO [Improvement of professional training of military specialists by means of training complexes in accordance with training standards in NATO countries]. *Topical issues in modern science*, 7 (13), 629–636 [in Ukrainian].
19. Na Vinnytschyni sudytmut konvoira za te, shcho nedopylnuvav pidsudnoho [In Vinnytsia region, a convoy guard will be tried for not keeping an eye on the defendant]. *Vinnitsa.info*, July 16, 2013. URL: <http://surl.li/uinvt> (accessed June 09, 2024) [in Ukrainian].
20. Nekrasov O. O. (2013). Porivnialno-pravovy analiz zarubizhnoho dosvidu kryminalno-pravovoy protydii vtechi z mistsia pozbavleniia voli abo z-pid varty. Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys [Comparative legal analysis of foreign experience in criminal law counteraction to escape from prison or custody]. *South Ukrainian Law Journal*, 1, 218–221 [in Ukrainian].
21. Pasichnyk V. I., Zhelaho A. M. (2015). Psykholohichni umovy vdoskonalennia profesionalizatsii komandira pidrozdilu z konvoiuвання, ekstradytsii ta okhorony pidsudnykh na stadii samostiinoy profesiinoy diialnosti [Psychological conditions for improving the professionalization of the commander of the unit for convoy, extradition and protection of defendants at the stage of independent professional activity]. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 2, 182–188 [in Ukrainian].
22. Pertseva T. O., Shevchenko O. A., Zymnyk S. V., Rublevska N. I., Shchudro S. A., Hryhorenko L. V., Shtepa O. P., Kramarova Yu. S., Zaitsev V. V., Kulahin M. V., Dziak O. O. (2015). Dosvid stvorennia ta vykorystannia navchalnykh filmiv pry vykladanni hihieny u vyschykh medychnykh navchalnykh zakladakh [Experience of creating and using educational films in teaching hygiene in higher medical schools]. *Medical education*, 4, 109–111 [in Ukrainian].
23. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii konvoiuвання ta trymannia v sudakh obyvnuvachenykh (pidsudnykh), zasudzhenykh za vymohoiu sudiv [On Approval of the Instruction on the Organization of Escort and Detention in Courts of Accused (Defendants) Convicted at the Request of Courts] : Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Ministry of Justice of Ukraine, Supreme Court of Ukraine, High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases, State Judicial Administration of Ukraine, Prosecutor General's Office of Ukraine of 26.05.2015 No. 613/785/5/30/29/67/68. URL: <http://surl.li/uicov> (accessed June 09, 2024) [in Ukrainian].

24. Pro zatverdzhennia litsenziinykh umov provadzhennia osvithoi diialnosti [On Approval of the Licensing Conditions for the Conduct of Educational Activities] : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 30.12.2015 No. 1187. URL: <http://surl.li/wfgvux> (accessed June 09, 2024) [in Ukrainian].
25. Pro zatverdzhennia Polozhennia z orhanizatsii konvoiuвання viiskovymy chastynamy (pidrozdilamy) Natsionalnoi hvardii Ukrainy [On approval of the Regulation on the organization of escort by military units (subdivisions) of the National Guard of Ukraine] : Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of 24.12.2019 No. 1090. URL: <http://surl.li/umflw> (accessed on 09.06.2024) [in Ukrainian].
26. Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy [On the National Guard of Ukraine] : Law of Ukraine of 13.03.2014 No. 876-VI. URL: <http://surl.li/uiclg> (accessed 09.06.2024) [in Ukrainian].
27. Sydorchuk A. (2023). Yak svit planuie dolaty naibilshu za 100 rokov osvithiu kryzu i choho mozhe povchytysia Ukraina [How the world plans to overcome the largest educational crisis in 100 years and what Ukraine can learn]. *liga.net*. URL: <http://surl.li/txonq> (accessed: 25.05.2024) [in Ukrainian].
28. Stosovno pravookhorontsiv, z vyny yakykh vchynyv vtechu z-pid varty pidsudnyi, prokuraturoiu rozpochato kryminalne provadzhennia [The prosecutor's office initiated criminal proceedings against the law enforcement officers responsible for the defendant's escape from custody]. Website of the Ternopil Regional Prosecutor's Office, 18.04.2013. URL: <http://surl.li/uinwb> (accessed June 09, 2024) [in Ukrainian].
29. Sudova audytoriiia [Judicial audience]. *Website of Kyiv International University*. URL: <http://surl.li/tyauc> (accessed 25.05.2024) [in Ukrainian].
30. U Kyivskii oblasti pid chas konvoiuвання pidsudnyi napav na pravookhorontsiv i vtik, yoho spiimaly cherez kilka hodyn [In Kyiv region, during the convoy, the defendant attacked law enforcement officers and escaped, he was caught a few hours later]. *Interfax*, 17.12.2021. URL: <http://surl.li/uinuu> (accessed June 09, 2024) [in Ukrainian].
31. Shabalin O. Yu. (2012). Sposib otsiniuvannia vplyvu zmistu boiovoi pidhotovky na riven profesiinoho stanovlennia komandyriv pidrozdiliv z konvoiuвання, ekstradytsii ta okhorony pidsudnykh na stadii samostiinnoi profesiinnoi diialnosti [A method of assessing the impact of combat training content on the level of professional development of commanders of units for convoy, extradition and protection of defendants at the stage of independent professional activity]. *Collection of scientific works of Kharkiv Air Force University*, 1, 216–219 [in Ukrainian].
32. Yur'ieva N. V., Pasichnyk V. I. (2019). Motyvatsiini resursy stresostiikosti viiskovosluzhbovtziv pidrozdiliv Natsionalnoi hvardii Ukrainy z konvoiuвання, ekstradytsii ta okhorony pidsudnykh [Motivational resources of stress resistance of servicemen of the National Guard of Ukraine units for convoy, extradition and protection of defendants] : a monograph. Kharkiv : NANGU, 197 p. [in Ukrainian].

Medvid M., Martynyuk A., Medvid Yu., Kryvoruchko V. Pedagogical conditions for forming the readiness of future officers of the National Guard of Ukraine to perform tasks of convoy, extradition and protection of defendants

In accordance with the Law of Ukraine "On the National Guard of Ukraine", the NGU continues to convoy persons taken into custody and/or convicted. The media and analysis of the content of court cases reveal serious consequences of the improper organization of the procedure for taking and removing the NGU from the service of courts, organization of military and special transportation. In order to prevent them, it is advisable to revise the pedagogical conditions for forming the readiness of future officers of the NGU to perform these tasks in the process of training at the NGU military educational institutions.

The study used such scientific methods as: analysis to study the educational process of the NGU higher educational institution by its components, study of materials on the improper organization of the procedure for taking and removing courts from the service of the NGU, organization of military and special transportation; tabular method to systematize information on the creation of information support for educational components, mastering which higher education students form readiness to perform tasks of convoy, extradition and protection of defendants; synthesis to determine the pedagogical conditions for the formation of future officers of the NGU.

The pedagogical conditions for the formation of future NGU officers' readiness to perform tasks of escorting, extraditing and protecting defendants by components of the educational process are determined: information support of the educational process – formation and use of educational films; material and technical support of the educational process – formation and use of specialized classrooms (a complex of specialized situational modeling rooms, including a courtroom) and training places (performance of escort tasks by applicants for higher education).

Key words: *readiness, pedagogical conditions, future officers, service and combat activities, National Guard of Ukraine, professional training.*

Овчарук В. В., Максимчук Б. А., Баишовенко О. А., Головченко О. І., Адамчук В. В.

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ. СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

У статті описані основні аксіологічні освітні й частково позаосвітні проблеми стимулювання студентської молоді до самовдосконалення через переоцінку, рефлексію й ревізію традиційних і нових цінностей самовдосконалення, що має вдосконалити освітню інноватику в цій царині. Автори піднімають одвічну проблему фізичної культури, активності й фізичного самовдосконалення як ціннісного виміру буття молодої людини.

Мета статті полягає в системному аналізі й огляді наявних теорій і практик сучасного фізичного самовдосконалення студентської молоді, узагальненні досліджень на перетині традиційної педагогіки, освітньої та позаосвітньої фізкультурної інноватики й урешті – окресленні найактуальніших аксіологем персонального, групового чи масового самовдосконалення фізичного та тілесного розвитку. Для контрастності й наочності розглядаються загальноосвітні тенденції становлення аксіологічних засад фізичного самовиховання студентської молоді.

Для цього у роботі використані методи тематичного відбору, системного та контент-аналізу релевантної літератури, моделювальні, зіставно-типологічні, соціологічні та психокультурні екстраполяції та метод узагальнення основних світових тенденцій.

Основний результат статті – узагальнення «горизонтальних» соціокультурних та «вертикальних» традиційних цінностей самовдосконалення, а головне – розуміння контексту глобальних, локальних; групових та індивідуальних детермінувальних факторів, на перетині яких опинилася освітня інноватика в царині фізкультурного самовдосконалення.

Актуальність статті покликана новими глобалізаційними та інформаційно-технологічними умовами, в яких опинилася українська й світова фізкультурна освіта. Остання в контексті інноватики та численних реформ вже не уявляється як відносно автономна і має враховувати позаосвітні цінності, тренди й тенденції.

Ключові слова: тілесність, інтеріоризація, соціокультурне середовище, технології й інноватика, рефлексії самовдосконалення, суб'єктивність, масовість, мода і тренди, «вічні цінності».

Коли інноваційні освітні та навколоосвітні технології активно інтегруються у навчальний процес, нове розуміння аксіологічних аспектів фізичного розвитку стає особливо актуальним. Якщо аксіологія досліджує природу цінностей, їх походження та місце у житті людини, а фізичне самовдосконалення молоді є процесом свідомого або несвідомого; ефективного або неефективного розвитку фізичних і психологічних якостей, то необхідно спрямовувати зовнішній та внутрішній ціннісні ресурси на поліпшення здоров'я, підвищення працездатності та якості життя; зробити ці переважно нематеріальні ресурси усвідомленими, керованими.

Попередній огляд найвідоміших у західноєвропейському освітньому просторі методистів та популяризаторів фізичної культури показав, що існують значні регіональні й етнотрадиційні відмінності навіть в інноваційній освітній аксіології [3, 10].

Міжнародна актуальність й загальноосвітня нагальність такої теми посилюється невизначеністю й поліморфністю аксіологічної й методологічної парадигми фізичного самовдосконалення сучасної молоді. Якщо українські автори дотримуються традиційної ціннісної парадигми, в яку має вноситися доцільна інноватика, то інші обстоюють соціокультурну парадигму. Вона досліджує, як соціальні та культурні фактори впливають на поведінку та ставлення до свого тіла, здоров'я та фізичної форми [9].

Ускладнює ситуацію надмірна чутливість молоді до інноваційних позаосвітніх засобів самовдосконалення, що робить актуальною інформаційно-технологічну парадигму. В цьому плані компромісним видається інтегративний підхід, який поєднує, може забезпечити більш повне розуміння еволюції й синхронії аксіологем фізично-тілесного самовдосконалення. Ця цілісна перспектива дозволяє проводити тонкий аналіз, який розглядатиме аксіологічні засади як результат взаємодії історичних, поведінкових, когнітивних, біопсихосоціальних, техногенних, екологічних та інших факторів.

Найзагальніші аксіологічні засади фізичного самовдосконалення в сучасному міжнародному дискурсі можна визначити з тематичного та контент-аналізу релевантних досліджень. Такий огляд показує, що найпоширенішими напрямками є аксіологія досягнень, що корелює з акмеологією фізичної культури та спорту; мотиви тілесного самовдосконалення й ціннісне ставлення до власного тіла та власне аксіологія фізичного самовдосконалення. При чому зазначимо: останній напрям досліджується за вузькими аспектами (регіональний, віковий, гендерний, функційний), а системні дослідження наразі поширені в пострадянських республіках.

Якщо коротко зупинитися на кожному з цих напрямів, то варто відзначити роботи І. Хуліас, яка багатовекторно вивчає аксіопсихологічне проектування життєвих досягнень людини і вказує, що цінності й мотиви роботи над фізичними кондиціями залежать не тільки від віку, соціального статусу, професії, а й від самої природи людини «як відкритої істоти, яка постійно самовизначається» [4]. Такі дослідження стосуються

самовдосконалення в комплексі й не виокремлюють тілесність та фізичні кондиції як ключовий фактор життєвого успіху.

Другий напрям висвітлюється переважно не в теоретико-методичних, а популярних книгах з акцентом на красу й здоров'я, догляд за собою, імідж і гарний зовнішній вигляд тощо [12, 17]. Цей корпус має навколо-науковий характер і може використовуватися як допоміжна література для теоретико-методичних розробок.

Третя група досліджень про власне фізичне самовдосконалення та його ціннісну природу відрізняється від вітчизняних, які намагаються підійти до проблеми комплексно. У західному ж дискурсі останніми роками виходять вузькоспеціальні статті, які стосуються окремих фізкультурних практик (фітнесу, бодібілдингу, впливу на тіло спортивних ігор; корекції й удосконаленню окремих фізичних аспектів) [2, 15].

Проте аби наша стаття мала системний характер та відповідала поставленій меті, зупинимося на репрезентативних дослідженнях власне *аксіології фізичного самовдосконалення*, які найбільше виражають світові тенденції та відображають освітньо-інноваційний мейнстрім.

На цьому етапі маємо зазначити: хоча освіта передбачає засвоєння й інтеріоризацію наперед визначених компонентів змісту, в тому числі й аксіологом саморозвитку, Г. Лотце, (увів у широкий обіг поняття «цінності») стверджував, що корені людських цінностей – в їхній свідомості і природі, а не десь зовні [6]. Натомість освітня, як і будь-яка інша інноватика зовні пропонує нові можливості й ресурси для видозміни реалізації людських потреб, які на психокультурному рівні оформлюються в цінності.

Ми спостерігаємо і бачимо, що наразі доцільно розглядати аксіологію фізичного самовиховання максимально широко, навіть якщо йдеться про освітній контекст, оскільки соціокультурні тренди, мода й технології через молодь проникають в освіту і вже не можна з цим не рахуватися. Так, найновіші дослідження, проведені в Онтаріо (Канада), що включало контент-аналіз програм, опитування молоді тощо, показали: аксіологія фізичного самовдосконалення під час здобуття освіти має включати постійні дискусії, модернізацію навчальних планів та освітню практику, що й визначатиме постійну й гнучку освітню інноватику [14].

З іншого боку у новітніх метаметодологічних розвідках та рефлексіях з філософії освіти науковці повертаються до суб'єктивізму як загального підходу, за яким в людській природі є схильність до своїх специфічних поведінкових актів, які Ф. Мартела називає «імпліцитними протоцінностями» [8]. В контексті здоров'язбережувальної та самовдосконалювальної діяльності це можна розглядати як диспозицію певних «психосоціальних переживань», які людина очікує від себе та від інших. Саме це може стати основою для втілення в освітній (і, ширше – в соціокультурній) процес цінностей, які, з одного боку, пропонуються педагогами, а з іншого – інспіруються соціумом та технологічними можливостями. Якщо ми об'єднаємо перші й наступні, то зможемо виокремити деякі серединні, які є валідними для змісту фізкультурної освіти й застосовними та очікуваними в соціокультурному середовищі. Так само, освітнє значення фізичних кондицій (осанка, зовнішні дані й показники) добре корелює з масовою популярністю. Щодо технологічних інновацій, то і в освітніх закладах наразі маємо можливість застосовувати сучасні тренажери, фітнес-трекери, індивідуальне наставництво й коучинг, якщо заклад має відповідний фінансовий ресурс та вносить доцільні зміни до програм підготовки.

Доцільною також видається контраверсійна думка польської дослідниці Г. Здебської-Біжевської, яка розглядає освітню й фізкультурну валеоцентричну аксіологію не через індивідуальність – суб'єктність, а через масовість; не через виняткові акмеологічні настанови й здібності, а через насолоду: «Рух – це не тільки здоров'я, а також задоволення, і це дає шанс молоді і підліткам надати руховій активності аутотелічного (самоцінного) значення навіть без здібностей до професійного спорту, що приносить задоволення та стимулює до подальшого розвитку в результаті активної участі в різних формах діяльності поза офіційними заняттями» [18]. Методистка назвала це «профілактикою цивілізаційних захворювань». Очевидно, що освітня інноватика з її гейміфікацією, симульованими середовищами тощо має враховувати гедоністичні мотиви й цінності для посереднього за фізичними здібностями студента. Нічого нового: методисти повертаються до філософських витоків природовідповідності, отже – забутої традиції. Тут варто згадати цікаві рефлексії І. Марино, який на прикладі освітнього середовища «фізично розкутої» й антопологічно орієнтованої Бразилії прослідкував динаміку місцевих аксіологом фізичного самовдосконалення від первісних «гедоністичних ігор» – до сучасної «аксіології молодіжного дозвілля» і довів валідність як традиційного наступництва, локальних особливостей, так і світової міжкультурної еkleктики, що спонукає до різноманітної фізичної активності, аби анулювати «подвійність розуму й тіла [7].

Варто зазначити, що на тлі глобальної технологізації освітня інноватика фізичного самовдосконалення визначається й етнорегіональними традиціями, що зумовлює взаємодію цінностей глобалізації, глокалізації та постійний міжкультурний діалог у сфері фізичної культури та спорту. Для наочності наведемо найхарактерніші моменти. Так, у деяких регіонах світу, які традиційно сповідують духовні, релігійні або інші трансцендентні цінності освітня інноватика має дещо інший діалог з цінностями фізичного самовдосконалення. Оминаючи відомі всім китайські та японські практики, для прикладу згадаємо дослідження А. Ла Оде, який дослідив індонезійські традиції і сучасність фізично-тілесного самовдосконалення молоді [5]. Автор довів, що автентичні для Океанії види спорту та фізкультурні практики дозволяють молоді дистанціюватися від патогенного впливу «цифрової цивілізації» й споживацтва. Натомість удосконалення фізичних кондицій

через гобак-содор та інші автентичні види спорту сприяє поширенню серед молоді лідерства, життєвого успіху, відповідальності та зміцнення характеру як основних аксіологем самовдосконалення.

Для повноти сучасної картини згадаємо й «герметичні» регіони, на які світова освітня інноватики не поширюється в прямому розумінні. Як ми вже писали, на пострадянському просторі домінують освітоцентричні та етичні засади аксіології фізичного самовдосконалення молоді й мають виразне позацивілізаційне забарвлення («вічні цінності»). Якщо країна зберігає авторитарний режим (наприклад, російська федерація), то там науковці хоч і визнають потребу в інноватиці, все ж висувають чесність, «чисту естетику», моральний обов'язок та орієнтацію на суспільні відносини основними ціннісними орієнтирами для молоді [1].

Поза такими локальними аксіологічними моделями тілесно-фізичного самовдосконалення у світовій освітньо-філософській думці зустрічаємо критичний історично-типологічний аналіз ціннісних засад самовдосконалення. Науковці навіть на тлі інновацій «бачать сліди» філософського коріння аксіології фізичного самовдосконалення від Платона – до Фрейда; від практичної протокультури – до технократичної посткультури [19].

Як бачимо, традиціоналізація, локалізація й глобалізація цінностей фізичного самовдосконалення існують паралельно й доповнюють одна одну за виразного домінування інноваційних позаосвітніх підходів. Цей висновок та попередній аналітичний дискурс дозволяють схематично зобразити інтегральну нелінійну структуру цінностей фізичного самовдосконалення молоді в контексті інноваційних освітніх та позаосвітніх процесів (рис. 1).

На цьому рисунку під номером 1 позначено особистість з її цінностями самовдосконалення, які мають характер психокультурних симптомокомплексів, при чому 1a – частина особистості, що ціннісно засвоює зовнішні впливи, а 1b – автентична й ціннісно автономна (непроникна) субособистість. Велика стрілка донизу (2) демонструє, що традиційні й освітні цінності «спускаються готовими». Вони мають відносно завершений та ієрархічний характер (ієрархія цінностей). Натомість велика двонаправлена стрілка (3) демонструє актуальність й горизонтальний характер соціокультурних технологічних цінностей фізичного самовдосконалення, до яких молодь найбільш чутлива, бо перебуває й сама в цьому мейнстрімі, «живій» комунікації з технологізованою соціокультурою. На нашу думку, така схематика дозволяє більш об'ємно уявити взаємодію традиції й інноватики, на перетині яких опинилася фізкультурна освіта й особисте самовдосконалення молодої людини. Більш детальні узагальнення ми подаємо у висновках.

Беручи до уваги вищенаведені дискусії, а також власні спостереження, можемо дихотомічно представити аксіологію самовдосконалення фізичного розвитку студентської молоді в контексті сучасних освітніх інновацій (табл. 1), зазначивши, що менеджери й викладачі ЗВО мають враховувати при плануванні змісту освіти й доборі методичного інструментарію обидві групи цінностей.

Тепер науковцям і практикам стає зрозуміло, що фізичне самовдосконалення базується на комплексі психокультурних мотивів та нейрофізіологічних потреб, які конче мають братися до уваги як на рівні освітньої політики, так і на рівні викладання [11, 13].

Очевидно, що в складному інформатизованому середовищі на перше місце виходять проблеми інтеріоризації й персоналізації відібраних педагогами цінностей і мотивів, які б змогли переорієнтувати студента на здоровий спосіб життя поміж інших способів, пропонованих технологізованим полікультурним соціумом.

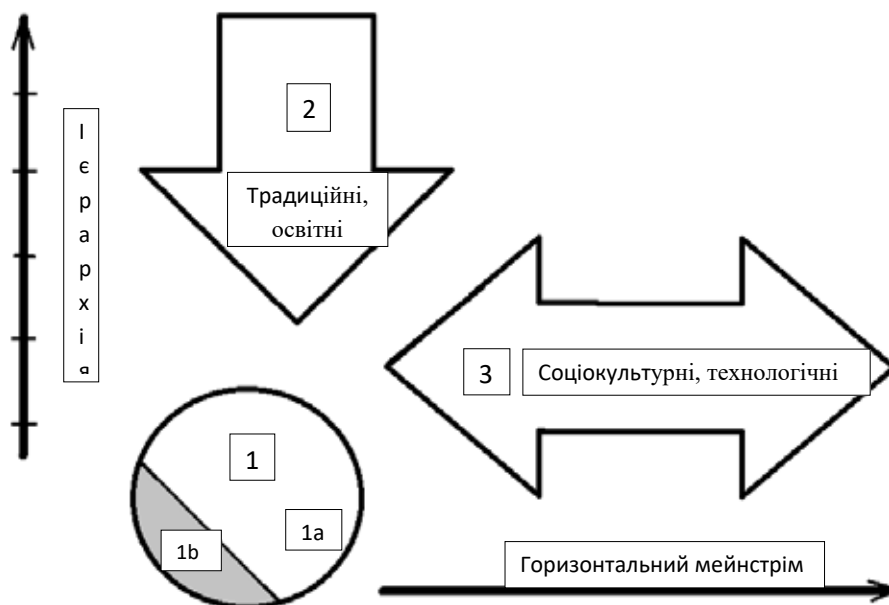

Рис. 1. Інтегральна контекстна схема цінностей фізичного самовдосконалення молоді

Таблиця 1

Новітні цінності фізичного самовдосконалення молоді. Дихотомічна класифікація

Цінності ФС в рамках освітньої комунікації та взаємодії	Цінності ФС в рамках соціокультурної молодіжної комунікації та взаємодії
Бути фізично досконалим цінно, тому що це: відповідає очікуванням оточення (в тому числі викладацького); є компонентом загальноприйнятої системи цінностей; сприяє самоповазі й самоідентичності; допомагає здобувати фах; сприяє комунікації в групі; підіймає престиж студента; зберігає здоров'я; естетично й красиво; зміцнює характер (особливо в хлопців); сприяє життєвому успіху; дозволяє стати лідером студентського колективу; сприяє спортивним досягненням (акмеологія).	Бути фізично й тілесно досконалим цінно, тому що це: привабливо (естетично) мужньо (хлопці), жіночно (дівчата); модно (бути гарним, розвиненим і здоровим); сприяє інтракультурній молодіжній інтеграції та самоідентичності (тусовки, субкультури, клуби) сексуально і сприяє спілкуванню з протилежною статтю сприяє як ідентичності, так і самості, виокремленню з «сірої маси», вирізненню (дистинктивна аксіологема) креативно (тіло як об'єкт творення, боді-арту, бодібілдингу тощо) технологічно (існують фізкультурні, біохімічні, хірургічні, фен-, спа- та інші технології вдосконалення тіла).

Висновки. Результатом нашого дослідження стали спостереження про те, що більшість закордонних дослідників, які вивчають безпосереднє привнесення наперед заданих аксіологем у фізичне виховання студентів традиційно протиставляють внутрішній освітній простір студента зовнішньому соціокультурному.

Таким чином ми спостерігаємо, що в західноєвропейському та інших прогресивних дискурсах робиться спеціальний акцент на інновації й усі сучасні технології та ціннісні виміри фізичного розвитку студентів обов'язково уявляються в ключі інноватики.

В подальших дослідженнях на наш погляд доцільно було б зупинитися на динаміці цінностей фізичного самовдосконалення в освітній інновації України.

Використана література:

- Batsunov S. N. Axiological dimension of sport as a worldview. *Linguistics and Culture Review*, 5(S4), 289–299, 2021. URL : <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1577>
- Görner K., & Reineke A. The influence of endurance and strength training on body composition and physical fitness in female students. *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 20. URL : <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.s3272>
- Hargreaves J., & Vertinsky P. A. (Eds.). *Physical culture, power, and the body* (p. 1). London : Routledge, 1–24, 2007.
- Hulias I. The concept of axiological design of personality's life achievements. *Psychology & society (Psihologîa i suspil'stvo)*, (4), 70–96, 2020. URL : <https://doi.org/10.35774/pis2020.04.070>
- La Ode A. Axiology of Gobak Sodor As A Traditional Sport In Indonesia. *International Journal of Sport Culture and Science*, 9(1), 25–36, 2021. <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1577>
- Lotze H. *Grundzüge der Logik und Enzyklopädie der Philosophie*. S. Hirzel, 1922. 128 p.
- Marinho i. P. Philosophy of physical education and sports in Brazil: an analysis of the philosophical foundations in the work of J. Phys. Educ. v. 33, e3302, 2022. URL : <https://doi.org/10.4025/jphyseduc.v33i1.3302>
- Martela F. Axiological Values Grounded in Basic Motivational Dispositions. *Journal of Philosophy of Life* Vol. 12, No. 1. 55–76, 2022.
- McCuaig L., & Quennerstedt M. Health by stealth—exploring the sociocultural dimensions of salutogenesis for sport, health and physical education research. *Sport, education and society*, 23 (2), 111–122, 2018. URL : <https://doi.org/10.1080/13573322.2016.1151779>
- Morris A. D. *Marrow of the nation: A history of sport and physical culture in Republican China* (Vol. 10). Univ of California Press, 2004. 368 p.
- Nenko Y., Medynskyi, S., Maksymchuk, B., Lymarenko, L., Rudenko, L., Kharchenko, S., Kolomiets, A., & Maksymchuk, I. Communication Training of Future Sports Coaches in the Context of Neurophysiological Patterns. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13 (1), 42–60, 2022. URL : <https://doi.org/10.18662/brain/13.1/268>
- Northrup C. Women's bodies, women's wisdom: Creating physical and emotional health and healing. Hay House, Inc., 2020.
- Palamarchuk O., Gurevych R., Maksymchuk B. and other. Studying Innovation as the Factor in Professional Self-Development of Specialists in Physical Education and Sport. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(4), 118–136, 2020. URL : <https://doi.org/10.18662/rrem/12.4/337>
- Ryan T. G. Axiology in Ontario (Canada) Secondary School Health and Physical Education: Axiology in Physical Education. *International Journal of Curriculum and Instruction*, 16(1), 13–30, 2024. URL : <https://ijci.globets.org/index.php/IJCI/article/view/1429/702>
- Sauma H. Improving posture and alignment through somatics. *Integrative and Complementary Therapies*, 28(2), 88–92, 2022. URL : <https://doi.org/10.1089/ict.2022.29014.hsa>
- Taylor S. R. *The body is not an apology: The power of radical self-love*. Berrett-Koehler Publishers, 2021. 176 p.
- Zdebska-Biziewska H. Axiological aspects of movement activity. *Studies in Sport Humanities*, 19 (19), 6-10, 2016. URL : <http://studia-humanistyczne.awf.krakow.pl/attachments/article/560/Studia%20Humanistyczne%20NR%2019.pdf#page=7>
- Zeigler F. Z. E. F. *Philosophy of physical activity education (including educational sport)*. Trafford Publishing, 2010. 336 p.

References:

1. Batsunov S. N. (2021) Axiological dimension of sport as a worldview. *Linguistics and Culture Review*, 5 (S4), P. 289–299. URL: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1577>
2. Görner K. & Reineke A. (2020). The influence of endurance and strength training on body composition and physical fitness in female students. *Journal of Physical Education and Sport*, 20, P. 2013–2020.
3. Hargreaves J. & Vertinsky P. A. (Eds.) (2007). *Physical culture, power, and the body* (p. 1). London: Routledge, P. 1–24.
4. Huias I. (2020). The concept of axiological design of personality's life achievements. *Psychology & society (Psihologiã i suspiil'stvo)*, (4), P. 70–96. URL: <https://doi.org/10.35774/pis2020.04.070>
5. La Ode A. (2021). Axiology of Gobak Sodor As A Traditional Sport In Indonesia. *International Journal of Sport Culture and Science*, 9(1), P. 25–36. URL: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1577>
6. Lotze H. (1922). *Grundzüge der Logik und Enzyklopädie der Philosophie* S. Hirzel. 128 p.
7. Marinho I. P. (2022). Philosophy of physical education and sports in Brazil: an analysis of the philosophical foundations in the work of J. Phys. Educ. v. 33, e3302. URL: <https://doi.org/10.4025/jphyseduc.v33i1.3302>
8. Martela F. (2022). Axiological Values Grounded in Basic Motivational Dispositions. *Journal of Philosophy of Life* Vol. 12, No. 1. P. 55–76.
9. McCuaig L. & Quennerstedt M. (2018). Health by stealth—exploring the sociocultural dimensions of salutogenesis for sport, health and physical education research. *Sport, education and society*, 23(2), P. 111–122. URL: <https://doi.org/10.1080/13573322.2016.1151779> [in English]
10. Morris A. D. (2004). *Marrow of the nation: A history of sport and physical culture in Republican China* (Vol. 10). Univ of California Press. 368 p.
11. Nenko Y., Medynskiy S., Maksymchuk B., Lymarenko L., Rudenko L., Kharchenko S., Kolomiets A., & Maksymchuk I. (2022). Communication Training of Future Sports Coaches in the Context of Neurophysiological Patterns. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(1), P. 42–60. URL: <https://doi.org/10.18662/brain/13.1/268>
12. Northrup C. (2020). *Women's bodies, women's wisdom: Creating physical and emotional health and healing*. Hay House, Inc.
13. Palamarchuk O., Gurevych R., Maksymchuk B. & other. (2020). Studying Innovation as the Factor in Professional Self-Development of Specialists in Physical Education and Sport. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (4), P. 118–136. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/12.4/337>
14. Ryan T. G. (2024). Axiology in Ontario (Canada) Secondary School Health and Physical Education: Axiology in Physical Education. *International Journal of Curriculum and Instruction*, 16 (1), P. 13–30. URL: <https://ijci.globets.org/index.php/IJCI/article/view/1429/702>
15. Saumaa H. (2022). Improving posture and alignment through somatics. *Integrative and Complementary Therapies*, 28 (2), P. 88–92. URL: <https://doi.org/10.1089/ict.2022.29014.hsa>
16. Taylor S. R. (2021). *The body is not an apology: The power of radical self-love*. Berrett-Koehler Publishers. 176 p.
17. Zdebska-Biziewska H. (2016). Axiological aspects of movement activity. *Studies in Sport Humanities*, 19 (19), P. 6–10. URL: <http://studia-humanistyczne.awf.krakow.pl/attachments/article/560/Studia%20Humanistyczne%20NR%2019.pdf#page=7>
18. Zeigler F. Z. E. F. (2010). *Philosophy of physical activity education (including educational sport)*. Trafford Publishing. 336 p.

Ovcharuk V., Maksymchuk B., Bashtovenko O., Holovchenko O., Adamchuk V. Axiological principles of self-improvement of physical development of youth students in the context of modern educational innovations. Global and ethno-regional trends (on the example of Ukraine)

The article describes the main axiological educational and partly non-educational problems of stimulating student youth to self-improvement through reassessment, reflection and revision of traditional and new values of self-improvement, which should improve educational innovation in this area. The authors raise the eternal problem of physical culture, activity and physical self-improvement as a valuable dimension of a young person's existence.

The purpose of the article is a systematic analysis and review of existing theories and practices of modern physical self-improvement of student youth, a generalization of research at the intersection of traditional pedagogy, educational and non-educational physical culture innovations, and finally – an outline of the most relevant axiologists of personal, group, or mass self-improvement of physical and physical development. For contrast and clarity, both global and national trends in the formation of axiological foundations of physical self-education of student youth are considered.

For this, the work uses methods of thematic selection, system and content analysis of relevant literature, modeling, comparative typological, sociological and psychocultural extrapolations, and the method of generalizing the main world and regional (Ukrainian) trends.

The main result of the article is the generalization of "horizontal" socio-cultural and "vertical" traditional values of self-improvement, and most importantly, the understanding of the context of global and local; group and individual determining factors, at the intersection of which educational innovation in the field of physical culture self-improvement was found.

The relevance of the article is due to the new globalization and information technology conditions in which Ukrainian and global physical education has found itself. The latter, in the context of innovation and numerous reforms, is no longer seen as relatively autonomous and should take into account non-educational values, trends and tendencies.

Key words: *physicality, interiorization, socio-cultural environment, technologies and innovations, self-improvement reflections, subjectivity, mass, fashion and trends, "eternal values".*

УДК 355.23:316.46

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.13>

Останчук Т. С., Литвин Д. С.

РОЛЬ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УСПІХУ ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАЦІЙ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ

Стаття присвячена аналізу професійних якостей, необхідних для лідерів у Збройних Силах України в умовах сучасної війни. У дослідженні розглядаються такі ключові риси, як психологічна стійкість, стратегічне мислення, адаптивність до нових технологій, етичне лідерство та здатність до командної роботи.

Враховуючи специфіку війни в Україні, особлива увага приділяється готовності лідерів до децентралізованого ухвалення рішень, управління стресом та моральним викликом. Стаття також підкреслює важливість постійного професійного розвитку військових лідерів, що дає їм змогу ефективно відповідати на виклики сучасних бойових умов.

Зазначено, що українські лідери, на думку багатьох науковців, мають залишатися взірцем для підлеглих у питаннях чесності, прозорості та соціальної відповідальності. Вітчизняні дослідники також підкреслюють важливість адаптивності військових лідерів в умовах швидко змінюваного бойового середовища.

Військовий лідер завжди відіграв важливу роль у національній безпеці та захисті держави. У сучасній Україні, в умовах війни, питання лідерства у військових лавах набуло нового значення. Це не тільки про тактичні навички чи організаційні здібності, але й про моральні якості, здатність до самоосмислення, а також культурні та духовні надбання лідера.

У статті також представлено поняття про лідерство, його сутність і різноманіття роботи лідера, особливості командирської та лідерської діяльності, його основних професійних якостей та проблем, які виникають у різних життєвих та службових ситуаціях.

Розглянуто приклади лідерства у військах, серед військовослужбовців, які належать до командної ланки управління.

Вказано, що на сьогодні існує велика кількість професіоналів з бойовим досвідом, які протягом своєї служби обіймали посади, пов'язані роботою з особовим складом в бойових діях, цей досвід є безцінним, тому має передаватись.

Ключові слова: лідерські якості, компетентності, лідер, військовий командир, застосування військ.

На сучасному етапі існування нашої держави ідея формування лідерства є необхідною і своєчасною, адже Збройні Сили України ведуть війну проти Російської Федерації в умовах недостатнього забезпечення військ. Через дефіцит озброєння і військової техніки з нашого боку ворог має значну перевагу в битвах на фронті українсько-російської війни.

Отже, задля успішного протистояння ворогу ми вимушені зміщувати акцент на людський ресурс, що потребує впровадження якісної системи управління і застосування військ командирами-лідерами на фронті. Таким чином, нині тема військового лідерства і компетентностей, якими має володіти лідер, актуальна як ніколи.

Війна загартувала багато справжніх командирів, які є професіоналами своєї справи. Але, якщо брати до уваги компетентність всіх посадових осіб, які здійснюють керування підрозділами, можна дійти висновку, що наразі багато некомпетентних людей, які займаються ключовими питаннями виконання завдання підрозділом. Причина їх некомпетентності полягає у способах керування підрозділами за радянською системою управління, неможливість адаптації до нових технологій і стандартне мислення (вузькоспрямовагість). Ця категорія командирів не звикла до гнучкості виконання завдань і способів обійти ризики, які спричинили би великі втрати особового складу та наших українських територій.

В сучасній армії лідер є наставником, який спроможний якісно керувати людьми, вести їх в бій і готовий у будь-який час до самопожертви заради особового складу і спільної мети, без компетентного командира з якостями справжнього лідера, ведення бойових дій ускладнюється. Існує багато проблем в підрозділах, які пов'язанні з некомпетентністю командира-лідера підрозділу, з цього продовжуються невдачі та проблеми непрофесійності ланок управління нижчих посад.

Останнім часом військове лідерство стало популярним серед видатних українських діячів. Один з таких – доктор філософських наук Кримець Л. В, який чітко в своїй статті описав моральні якості, якими має володіти військовий лідер [4, с. 4]. Багато українських дослідників роблять акцент на історичних традиціях військового лідерства, зокрема на досвіді козаччини, УПА та визвольних рухів ХХ століття. Вони аналізують, як українська військова культура формувала лідерів, що брали відповідальність за долю народу в найважчі часи. Наприклад, історик Ярослав Грицак у своїх працях звертається до питання національної ідентичності та значення символів у формуванні моральної стійкості лідерів. Він підкреслює, що українські військові лідери не лише воювали, але й несли ідеї національного самовизначення. Ця ідея підкріплюється й іншими українськими дослідниками, які наголошують на необхідності інтеграції історичних уроків у підготовку сучасних військових лідерів. Вони вказують, що сучасні лідери можуть брати натхнення з героїчної боротьби попередніх поколінь.

Однією з головних тем, яку порушують українські дослідники, є етичний аспект військового лідерства. Письменники та аналітики, такі як Андрій Ермолаєв та Оксана Забужко, зосереджуються на моральних

викликах, з якими стикаються українські військові лідери. Вони досліджують, як війна в Україні випробовує лідерів не тільки на полі бою, але й у здатності ухвалювати етичні рішення в умовах, коли на карту поставлено життя солдатів і мирних жителів. Етичне лідерство розглядається крізь призму ухвалення рішень у критичних ситуаціях, збереження моральних норм і поваги до міжнародного гуманітарного права. Важливо зазначити, що українські лідери, на думку багатьох науковців, мають залишатися взірцем для підлеглих у питаннях чесності, прозорості та соціальної відповідальності. Українські дослідники також підкреслюють важливість адаптивності військових лідерів в умовах швидко змінюваного бойового середовища. Війна в Україні продемонструвала, що військові командири мають швидко адаптуватися до нових умов, зокрема враховувати роль новітніх технологій (дронів, кібероперацій тощо) у веденні бойових дій. Дослідження українських військових експертів, таких як Григорій Перепелиця та Михайло Самусь, показують, що гнучкість і готовність до змін – це ключові фактори успішного лідерства на сучасному полі бою. Вони вказують, що українські лідери, які швидко опановують нові технології та інтегрують їх у тактичні операції, досягають кращих результатів у бойових діях. Однією з особливостей війни в Україні є акцент на децентралізованому веденні бойових дій, що збільшує значення лідерства на рівні малих груп і підрозділів. Ця тема особливо цікава для дослідників, таких як Валерій Маркус (псевдонім військового Олексія Нікіфорова) та Іван Козловський, які підкреслюють, що ефективність військових операцій значною мірою залежить від рішучості, самостійності та здатності ухвалювати рішення на тактичному рівні. Ці дослідження показують, що українські лідери на фронті часто змушені діяти самостійно, без постійного керівництва, що потребує високого рівня автономії та відповідальності. Вони мають швидко ухвалювати рішення і бути готовими до нестандартних ситуацій, що є характерною рисою сучасного військового лідера в Україні.

Метою статті є висвітлення основних проблем наставництва і компетентностей військового лідера, теоретичний аналіз підходів до військового лідерства, аналізу феномену та сучасним підходам до наукового вивчення військового лідерства

Військове лідерство є процесом впливу на особовий склад, який здійснюється військовим лідером на основі його авторитету, компетентності, цінностей, характеру та мотивації, з метою досягнення поставлених цілей у військовій діяльності, шляхом підтримання довіри і поваги, надання мети, спрямування на її досягнення, забезпечення дисципліни та мотивації до виконання завдань.

Військове лідерство є важливим фактором бойової сили, національної безпеки та вдосконалення Збройних Сил України [4, с. 1].

На нашу думку, визначну роль у військовому лідерстві відіграє авторитет лідера, адже, якщо лідер користується великим авторитетом серед свого підпорядкованого особового складу та перед вищим керівництвом, то це свідчить про його професіоналізм і великий рівень довіри. З огляду на це, зрозуміло, що без довіри не може бути лідерства, адже довіра – це найнеобхідніший з аспектів військового лідерства компонент, який гуртує колективи, бойові групи і спроможні підрозділи з високим рівнем ефективності виконання завдань.

Ми підтримуємо думку кандидата педагогічних наук О. В. Бойко, який, дослідивши питання авторитету, розробив інструкцію з оцінювання рівня авторитету і лідерства командирів (начальників) у Збройних Силах України, де зазначено, що авторитет командира (начальника) характеризується рівнем поваги і довіри до нього з боку усього особового складу і старших начальників, його здатністю ефективно впливати на підлеглих для їх свідомого та добровільного виконання визначених завдань [5, с. 2]. Для підтримки цього авторитету ідеальний військовий лідер має володіти гострим інтелектом, професійною компетентністю, високими моральними якостями і слугувати прикладом для наслідування. Військовий лідер має завжди діяти рішуче, в межах задуму та мети його вищих керівників, а також у кращих інтересах підрозділу. Військові лідери розуміють, що підрозділи побудовані на взаємній довірі та впевненості, можуть успішно впоратися із завданнями у мирний та воєнний час. Підрозділи складаються із багатьох лідерів. Кожен в армії є частиною ланки управління і виконує роль як лідера, так і підлеглого. Бути хорошим підлеглим, є якістю хорошого лідера [8, с. 6]. Стійким визначенням військового лідерства є формула БУТИ – ЗНАТИ – РОБИТИ. Військове лідерство починається із того, ким лідер має БУТИ – цінності та якості що формують особистість. Може бути доречним думати про них як про внутрішні домінуючі якості, якими вони володіють завжди. Як домінуючі якості вони створюють ідентичність лідера.

Військовим лідером є особистість, яка через свої якості та вчинки або делегований зв'язок, надихає та впливає на інших людей для досягнення організаційних цілей. Військові лідери мотивують людей як у, так і поза ланкою управління та виконання дій, зосередження думок та ухвалення рішення для вищого блага організації. Кожен в армії є частиною команди, і всі члени команди мають обов'язки невід'ємні від перебування на цій посаді [8, с. 8].

У вищих органах управління відіграє важливу роль досвід, а коли він пов'язаний зі знаннями уміннями і навичками, створюється велика перевага, це характеризує високу професійність командира. Професійні якості будь-якого лідера також залежать від його спроможності швидко адаптуватись до інноваційних технологій ведення війни та інноваційних засобів ведення війни.

Інновації є основним фактором, який відповідає за спосіб ведення війни, в ході бойових дій всі зрозуміли, що наразі йде війна технологій, зокрема безпілотних систем, що мають дуже стрімкий розвиток, до

якого мають адаптуватися всі органи військового управління. Війна технологій – це, насамперед, нові способи управління підрозділами і з'єднаннями з урахуванням сучасних реалій військових подій на фронті, які допомагають ефективно нищити ворога з мінімальними втратами свого особового складу підрозділу.

Усі солдати та цивільні працівники армії мають діяти як лідери та послідовники. Лідери не завжди визначаються положенням або званням. У багатьох ситуаціях є правильним для індивіда зробити крок уперед і прийняти роль лідера. Важливо розуміти, що лідери не тільки ведуть за собою підлеглих. Вони також мотивують інших лідерів.

Існує перелік посад у військовій справі (від головнокомандувача до старшого на позиціях). Якщо головнокомандувач – це формальний лідер, то старший на позиціях або людина, яка здійснює командування малими бойовими групами – це неформальний лідер, який ухвалює основні рішення бойових завдань безпосередньо на позиціях (під керуванням вищого командира), такі приклади можна спостерігати у будь-яких підрозділах, наприклад: командир взводу – молодший лейтенант з кафедри військової підготовки, у більшості випадків не є наставником у взводі, адже не має достатньо компетентностей і досвіду. В багатьох інших підрозділах також існують неформальні лідери – сержанти або досвідчені солдати. Проблема неформального лідерства хоч є і доречною нині, але має негативні наслідки, оскільки не кожен солдат або сержант має професійні навички, якими має володіти лідер офіцер, тому вона може бути вирішена тільки завдяки потужній системі освіти, яка підготує майбутнього лідера до проблем і завдань, що його очікуватимуть, де він вже буде професіоналом, адже належні системи освіти створюють умови, в яких виховують лідерів. Вирішення цієї проблеми потребує потужної кадрової реформи за принципом: досвід, знання, уміння, навички, інноваційність.

Основна передумова для створення таких реформ є якісний відбір кадрів на конкурсній основі. В умовах воєнного стану це питання розглядається не так прискіпливо, внаслідок обмеження кадрового і людського ресурсів. Якщо будуть відбиратися невмотивовані ідеологією або іншими цінностями люди, у них не буде прагнення до розвитку і створення умов для підготовки лідерів, тому якісного результату буде важче досягти, адже немає цілковитого розуміння і вмотивованості до навчання, а також усвідомлення того, для чого він прийшов у конкретний військовий заклад.

Цим принципам притаманна тотальна реконструкція органів вищого управління, зміна підходів застосування військ, професійного відбору військовослужбовців за принципами сучасних бригад, які мають великі успіхи в нищенні ворога, у яких мінімальні втрати особового складу. Дуайт Д. Ейзенхауер – генерал армії США – зазначає, що у війні немає перемоги, лише втрати. Лише той, хто найбільш підготовлений, мінімізує втрати.

Лідерство – це професійне явище, що притаманне не багатьом людям. Основна причина – психологія людини. Для того, щоб вести за собою людей і керувати ними, потрібно бути морально і психологічно підготовленим до будь-яких умов. Вінстон Черчилль раніше зазначив, що успіх – це здатність йти від невдачі до невдачі без втрати ентузіазму.

Для лідера важливо бути мотиватором для своїх підлеглих, підтримувати їхній бойовий дух навіть у важкі часи, не втрачати ентузіазму та наполегливості навіть під час великих труднощів.

На нашу думку, процес розвитку військового лідерства повинен мати успіх, насамперед, у військових навчальних закладах, адже саме там започатковується лідерство і розвиток лідерських якостей, а загартовуються ці якості вже у військах. Також особливо важливо в умовах воєнного стану приділяти увагу центрам проведення БЗВП для мобілізованого рядового складу, зважаючи на те, що кожен солдат має шанси безпосередньо на полі бою залишитись без командира, це той момент, коли неформальний лідер починає управління підрозділом на полі бою за рахунок лідерських якостей, авторитету та набутих навичок під час БЗВП.

Процес розвитку військового лідерства впливає на ухвалення управлінських рішень та зумовлює подальше перетворення, що проявляється в лідерських установках на професійні успіхи. На сьогодні ми маємо велику кількість професіоналів із бойовим досвідом, які протягом своєї служби обіймали посади пов'язані роботою з особовим складом в бойових діях, цей досвід є безцінним, тому має передаватись. Якщо правильно вирішити питання передачі досвіду молодшому поколінню (курсантам, слухачам) та поколінню, яке створює нині українську армію (сержантам, старшинам, рекрутам), то ми досягнемо дуже високих показників у галузі військового лідерства, а також у розвитку лідерських якостей майбутнього лідера.

Висновки. дослідження про військове лідерство підкреслюють необхідність комплексного підходу до підготовки та підтримки лідерів. Це не лише питання бойової майстерності, а й здатність керувати людьми, адаптуватися до нових технологій, мислити стратегічно і морально відповідально. Лідер майбутнього має бути не лише професійним військовим, але й емоційно інтелектуальним, етичним і психологічно стійким.

Використана література:

1. Бойко О. В. Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів Збройних Сил України : монографія. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. 667 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722942/1/Boiko_O.V._Monografy.pdf
2. Карковська В. Я., Дорош І. М. Сучасне лідерство : особливості, вимоги, проблеми та помилки. *Держава та регіони.* Львів, 2019. С. 98–102. URL : http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2019/5_2019/20.pdf
3. Кожушко Л. Ф., Щербакова А. С. Лідерство як передумова ефективної системи менеджменту організації. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки.* 2020. Вип. 4. С. 85–95. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgp_ekon_2020_4_11

4. Кринець Л. В. Моральні якості військового лідера в умовах російсько-української війни в контексті формування моральної готовності. *Вісник Національного університету оборони України: збірник наук. праць*. Київ : НУОУ, 2024. Вип. 1 (77). 192 с. URL : <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/292918/290168>
5. НАКАЗ 05.07.2018 м. КІЙВ № 249 Про затвердження Інструкції з оцінювання рівня авторитету і лідерства командирів (начальників) у Збройних Силах України. URL : <http://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2018/07/Наказ-ГШ-249-05.07.18-Оцінка-авторитету.pdf>
6. Світлана З. Феномен та функції лідерства. *Освіта регіону* : український науковий журнал. URL : <https://social-science.uu.edu.ua/article/429>
7. Черних В. А., Серєда Н. В. Викладачі-лідери як важлива ланка у вихованні сучасних педагогів. *Лідери XXI століття. Погляд у майбутнє* : матеріали 6-ї міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 жовтня 2022 р. / заг. ред. О. Г. Романовський; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків, 2022. С. 98–100. URI : <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/59862>
8. Field Manual. Настанова з військового лідерства. Головне Управління Міністерства армії США, жовтень 2006. 280 с. URL : <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/FM-6-22>

References:

1. Bojko O. V. (2020). Teoriya i metodika formuvannya liderskoyi kompetentnosti oficeriv Zbrojnih Sil Ukrayini [Theory and methodology of formation of leadership competence of officers of the Armed Forces of Ukraine] : monografiya. Zhitomir : Vid. O. O. Yevenok. 667 s. [in Ukrainian]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722942/1/Boiko_O.V._Monografy.pdf
2. Karkovska V. Ya., Dorosh I. M. (2019). Suchasne liderstvo : osoblivosti, vimogi, problemi ta pomilki [Modern leadership: features, requirements, problems and mistakes]. *Derzhava ta regioni*. Lviv. S. 98–102. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2019/5_2019/20.pdf [in Ukrainian].
3. Kozhushko L. F., Sherbakova A. S. (2020) Liderstvo yak peredumova effektivnoyi sistemi menedzhmentu organizaciyi [Leadership as a prerequisite for an effective management system of the organization]. *Visnik Nacionalnogo universitetu vodnogo gospodarstva ta prirodokoristuvannya. Ekonomichni nauki*. Vip. 4. S. 85–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgp_ekon_2020_4_11 [in Ukrainian].
4. Krimec L. V. (2024). Moralni yakosti vijskovogo lidera v umovah rosijsko-ukrayinskoyi vijni v konteksti formuvannya moralnoyi gotovnosti [Moral qualities of a military leader in the conditions of the Russian-Ukrainian war in the context of the formation of moral readiness]. *Visnik Nacionalnogo universitetu obroni Ukrayini* : zbirnik nauk. prac. Kiyiv : NUOU. Vip. 1 (77). 192 s. [in Ukrainian]. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/292918/290168>
5. NAKAZ 05.07.2018 m. KIYIV №249 Pro zatverdzhennya Instrukciyi z ocinyuvannya rivnya avtoritetu i liderstva komandiriv (nachalnikov) u Zbrojnih Silah Ukrayini [On the approval of the Instructions for assessing the level of authority and leadership of commanders (chiefs) in the Armed Forces of Ukraine]. URL : <http://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2018/07/Nakaz-GSh-249-05.07.18-Оцінка-авторитету.pdf> [in Ukrainian].
6. Svitlana Z. Fenomen ta funkciyi liderstva [The phenomenon and functions of leadership]. *Osvita regionu* : ukrayinskij naukovij zhurnal. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/429> [in Ukrainian].
7. Chernih V. A., Sereda N. V. Vikladachi-lideri yak vazhliva lanka u viovanni suchasnih pedagogiv [Teacher-leaders as an important link in the education of modern teachers]. *Lideri XXI stolittya. Poglyad u majbutnye* : materialy 6-yi mizhnar. nauk.-prakt. konf., 22–23 zhovtnya 2022 r. / zag. red. O. G. Romanovskij; Nac. tehn. un-t "Harkiv. politehn. in-t". Harkiv, 2022. S. 98–100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/59862> [in Ukrainian].
8. Field Manual. (2006). Nastanova z vijskovogo liderstva [A guide to military leadership]. Golovne Upravlinnya Ministerstva armiyi SSHa, zhovten. 280 s. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/FM-6-22> [in Ukrainian].

Ostapchuk T., Lytvyn D. The role of leadership qualities in ensuring the success of military operations: a modern context

The article is devoted to the analysis of professional qualities necessary for leaders in the Armed Forces of Ukraine in the conditions of modern warfare. The study examines key traits such as psychological resilience, strategic thinking, adaptability to new technologies, ethical leadership and teamwork.

Given the specifics of the war in Ukraine, special attention is paid to leaders' readiness for decentralized decision-making, stress management, and moral challenges. The article also emphasizes the importance of continuous professional development of military leaders, which enables them to effectively respond to the challenges of modern combat conditions.

It was noted that Ukrainian leaders, according to many scientists, should remain an example for subordinates in matters of honesty, transparency and social responsibility. Domestic researchers also emphasize the importance of adaptability of military leaders in the rapidly changing combat environment.

The military leader has always played an important role in national security and defense of the state. In modern Ukraine, in the conditions of war, the issue of leadership in the military has acquired a new meaning. It is not only about tactical skills or organizational abilities, but also about moral qualities, ability to self-understanding, as well as cultural and spiritual assets of the leader.

The article also presents the concept of leadership, its essence and diversity of the leader's work, features of commanding and leadership activities, his main professional qualities and problems that arise in various life and work situations.

Examples of leadership in the military, among military personnel who belong to the command link of management, are considered.

It is indicated that today there is a large number of professionals with combat experience who, during their service, held positions related to work with personnel in combat operations, this experience is invaluable, so it should be transferred.

Key words: leadership qualities, competencies, leader, military commander, use of troops.

УДК 37:004.8:37.02

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.14>

Скрипник М. І., Кравчинська Т. С., Волинець Н. П.

МЕТОДИКА ІНТЕГРАЦІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЗМІСТ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ

Штучний інтелект (ШІ) (англ. artificial intelligence (AI)), глибокі нейронні мережі (DNN) (англ. deep neural networks (DNN)) та машинне навчання (ML) (англ. machine learning (ML)) – одні з найдинамічніше розвинених технологічних сфер останніх років. ШІ знаходить широке застосування майже у всіх галузях економіки, і з самого початку його впровадили в освітню сферу. Спочатку ШІ вважали лише черговою технологією, яку можна використовувати в освіті, але він має характеристики, відмінні від більшості інших технологій, завдяки своєму потенціалу замінити людські міркування та навіть прийняття рішень. Стаття присвячена дослідженню методики інтеграції штучного інтелекту в зміст підвищення кваліфікації педагогів. У ній розглядаються актуальні проблеми та перспективи використання ШІ в цій сфері, а також пропонуються практичні рекомендації щодо його впровадження. Автори статті аналізують параметри інтеграції ШІ в підвищення кваліфікації педагогів, розкривають особливості методики інтеграції ШІ в освітній процес онлайн та дистанційного підвищення кваліфікації педагогічних працівників за основними формами освітніх медіа ((1) наративний, (2) інтерактивний, (3) комунікативний, (4) адаптивний і (5) продуктивний (за Діана Лорієр [1]). Методика інтеграції ШІ розкривається через п'ять основних типів навчальної діяльності: пояснення, дослідження та розслідування, обговорення та дебати, експериментування, синтез. Класифіковано потенціал генерації та інструменти, завдяки яким реалізується способи, методи, техніки та інструменти синергії методики та змісту підвищення кваліфікації педагогів. Педагогічне дослідження, що розглядається, проводиться в рамках НДР кафедри філософії і освіти дорослих ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України «Трансформація професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти» (державний реєстраційний номер 0120 U104637 (2020–2025 рр.)).

Ключові слова: штучний інтелект, педагогічні та науково-педагогічні працівники, методика, інтеграція, підвищення кваліфікації, професійний розвиток.

ШІ як галузь інформатики, фокусується на створенні інтелектуальних машин, здатних виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту, такі як візуальне сприйняття, розпізнавання мови, прийняття рішень та мовний переклад [2; 3]. Досягнення в галузі ШІ спонукали ЮНЕСКО [4], за допомогою Пекінського консенсусу, події, в якій взяли участь 500 представників понад 100 держав-членів, надати рекомендації та поради щодо розробки політик та практик у сфері освіти, які використовують технології ШІ. З 2020 р. спостерігається значне зростання інтересу до ШІ. Пошукові запити за певними термінами, пов'язаними з ШІ, зросли майже в чотири рази за останні роки, досягнувши піку в грудні 2023 – лютому 2024 рр. [5]. Бібліометричний аналіз тенденцій досліджень штучного інтелекту в освіті, здійснений в статті 2024 р. [6] доводить, що ШІ відкриває нові перспективи та виклики в галузі освіти, є динамічною галуззю з кількістю публікацій, що постійно зростає.

ШІ працює в таких сферах, як персоналізоване навчання, адаптивні платформи, відстеження прогресу; автоматизація/оптимізація спілкування, виставлення оцінок і надання зворотного зв'язку; створення та доповнення вмісту, гейміфікація навчання, віртуальні наставники та асистенти; аналіз даних та передбачення потреб [7]. Однак існує також кілька суперечностей, таких як етичні проблеми застосування ШІ, методична інтеграція ШІ в освітній процес [8].

Дослідження показало, що ШІ може бути покращений у вищій освіті, що призведе до персоналізованого навчання, інтелектуального навчання, полегшення співпраці та автоматизованого оцінювання [9]. Якщо освітня система підходить до ШІ як технології ближче як до технічної сторони, то існує ризик того, що учні стануть пасивними споживачами інформації, втрачатимуть здатність до самостійного мислення та критичного аналізу, зменшуватиметься авторитет вчителя та недооцінки його ролі в освітньому процесі. Процес розуміння та прийняття ШІ в освіті є динамічним, що зумовлюється, з одного боку, змінами в рівні знань про технологію, а з іншого – експоненціально наростаючою еволюцією. Результатом є постійний розрив у знаннях (між тим, що таке ця технологія та тим, як її знають) і динамічні зміни в методиці інтеграції в освітній процес.

Хоча існує великий інтерес до розуміння механізмів, що стоять за ШІ, спільна думка, яку ми також підтримуємо, полягає в тому, що застосування ШІ в освітній системі більше залежить від обізнаності педагогів із методикою інтеграції ШІ, ніж від контекстуальних факторів. Останні розуміємо, які зовнішні обставини, що впливають на процес впровадження ШІ в освітню систему (соціальні та економічні фактори: рівень доступу до технологій, інфраструктура, фінансування освіти, культурні особливості та цінності суспільства; політичні та правові фактори: державна політика щодо ШІ, нормативні акти, що регулюють його використання в освіті; технологічні фактори: доступність та якість ШІ-технологій, їх відповідність потребам освітньої системи). Контекстуальні фактори можуть бути сприятливими або несприятливими для впровадження ШІ, але вони не визначають його успіху. Методична обізнаність педагогів є ключовим фактором,

який впливає на те, як ІІІ буде використовуватися в освітньому процесі, і, як наслідок, на його результативність. Методична обізнаність – це знання та розуміння педагогами принципів роботи ІІІ, його можливостей та обмежень, а також методик його ефективного використання в освітньому процесі [9].

У недавньому дослідженні проаналізовано можливості використання ІІІ у викладанні курсу дидактичної методики в рамках педагогічної освіти вчителів загальноосвітньої школи [10]. Персоналізація викладання та автоматизований аналіз тексту стали ключовими аспектами, які створюють нові форми адаптивного та ефективного навчання за допомогою ІІІ. У дослідженні [11] акцентовано на безперервному навчанні педагогів і співпраці між різними зацікавленими сторонами як ключ до максимізації переваг ІІІ в освіті та пом'якшення ризиків. Безперервне навчання педагогів актуалізується серед інших проблем, яку необхідно розв'язати (конфіденційність даних, упередженість алгоритмів і справедливість у доступі до технологій ІІІ, забезпечивши етичний, інклюзивний і прозорий підхід).

Тема актуалізується в освіті дорослих, зокрема у дослідженні [12] проаналізовано поточний стан інтеграції ІІІ в освіту дорослих у Китаї, визначено наступні п'ять основних тем: розуміння галузі технологій ІІІ та його впливу на освіту дорослих розвинулося та стало більш всеосяжним; ІІІ кидає виклик традиційній китайській практиці навчання дорослих, допомагає актуалізувати персоналізоване навчання та точну освіту; ІІІ трансформує розвиток навчальних ресурсів для дорослих; ІІІ допомагає перетворити навчальне середовище на відкриту інтелектуальну систему навчання; ІІІ закликає змінити роль викладача у навчанні дорослих.

Однак те, як методично використовувати передову технологію ІІІ інтелекту в процесі навчання, все ще залишається актуальною незвіданою проблемою [13]. Завдяки проєкту інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій ІІІ в закладах загальної середньої освіти [14], розробленому Міністерством цифрової трансформації та Міністерством освіти і науки України, проблема знаходить часткове вирішення.

Попри на це, досі не чітко визначено роль ІІІ в системі освіти дорослих, його місце та функції. Освіта дорослих, зокрема підвищення кваліфікації педагогів відіграє важливу роль у підготовці вчителя до майбутнього [15], зокрема в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників в Україні, враховуючи цілі системи (професійний розвиток), готовність суб'єктів (поведінкові наміри й методична обізнаність педагогічних працівників), форми підвищення кваліфікації в умовах воєнного стану в Україні (онлайн, дистанційна), унікальність методичної інтеграції (пропонує нові методи та підходи до навчання, які враховують індивідуальні особливості кожного учня).

Мета та завдання статті. У цьому контексті мета статті – на основі узагальнення останніх досліджень у галузі ІІІ в освіті, шляхом визначення основних цілей, джерел даних, застосованих методів та інструментів, учасників та етичних процедур визначити параметри інтеграції ІІІ в підвищення кваліфікації педагогів та особливості методики інтеграції ІІІ в освітній процес онлайн та дистанційного підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Важливо розуміти, яка методика інтеграції ІІІ в освітній процес курсів підвищення кваліфікації педагогів, щоб орієнтувати вчителів, практиків та осіб, які приймають рішення, щодо потенціалу нових технологій для підтримки освіти вчителів. Як підкреслили Гарбетт і Овенс [15], педагогічна освіта повинна зосереджуватися не лише на педагогічних знаннях, щоб працювати в школах, але й підготувати вчителів для роботи у все більш цифровому світі.

Звернімося до термінологічного поля. Підвищення кваліфікації педагогів розуміємо як «вид освітньої діяльності в межах освіти дорослих, який здійснюється відповідно до встановлених процедурних вимог і результатом якої є визначені освітньою програмою чи договором та розвинені в неформальній, чи інформальній освіті професійні компетентності з переліку, затвердженого професійними стандартами і напрямками підвищення кваліфікації» [16]. Аналіз поняття «зміст підвищення кваліфікації педагогів» доводить існування двох тенденцій у відборі та структуруванні змісту: перша – невіддільна від тривалого процесу добору і структурування змісту освіти в культурно-історичному розвитку; друга тенденція пов'язана з новітніми вимогами до змісту підвищення кваліфікації як емпіричного та теоретичного узагальнення вимог до «соціального замовлення», нових технологій підготовки.

У дослідженні [13] подано короткий опис термінів для сучасних технологій ІІІ та ключовими ролями, які ІІІ все більше відіграє в сучасних системах навчання (прогнозний аналіз; глибоке навчання; машинне навчання; нейронні мережі; експертні системи; соціальна робототехніка).

Методику в контексті цього дослідження розуміємо не просто набором правил чи інструкцій, а комплексну систему, яка поєднує: способи фіксації підходів та показників, бо описує, які методи, техніки та інструменти для збору даних, аналізу та інтерпретації результатів; техніку управління підходами та показниками (визначає, як використовувати ці методи, техніки та інструменти); засіб організації взаємодії між об'єктами та суб'єктами дослідження.

Поняття «інтеграція» є основою дослідження в теорії інтеграції (Н. Бібік, С. Гончаренко, К. Гуз, Т. Засєкіна та ін.). На тепер спонукало дослідників до виокремлення інтеграції – галузь наукового знання про суть, закономірності та застосування інтеграції (І. Козловська) [17]. На основі здійсненого Тетяною Засєкіною аналізу інтеграції як педагогічної категорії [18] розуміємо, що інтеграція одночасно має ознаки

процесу й результату об'єднання в ціле, веде до створення цілісності, де всі елементи взаємодоповнюють один одного і не можуть існувати окремо. Цілісність з'являється завдяки синергії, де сукупний результат перевищує суму окремих частин. На основі зростаючої кількості досліджень зі ШІ визначено параметри інтеграції ШІ в підвищення кваліфікації педагогів (табл. 1).

Діана Лорійяр [1] запропонувала класифікувати освітні медіа на п'ять основних форм: (1) нарративний, (2) інтерактивний, (3) комунікативний, (4) адаптивний і (5) продуктивний. Також запропоновано відповідні методи та технології для кожної форми, при цьому визначено п'ять основних типів навчальної діяльності: сприйняття, дослідження, обговорення та дебати, експериментування та синтез. Діана Лорійяр [1] узгодила ці навчальні дії з формами медіа, які найбільше підходять для їх підтримки. Зокрема, нарративні медіа найкраще підходять для пояснення, інтерактивні медіа – для дослідження та розслідування, комунікативні медіа – для обговорення та дебатів, адаптивні медіа – для експериментування, продуктивні медіа – для синтезу. Згідно з запропонованою класифікацією та розробленим проєктом інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти, автори систематизували особливості методики інтеграції штучного інтелекту в освітній процес онлайн та дистанційного підвищення кваліфікації педагогічних працівників (табл. 2).

Завдяки ШІ можна вдосконалювати усі форми освітніх медіа: нарративна – створення персоналізованих історій, зворотний зв'язок щодо розуміння текстів; інтерактивна – розроблення ігрового середовища, зворотний зв'язок щодо дій та рішень; комунікативна – створення віртуальних навчальних середовищ, зворотний зв'язок щодо навичок спілкування; адаптивна – генерація персоналізованих навчальних планів, зворотний зв'язок щодо прогресу та адаптація контенту; продуктивна – моделювання навчальних середовищ для застосування знань та навичок до реальних проблем.

Інтеграція ШІ не повинна замінювати традиційні методи підвищення кваліфікації педагогів. В умовах онлайн та дистанційного підвищення кваліфікації ШІ актуалізується як доповнення до цих методів, щоб допомогти педагогам навчатися більш ефективно досягати кращих результатів у своїй роботі. Методику інтеграції ШІ в зміст онлайн та дистанційного підвищення кваліфікації розуміємо як систему (способів, методів, технік та інструментів організації взаємодії), що одночасно має ознаки процесу й результату об'єднання в ціле, веде до створення цілісності завдяки синергії освітніх медіа в таких основних формах: (1) нарративний, (2) інтерактивний, (3) комунікативний, (4) адаптивний і (5) продуктивний. Інтеграція ШІ в методику підвищення кваліфікації педагогів має значний потенціал для покращення професійного розвитку вчителів через: здобуття персоналізованого контенту та навчальних можливостей; доступ до актуальних знань та ресурсів; спілкування та співпрацю з колегами; отримання автоматизованої оцінки та зворотного зв'язку; розвиток критичного мислення; активне застосування цифрових інструментів в освітньому процесі, розвиток цифрової грамотності.

З огляду на це подальшого дослідження потребує: розроблення ефективних методів інтеграції ШІ в різні програми підвищення кваліфікації педагогів; вплив ШІ на мотивацію, залученість та результати навчання педагогів; вивчення етичних аспектів використання ШІ в освіті педагогів; розроблення рекомендацій щодо використання ШІ для підтримки інклюзивної та доступної освіти для педагогів; аналіз потенціалу ШІ для

Таблиця 1

Параметри інтеграції ШІ в підвищення кваліфікації педагогів

Параметр інтеграції ШІ	Сутність
Доцільність	ШІ-системи можуть безпосередньо використовуватися в: а) змісті підвищення кваліфікації педагогів (через пряму інтеграцію, як-то: персоналізація навчання; автоматизація рутинних завдань; надання зворотного зв'язку; створення інтерактивних освітніх середовищ, так і через непряму інтеграцію (інтелектуальні системи пошуку та аналізу інформації; системи автоматизованого перекладу; інструменти для створення персоналізованих навчальних планів)); б) методиці підвищення кваліфікації педагогів (розроблення нових методик навчання; оцінка ефективності методик навчання; адаптація методик навчання до індивідуальних потреб здобувачів освіти).
Рівні	На рівні окремих модулів і тем, що забезпечать взаємне проникнення й узгодження ШІ в тематику модулів; на рівні окремого тематичного курсу; на трансформаційному рівні в міжкурсовий період – як елемент розроблення персоналізованих освітніх шляхів та віртуальних навчальних середовищ.
Чинники	Екстернальні (технологічні досягнення; соціальні та економічні зміни; урядові політики) та інтернальні (ставлення педагогів; підготовка педагогів: інфраструктура та ресурси); чинники, пов'язані з етичними аспектами, правовими та фінансовими.
Механізми	Реалізуються в змісті (персоналізовані навчальні плани; адаптивний контент тематичних курсів; інтерактивні модулі), організаційних формах (онлайн-курси та програми; віртуальні навчальні середовища; менторство та коучинг), методах (самостійна робота; когнітивна взаємодія; проблемне навчання), технологіях навчання (інтелектуальні системи оцінювання; системи адаптивного навчання; віртуальні та доповнені реальності), навчально-методичному забезпеченні (розроблення навчальних програм; створення навчальних матеріалів; оцінка ефективності навчання).

Особливості методики інтеграції ШІ в освітній процес онлайн та дистанційного підвищення кваліфікації педагогічних працівників

Форми освітніх медіа:	Опис форми:	Методика ґрунтується на:	Генерація:	Інструменти:
1	2	3	4	5
Наративна	форма використовує розповіді та історії для передачі знань та навичок	статичних навчальних матеріалах (друкованих/відео/візуальних), тому ШІ може бути використаний для: створення віртуальних персонажів, які взаємодіють зі слухачами, забезпечуючи їм зворотний зв'язок та підтримку	персоналізовані розповіді, адаптовані до потреб та інтересів кожного слухача; ідей для історій; самі історії; незавершеної історії, яку дописати мають слухачі	великі мовні моделі, текстові чатботи (Chat GPT, Gemini) та інші
		перетворення тексту на відео	редагування відео без будь-яких навичок редагування відео, використовуючи автоматичну транскрипцію; багатомовного відеоконтенту за допомогою дубляжу; створення віртуального помічника, який розповідає про терміни/правила тощо	Pictory, Descript, Speechify та інші
		інтерактивної презентації та контенту для неї (відео, зображення)	структурування та оформлення презентацій; створення візуалізацій математичних / фізичних понять, таких як графіки, діаграми та 3D-моделі	Gamma, Tome, Lexica, ClassPoint та інші Pictory, Descript, Speechify та інші
Інтерактивна	форма використовує вправи, симуляції та ігри для активного залучення слухачів до освітнього процесу на курсах підвищення кваліфікації та професійного розвитку в міжкурсовий період	дослідженні веб-джерел/аналіз випадків, тому ШІ може персоналізувати вправи та надати слухачам адаптивний рівень складності: інструкцій для творчих робіт; критерії оцінювання робіт; список сайтів / ресурсів / джерел інформації для роботи	запитань; технічних/дослідницьких задач; пошук рішень; критерії ефективності; 3D-моделей; пошук ефективних методологій дослідження та рекомендацій щодо методів збору/обробки даних	великі мовні моделі, текстові чатботи (Chat GPT, Gemini) та інші
Комунікативна	форма використовує дискусії, групові проекти та спільну роботу для розвитку навичок спілкування та співпраці	обговоренні (онлайн-зустрічі/дошки для співпраці), тому ШІ може допомогти слухачам знайти партнерів для співпраці, надати їм зворотний зв'язок щодо їхньої комунікативної поведінки та допомогти їм вирішувати конфлікти	віртуальних форумів та чатів, де слухачі можуть спілкуватися один з одним	великі мовні моделі, текстові чатботи (Chat GPT, Gemini), Notion та інші
Адаптивна	форма використовує запити слухачів для персоналізації освітньої діяльності на курсах підвищення кваліфікації	експериментуванні, тому ШІ може бути використаний для створення персоналізованих траєкторій професійного розвитку, які відповідають індивідуальним запитам кожного слухача	програм професійного розвитку; автоматизований аналіз творчих робіт слухачів і надання цільового зворотного зв'язку	великі мовні моделі, текстові чатботи, Turnitin Feedback Studio та інші

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Продуктивна	форма використовує проекти та дослідження для розвитку навичок вирішення проблем та критичного мислення	синтезі різних методик для моделювання, тому ШІ може бути використаний для створення віртуальних лабораторій та інструментів для досліджень, які допоможуть слухачам проводити власні дослідження за фахом	простих програм або проєктів з використанням програмного забезпечення для обробки даних; оживлення персонажа зі своєю озвучкою; відео роликів та музики; навчальних подкастів; навчальних ботів; віршів/історій на задану тему; власної інтерактивної презентації; симулятор впливу на навколишнє середовище, щоб навчити учнів способів пом'якшення екологічної шкоди; історичні реконструкції та імітація розмов з історичними особами; анімування власного малюнка; створення, налагодження програмного коду та усунення несправностей; вивчення іноземних мов; використання інструментів ШІ для виявлення фейкової інформації, deepfake; розробка віртуальних турів історичними місцями, використовуючи ШІ для створення реалістичних 3D-моделей; аналіз історичних документів, таких як листи, промови та статті новин для визначення ключових подій, тем виступів, фігур тощо; створення та навчання простих моделей на основі власних даних; інтерактивні ігри, квести, симуляції (генерація правил гри, персонажів, сюжетів, бейджів, сертифікатів, місій; створити зображення, в яких будуть завдання або підказки для навчальних квестів)	великі мовні моделі, текстові чатботи, Hello History, Craiyon, D-ID, Teachable Machine, Machine Learning for Kids та інші

трансформації професійного розвитку та підготовки вчителів. Зазначена в статті проблематика особливо актуалізується для вітчизняної системи підвищення кваліфікації у контексті дослідження медіатравми [19].

Використана література:

- Laurillard D. Rethinking University Teaching: a Conversational Framework for the Effective Use of Learning Technologies. London. 2002. 296 p. DOI : <https://doi.org/10.4324/9780203160329>.
- Russell S. J., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. NJ USA. 2010. 1151 p. URL : https://people.engr.tamu.edu/guni/csce421/files/AI_Russell_Norvig.pdf.
- Marcus G., Davis, E. Rebooting AI: Building Artificial Intelligence We Can Trust. NY USA. 2019. 273 p. URL : <https://books.google.ro/books?id=O8muDwAAQBAJ>.
- Beijing Consensus on Artificial Intelligence and Education. UNESCO. 2019. URL : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368303>.
- Google Trends. URL : <https://u.to/VhDEIA>.
- Afandi A., Murni O. P., Nora E. Artificial Intelligence Research Trends in Education: Bibliometric Analysis Using Biblioshiny. *Educate Jurnal Teknologi Pendidikan*, 2024. Vol. 9 (1). P. 1–18. DOI : <https://doi.org/10.32832/educate.v9i1.15376>.

7. Топузов О., Алексеева С. Можливості використання штучного інтелекту в освітньому процесі закладів середньої освіти в умовах воєнного стану. *Український Педагогічний журнал*. 2024. № 1. С. 5–11. DOI : <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-1-5-11>.
8. Saputra I., Astuti M. D., Sayuti M., Kusumastuti D. P. Integration of Artificial Intelligence in Education: Opportunities, Challenges, Threats and Obstacles. A Literature Review. *Indonesian Journal of Computer Science*. 2023. Vol. 12 (4). P. 1590–1600. DOI : <https://doi.org/10.33022/ijcs.v12i4.3266>.
9. Crompton H., Song D. The Potential of Artificial Intelligence in Higher Education. *Revista Virtual Universidad Católica Del Norte*, 2021. Vol. 62. P. 1–4. DOI : <https://doi.org/10.35575/rvucn.n62a1>.
10. Mavropoulou E., Koutsoukos M., Oikonomou A. Integration of Artificial Intelligence on Teaching the Course of Didactic Methodology: A Case Study. *European Journal of Social Science Education and Research*, 2023. Vol. 10 (2). P. 140–155. URL : <http://surl.li/uiqmbu>.
11. Lima L. etc. Artificial Intelligence and its Use in the Educational Process. *Navigating through the knowledge of education*, 2024. Vol. 43. P. 624–633. DOI : <https://doi.org/10.56238/sevenced2024.002-043>.
12. Kang H. Artificial Intelligence and its Influence in Adult Learning in China. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, 2023. Vol. 13 (3). P. 450–464. DOI : <https://doi.org/10.1108/HESWBL-01-2023-0017>.
13. Gray S. Artificial Intelligence in Schools: Towards a Democratic Future. *London Review of Education*, 2020. Vol. 18 (2). P. 163–177. DOI : <https://doi.org/10.14324/LRE.18.2.02>.
14. Проект Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти. 2024. URL : <http://surl.li/itopev>.
15. Salas-Pilco S. Z., Xiao K., Hu X. Artificial Intelligence and Learning Analytics in Teacher Education: A Systematic Review. *Educ. Sci.* 2022. Vol. 12(8). 569 p. DOI : <https://doi.org/10.3390/educsci12080569>.
16. Смагін І. І. Багатозначність змісту поняття «підвищення кваліфікації педагогів» у нормативному контексті та практиці освітньої діяльності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2021. Вип. 1 (48). С. 375–379.
17. Козловська І. М. Дидактична інтегродогія: теорія та практичне застосування у професійно-технічній школі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. 2011. № 27. С. 557–564.
18. Засекіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2020. 400 с.
19. Найдьонова Л. Медіатравма у складі травматизації війною: доказові поради щодо здорового медіаспоживання. *Вісник НАПН України*, 2024. Вип. 6 (1). С. 1–6. DOI : <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6138>.

References:

1. Laurillard D. (2002). *Rethinking University Teaching: a Conversational Framework for the Effective Use of Learning Technologies*. London. 296 p. DOI : <https://doi.org/10.4324/9780203160329>
2. Russell S. J., Norvig P. (2010). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. NJ USA. 1151 p. URL : https://people.engr.tamu.edu/guni/csce421/files/AI_Russell_Norvig.pdf
3. Marcus G., Davis, E. (2019). *Rebooting AI: Building Artificial Intelligence We Can Trust*. NY USA. 273 p. URL : <https://books.google.ro/books?id=O8muDwAAQBAJ>
4. Beijing Consensus on Artificial Intelligence and Education. UNESCO. 2019. URL : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368303>
5. Google Trends. URL : <https://u.to/VhDEIA>
6. Afandi A., Murni O. P., Nora E. (2024). Artificial Intelligence Research Trends in Education: Bibliometric Analysis Using Biblioshiny. *Educate Jurnal Teknologi Pendidikan*, Vol. 9 (1). P. 1–18. DOI : <https://doi.org/10.32832/educate.v9i1.15376>
7. Topuzov O., Aliksieieva S. (2024). *Mozhlyvosti vykorystannia shtuchnoho intelektu v osvitnomu protsesi zakladiv srednoi osvity v umovakh voiennoho stanu. [Possibilities of using artificial intelligence in the educational process of secondary education institutions under martial law]* *Ukrainskyi Pedahohichnyi zhurnal*, № 1. S. 5–11 DOI : <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-1-5-11> [in Ukrainian].
8. Saputra I., Astuti M. D., Sayuti M., Kusumastuti D. P. (2023). Integration of Artificial Intelligence in Education: Opportunities, Challenges, Threats and Obstacles. A Literature Review. *Indonesian Journal of Computer Science*. Vol. 12 (4). P. 1590–1600. DOI : <https://doi.org/10.33022/ijcs.v12i4.3266>
9. Crompton H., Song D. (2021). The Potential of Artificial Intelligence in Higher Education. *Revista Virtual Universidad Católica Del Norte*, Vol. 62. P. 1–4. DOI : <https://doi.org/10.35575/rvucn.n62a1>
10. Mavropoulou E., Koutsoukos M., Oikonomou A. (2023). Integration of Artificial Intelligence on Teaching the Course of Didactic Methodology: A Case Study. *European Journal of Social Science Education and Research*, Vol. 10 (2). P. 140–155. URL : <http://surl.li/uiqmbu>.
11. Lima L. etc. (2024). Artificial Intelligence and its Use in the Educational Process. *Navigating through the knowledge of education*, Vol. 43. P. 624–633. DOI : <https://doi.org/10.56238/sevenced2024.002-043>
12. Kang H. (2023). Artificial Intelligence and its Influence in Adult Learning in China. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, Vol. 13 (3). P. 450–464. DOI : <https://doi.org/10.1108/HESWBL-01-2023-0017>
13. Gray S. (2020). Artificial Intelligence in Schools: Towards a Democratic Future. *London Review of Education*, Vol. 18 (2). P. 163–177. DOI : <https://doi.org/10.14324/LRE.18.2.02>
14. Проект Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти (2024) [Project Instructional and methodological recommendations on the introduction and use of artificial intelligence technologies in general secondary education institutions]. URL : <http://surl.li/itopev> [in Ukrainian].
15. Salas-Pilco S. Z., Xiao K., Hu X. (2022). Artificial Intelligence and Learning Analytics in Teacher Education: A Systematic Review. *Educ. Sci.* Vol. 12 (8). 569 p. DOI : <https://doi.org/10.3390/educsci12080569>
16. Smahin I. I. (2021). *Bahatoznachnist zmistu poniattia «pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohiv» u normatyvnomu konteksti ta praktysni osvithoi diialnosti. [Ambiguity of the meaning of the concept of "increasing the qualifications of teachers" in the norma-*

- tive context and practice of educational activity] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu, Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota»*, Vyp. 1 (48). S. 375–379 [in Ukrainian].
17. Kozlovska I. M. (2011). *Dydaktychna intehrolohiia: teoriia ta praktychne zastosuvannia u profesiino-tekhnichnii shkoli*. [Didactic integrology: theory and practical application in a vocational school] *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy* : zb. nauk. pr. № 27. S. 557–564 [in Ukrainian].
 18. Zasiakina T. M. (2020). *Intehratsiia v shkilnii pryrodnychii osviti: teoriia i praktyka* : monohrafiia [Integration in school science education: theory and practice: monograph]. Kyiv : Pedahohichna dumka, 400 s. [in Ukrainian].
 19. Naidonova L. (2024). *Mediatravma u skladi travmatyzatsii viinoiu: dokazovi porady shchodo zdorovoho mediaspozhyvannia* [Media trauma as part of war trauma: evidence-based advice on healthy media consumption] *Visnyk NAPN Ukrainy*, Vyp. 6 (1). S. 1–6. DOI : <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6138> [in Ukrainian].

Skrypnyk M., Kravchynska T., Volynets N. Method of integration of artificial intelligence in the content of the advanced training of teachers

Artificial intelligence (AI), deep neural networks (DNN) and machine learning (ML) are among the most dynamic developed technological spheres of recent years. AI is widely used in almost all sectors of the economy, and from the very beginning it was introduced into the educational sphere. Although AI was initially thought of as just another technology to be used in education, it quickly became clear that it has characteristics different from most other technologies due to its potential to replace human reasoning and even decision-making. The article is devoted to the study of the method of integration of artificial intelligence into the content of the advanced training of teachers. The authors of the article analyze the parameters of the integration of AI in the professional development of teachers, reveal the peculiarities of the method of integrating AI into the educational process online and remote professional development of pedagogical workers according to the main forms of educational media ((1) narrative, (2) interactive, (3) communicative, (4) adaptive and (5) productive (according to Diane Laurillard [1])). AI integration methodology is revealed through five main types of learning activities: explanation, research and investigation, discussion and debate, experimentation, and synthesis. The potential of generation and tools, thanks to which the ways, methods, techniques and tools of the synergy of the methodology and the content of teacher training are implemented, are classified. The pedagogical research under consideration is being conducted within the framework of the Scientific research work of the Department of philosophy and adult education of the CIPE SIHE «University of educational management» of NAES of Ukraine «Transformation of the professional development of pedagogical and scientific pedagogical workers in the conditions of an open university of postgraduate education» (state registration number 0120 U104637 (2020– 2025)).

Key words: artificial intelligence, pedagogical and scientific-pedagogical workers, method, integration, advanced training, professional development.

УДК 378.147:62/.64

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.15>

Стещенко В. В., Слабко В. М.

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЯВИЩ (НА ПРИКЛАДІ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ)

У статті представлено зразок реалізації вимог до обґрунтування та визначення педагогічних умов функціонування педагогічних явищ на прикладі педагогічних умов формування організаційної культури майбутніх учителів технологій. У ролі таких вимог використано наступні положення: педагогічні умови слід тлумачити як обставини/причини, які обумовлюють/визначають ефективне(нормальне) функціонування предмета дослідження; усі умови, які мають відношення до освітнього процесу є педагогічними; у кожному випадку педагогічні умови слід визначати з урахуванням відповідних методологічних підходів; при визначенні педагогічних умов необхідно враховувати відповідні фактори, у ролі яких виступають провідні види освітньої діяльності, що підлягають дослідженню.

Розкрито сутність соціальних (виховних), дидактичних і методичних педагогічних умов на прикладі педагогічних умов формування організаційної культури майбутнього вчителя технологій. До соціальних умов віднесено: створення на факультетах атмосфери співробітництва; всебічна підтримка та сприяння роботі органів студентського самоврядування. До дидактичних – збагачення змісту нормативних навчальних дисциплін додатковою тематикою; запровадження вибіркового освітнього компонента «Організаційна культура вчителя технологій»; урахування етапів освітньо-професійної підготовки у ЗВО. До методичних – використання методичних рекомендацій з формування організаційної культури на основі психологічної структури професійної діяльності, логіки та форми психічного її відображення; методичних рекомендацій з формування у студентів організаційної культури під час виховної роботи; застосування дослідницької технології навчання тощо.

Доведено, що формування організаційної культури майбутнього вчителя технологій – це процес становлення мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічної культури, засвоєння системи знань про культуру її організації, формування організаційних умінь і гуманістичних навичок педагогічного управління.

Ключові слова: дидактичні умови, майбутній вчитель технологій, методичні умови, освітнього процесу у закладах вищої освіти, педагогічні умови, соціальні умови, фактори визначення педагогічних умов.

Визначення педагогічних умов організації освітнього процесу є предметом дослідження у багатьох наукових роботах. У педагогіці ця проблема набуває нової актуальності в кожний історичний період у зв'язку з постійною зміною обставин, які обумовлюють організацію освітнього процесу. Обґрунтування та визначення педагогічних умов є одним із трудомістких етапів будь-якого наукового дослідження. Це зумовлено різноманітністю ракурсів, які досліджуються в наукових роботах, що вимагає надзвичайної до них уваги.

Проблемі визначення різноманітних педагогічних умов ефективної організації освітнього процесу присвячено праці багатьох учених як минулого, так і цього століття. Науковці приводять численні визначення цього поняття, але їх сутність ми знаходимо однаковою. Разом з цим слід відзначити, що в цілому більш-менш системне дослідження цієї проблеми було представлено в небагатьох роботах. Зокрема в роботі [3] нами було встановлено вимоги до визначення педагогічних умов, до яких було віднесено наступні положення.

1. Педагогічні умови слід трактувати як обставини/причини, які обумовлюють/визначають ефективне(нормальне) функціонування предмета дослідження.

2. Усі умови, які мають відношення до освітнього процесу є педагогічними.

3. У кожному конкретному випадку педагогічні умови слід визначати з урахуванням відповідних методологічних підходів (діяльнісного, системного, синергетичного та ін.).

4. При визначенні певних педагогічних умов необхідно враховувати відповідні фактори, у якості яких виступають провідні види освітньої діяльності, що підлягають дослідженню: соціально-виховна, організаційна, дидактична, методична або їхнє поєднання.

5. Усі педагогічні умови формування певних якостей або утворень у здобувачів освіти слід представляти відповідно до здійснюваної освітньої діяльності, тобто спиратися на вказані фактори їхнього визначення [3].

Мета статті полягає в тому, щоб показати реалізацію вимог до обґрунтування та визначення педагогічних умов функціонування педагогічних явищ на прикладі визначення педагогічних умов формування організаційної культури майбутнього вчителя технологій.

Формування організаційної культури майбутнього вчителя технології ми розглядаємо як процес становлення мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічної культури, засвоєння системи знань про культуру її організації, формування організаційних умінь і гуманістичних навичок педагогічного управління. Цей процес ми пов'язуємо як з компонентами організаційної культури (аксіологічний, гносеологічний, технологічний), так і з педагогічними умовами, серед яких виділяємо соціальні (виховні), дидактичні та методичні [2].

До соціальних умов ми відносимо зовнішні обставини, що відображають характер взаємодії в системі педагог – студент, студент – ЗВО та внутрішні, що являють собою самоусвідомлення суб'єктом ціннісної сутності творчої, професійної, педагогічної діяльності, її результатів і наслідків. Визначення нами соціальних умов формування організаційної культури обумовлено тим, що вони спрямовують діяльність студента на розуміння та спостереження елементів організаційної культури навколо себе (вона спрямована на базове формування у студента уявлень про майбутню професію, опанування елементами фахової культури); формування активної позиції педагога; сприйняття себе як особистості, яка має певний вплив на оточуючих (студентів, учнів тощо); передачу їм власного досвіду.

Отже, соціальні умови забезпечують реалізацію аксіологічного компонента змісту організаційної культури шляхом створення відповідного виховного середовища. До них ми відносимо:

1. Створення на факультетах і в студентських групах атмосфери співробітництва шляхом: ведення історії факультету та груп рейтингу студентів і навчальних груп, вимог до зовнішнього вигляду, стилю спілкування, навчальної та виробничої дисципліни; запровадження факультетських і групових традицій і звичаїв (посвячення в студенти, відмічання професійних свят: дня знань, дня працівника освіти, дня студента, дня науки, дня трудового навчання), використання символів (гімну, логотипів і прапора факультету, логотипу кафедр та групи, виставок практичних робіт студентів і наукових робіт викладачів); запровадження рейтингу студентів і навчальних груп, вимог до зовнішнього вигляду, стилю спілкування, навчальної та виробничої дисципліни; інформування учасників освітнього процесу про результати студентів у навчальній і науковій роботі, різноманітних конкурсах та змаганнях, про заохочення та нагородження; про побут і відпочинок; про хід і результати педагогічної та технологічної практик, про хід написання випускної роботи, про правила внутрішнього розпорядку (стіннівок, банерів, радіогазети, місцевого телебачення, оперативних нарад, оголошень, дошки пошани); залучення студентів до участі в олімпіадах, конкурсах, художній самодіяльності, змаганнях, до волонтерської роботи тощо.

2. Всебічна підтримка та сприяння роботі органів студентського самоврядування, захисту прав та інтересів студентів, їх участі в управлінні факультетом, зокрема при відрахуванні та поновленні студентів на навчання, переведенні на навчання за державним замовленням, поселенні у гуртожиток і виселення їх із гуртожитку, організації діяльності студентських містечок та гуртожитків тощо.

Оскільки основою освітнього процесу є навчання, то ми визначаємо дидактичні умови формування організаційної культури майбутнього вчителя технології. Так як відповідно до завдань дидактики вони мають забезпечувати освітню (навчальну) діяльність за допомогою закономірностей професійної підготовки студентів. Ці закономірності, як відомо, пов'язані з визначенням обсягу та структури змісту навчання; з урахуванням особливостей засвоєння знань, оволодіння вміннями та навичками, формуванням переконань

(оволодінням компетентностями); добором ефективних методів і організаційних форм навчання, дослідженні впливу освітнього процесу на особу.

Отже, дидактичні умови формування організаційної культури майбутнього вчителя технології пов'язані з визначенням обсягу та структури змісту навчання студентів організаційної культури, а також з визначенням особливостей процесу професійної підготовки студентів. Таким чином, вони забезпечують реалізацію гносеологічного компонента змісту організаційної культури. До них ми відносимо наступні.

1. Збагачення змісту нормативних навчальних дисциплін додатковою культуро-зорієнтованою тематикою (вступ до спеціальності, філософія, психологія, методика навчання технологій, а також основи менеджменту). Нами встановлено, що нормативні освітні компоненти слід доповнити такими відомостями про організаційну культуру: до вступу до спеціальності слід включити тему «Організація освітньо-професійної підготовки майбутнього вчителя технологій» (у якій подати відомості про практику створення атмосфери співробітництва на факультеті та в студентських групах; історію факультету; про рейтинг студентів і навчальних груп; про вимоги до зовнішнього вигляду, стилю спілкування, навчальної та виробничої дисципліни; про традиції та символи університету, факультету, групи; про роботу органів студентського самоврядування тощо); при вивченні філософії необхідно використовувати приклади мікросоціуму у виші, а також сутність суб'єкт-об'єктних відносин у професійній освіті майбутнього вчителя технологій; при вивченні психології необхідно звертати увагу на особливості організаційної культури майбутнього вчителя технологій; при вивченні педагогіки слід розкривати значення організаційної культури у вихованні та самовихованні особистості й методи її виховання; при вивченні методики навчання технологій необхідно розглядати сутність, роль і особливості формування організаційної культури учнів на уроках трудового навчання/технологій та в позаурочній діяльності.

2. Запровадження до робочого навчального плану підготовки майбутніх учителів технології вибіркового освітнього компонента «Організаційна культура вчителя технологій». Цей компонент слід розглядати як систему утворюючий та як такий, за допомогою якого можна забезпечити формування у здобувачів освіти цілісне наукове й завершене уявлення про складові організаційної культури. Завданнями вибіркового освітнього компонента визначено:

- ознайомлення здобувачів освіти з теоретико-методологічними засадами процесу формування організаційної культури в закладах освіти;
- оволодіння студентами систематизованими знаннями про психолого-педагогічні умови ефективного використання елементів організаційної культури у процесі професійної діяльності;
- формування та розвиток у майбутнього вчителя здатності до колективної роботи;
- підготовка майбутнього вчителя технологій до формування організаційної культури в учнів на уроках технологій.

3. Формування організаційної культури у студентів з урахуванням періодів (етапів) освітньо-професійної підготовки у закладах вищої освіти.

Реалізація дидактичних умов на практиці здійснюється за допомогою методичних умов. При визначенні методичних умов ми виходили із завдань та змісту методики навчання як галузі педагогічної науки. Так, у методології науки поняття «методика» трактується як сукупність способів і прийомів доцільного проведення будь-якої діяльності та як вчення про методи викладання певної науки, предмета. У педагогіці методика навчального предмета визначається як галузь науки, яка досліджує закономірності організації вивчення певного навчального предмета [1].

Таким чином, методика формування організаційної культури майбутнього вчителя технології передбачає визначення технологічного (процесуального, інструментального та ін.) забезпечення таких обставин, які обумовлюють формування у студентів відповідних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій з майбутньої професійної діяльності (компетентностей), тобто технологічного компонента змісту навчання. Отже, до цих обставини у якості методичних умов ми відносимо використання наступних навчально-методичних матеріалів і завдань з формування організаційної культури.

1. Методичні рекомендації викладачам про методику трьох етапного формування організаційної культури у студентів. Так, учені (Е. А. Афонін та ін.) на основі психологічної структури професійної діяльності, логіки та форм психічного її відображення визначили три періоди/етапи освітньо-професійної підготовки.

Під час першого періоду у студентів формуються лише первинні уявлення та поняття про професійну діяльність. Цей етап ми називаємо установчим. Його основною метою є формування ціннісного ставлення до організації освітнього процесу на факультеті та в університеті. Етап забезпечується залученням студентів до суспільної діяльності в рамках групи та факультету, а також ознайомленням їх з організаційною культурою факультету під час вивчення курсу «Вступ до спеціальності».

Під час другого етапу у студентів формуються абстрактні теоретичні знання, які інтегруються у цілісні конструкти. Цей етап ми визначаємо як теоретичний. Його основною метою є формування у здобувачів освіти системних знань про організаційну культуру. Етап забезпечується ознайомленням студентів з науковими основами організаційної культури під час вивчення окремих тем нормативних дисциплін і системним вивченням вибіркового освітнього компонента «Організаційна культура вчителя технологій». Основними

формами аудиторної роботи є лекції, практичні заняття; позааудиторної роботи – самостійна діяльність студентів у наукових гуртках і в процесі підготовки та проведення масових колективних заходів.

На третьому етапі у студентів формуються загальні професійні та загальнокультурні знання. Цей етап ми визначаємо як практичний. Його основною метою є розвиток і закріплення у здобувачів освіти умінь з педагогічної/професійної взаємодії. На цьому етапі студенти залучаються до практичної та соціальної діяльності, під час якої у них з'являється можливість застосувати отримані знання та вміння на педагогічній практиці, під час роботи у наукових гуртках і проблемних групах, підготовці та проведенні предметних олімпіад, конкурсів, інших масових заходів як у виші, так і в загальноосвітніх школах та інших закладах. Основними формами роботи на цьому етапі є практична діяльність у якості вчителя технології, різноманітні ділові ігри, колективна розумова діяльність студентів, спрямована на розвиток їх особистісних якостей. У процесі педагогічної практики використовуються практичні такі методи, як: спостереження та аналіз стандартних ситуацій, керівництво навчальним колективом, контроль і корекція процесу діяльності тощо.

Ці етапи взаємопов'язані, послідовно змінюються та спрямовують студентів на участь у колективних заходах, підпорядкування ведучим і відповідальним (модераторам), сприяють залученню до педагогічного управління у сфері організації професійної діяльності.

2. Методичні рекомендації для кураторів груп з формування у студентів аксіологічного, гносеологічного та технологічного компонентів організаційної культури в процесі навчальної та виховної роботи. Методичні особливості забезпечення формування аксіологічного, гносеологічного та технологічного компонентів організаційної культури майбутнього вчителя технології полягають у наступному.

Формування аксіологічного компонента відбувається в два етапи: перший характеризується як мотиваційна готовність і зацікавлене ставлення до розвитку організаційної культури, який починається з актуалізації відтворення ситуації педагогічної дійсності як накопичення власного досвіду; другий спрямований на збагачення уявлень студентів про особливості професійної підготовки, який забезпечується спеціально створеними моделями освітньої діяльності, що наочно демонструють різний рівень сформованості організаційної культури досвідченого вчителя і стажера.

Зміст формування гносеологічного компоненту передбачає певну логічну послідовність, спрямовану на цілісне розкриття сутності організаційної культури майбутнього вчителя за допомогою особистісно-орієнтованого підходу та управління педагогічною системою з використанням сучасної теорії і практики професійної педагогічної освіти. Реалізація гносеологічного компонента відбувається в той час, коли організаційна культура стає засобом пізнання та перетворення особистості студента та самої педагогічної діяльності.

Конкретні умови навчання є важливим фактором у виборі логіко-змістовної спрямованості технологічного компонента. Технологічний компонент реалізується за допомогою педагогічних пошукових ігор, проблемних бесід, дискусій, тимблдінгів тощо.

На кожному етапі формування організаційної культури передбачено провідний вид діяльності, активізація якого обумовлює вибір відповідних методів навчання чи виховання.

3. Для формування організаційної культури майбутнього вчителя ефективним є застосування дослідницької технології навчання, яка відзначається дискусійністю та проблемністю, спрямованістю на усвідомлення сутності й структури своєї професійної діяльності. Так, у наукових доробках учених (зокрема в роботах [4; 5] та ін.) встановлено, що дослідницька технологія навчання дає студенту змогу вперше оцінити власні професійні та організаційні якості, визначити вимоги до себе та напрями самовдосконалення. Таким чином самовдосконалення студента набуває особливого значення, так як здатність до організаційної діяльності народжується в процесі як сумісної з викладачем, так і самостійної творчої діяльності. Це й визначає гносеологічний компонент організаційної культури, завдяки якому суттєво змінюється шлях професійного самопізнання.

Процес формування організаційної культури майбутнього вчителя технологій передбачає різноманітні види аудиторної і позааудиторної діяльності, самоменеджмент, участь у дослідженнях тощо.

Висновки. Отже, використання визначених педагогічних умов формування організаційної культури майбутнього вчителя технологій (соціальних, дидактичних, методичних) забезпечує здійснення цілісного освітнього процесу, який характеризується адекватністю діяльності, внутрішньою диференційованістю, цілісністю, послідовністю та поетапною організацією.

Такими умовами є:

– соціальні, якими є створення на факультетах атмосфери співробітництва; всебічна підтримка та сприяння роботі органів студентського самоврядування;

– дидактичні – збагачення змісту нормативних навчальних дисциплін додатковою тематикою; запровадження вибіркового освітнього компонента «Організаційна культура вчителя технологій»; урахування етапів освітньо-професійної підготовки у ЗВО;

– методичні – використання методичних рекомендацій з формування організаційної культури на основі психологічної структури професійної діяльності, логіки та форм психічного її відображення; методичних рекомендацій з формування у студентів організаційної культури під час виховної; застосування дослідницької технології навчання тощо.

Перспективи подальших пошуків пов'язані з визначенням педагогічних умов ефективного формування в здобувачів вищої педагогічної освіти відповідних компетентностей та їх складових.

Використана література:

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук. України ; головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Стешенко Б. В. Формування організаційної культури майбутнього вчителя технологій : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Слов'янськ, 2017, 271 с.
3. Стешенко В. В., Стешенко Б. В. Фактори визначення педагогічних умов організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2018. Вип. 8 (1). С. 27–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prptma_2018_8%281%29_5
4. Кулик Є. Концептуальні зміни в культурологічній підготовці майбутніх учителів технології. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти* : збірник наукових праць ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Вип. 4. Слов'янськ, 2016. С. 38–49.
5. Тхоржевський Д. О. Стешенко В. В., Борисов В. В. Готуємо студентів до педагогічної дослідницької діяльності в школі. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 1996. № 2. С. 47–49.

References:

1. Entsiklopediia osvity (2008). [Encyclopedia of education] / Akad. ped. nauk. Ukrainy ; holovnyi red. V. H. Kremen. Kyiv : Yurinkom Inter. 1040 s. [in Ukrainian].
2. Steshenko B. V. (2017). Formuvannya orhanizatsiinoi kultury maibutnoho vchytelia tekhnolohii [Formation of the organizational culture of the future technology teacher] : dys. ... na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spetsialnist 13.00.04 "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity" / Donetskyi oblasnyi instytut pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity. Sloviansk. 271 s. [in Ukrainian].
3. Steshenko V. V., Steshenko B. V. (2018). Faktory vyznachennia pedahohichnykh umov orhanizatsii osvitnoho protsesu u zakladakh vyshchoi osvity [Factors determining the pedagogical conditions for the organization of the educational process in institutions of higher education]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*. Vyp. 8 (1). S. 27–36. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prptma_2018_8%281%29_5 [in Ukrainian].
4. Kulyk Ye. (2016). Kontseptualni zminy v kulturolohichnii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv tekhnolohii [Conceptual changes in cultural training of future teachers of technology]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty* : zbirnyk naukovykh prats DVNZ "Donbaskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet". Vyp. 4. Sloviansk. S. 38–49 [in Ukrainian].
5. Tkhorzhevskiy D. O. Steshenko V. V., Borysov V. V. (1996). Hotuiemo studentiv do pedahohichnoi doslidnytskoi diialnosti v shkoli [We prepare students for pedagogical research activities at school]. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*. № 2. S. 47–49 [in Ukrainian].

Steshenko V., Slabko V. Realization of requirements to substantiation and definition of pedagogical conditions of functioning of pedagogical phenomena (on the example of determining the pedagogical conditions for the formation of organizational culture of the future technology teacher)

The article presents a sample of the requirements for substantiating and determining the pedagogical conditions for the functioning of pedagogical phenomena on the example of pedagogical conditions for the formation of the organizational culture of a future technology teacher. The following provisions are used as such requirements: pedagogical conditions should be interpreted as circumstances/causes that condition/determine the effective (normal) functioning of the subject of research; all conditions related to the educational process are pedagogical; in each case, pedagogical conditions should be determined taking into account the relevant methodological approaches; when determining pedagogical conditions, it is necessary to take into account the relevant factors, which are the leading types of educational activities to be studied.

The article reveals the essence of social (educational), didactic and methodological pedagogical conditions on the example of pedagogical conditions for the formation of organizational culture of a future technology teacher. The social conditions include: creating an atmosphere of cooperation at the faculties; comprehensive support and assistance to the work of student self-government bodies. Didactic conditions include enriching the content of normative academic disciplines with additional topics; introducing an elective educational component "Organizational Culture of Technology Teacher"; taking into account the stages of educational and professional training in higher education institutions. Methodological ones include the use of methodological recommendations for the formation of organizational culture based on the psychological structure of professional activity, logic and forms of its mental reflection; methodological recommendations for the formation of students' organizational culture during educational work; application of research teaching technology, etc.

Key words: didactic conditions; future technology teacher; methodological conditions; educational process in higher education institutions; pedagogical conditions; social conditions; factors of determining pedagogical conditions.

UDC 378.013

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.16>

Stoliarchuk L. B.

DEVELOPMENT OF MEDIA EDUCATION IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS

The article is devoted to studying the role and features of developing media education in today's digital era. The importance of media education in the modern information society is updated, especially its impact on Ukrainian education due to the information war that is being waged in our country. In the context of integrating Ukrainian education into the European space and providing measures for the country's information security, the issue of media education is considered to be relevant.

The rapid development of technologies and access to a large amount of information requires a conscious approach to interaction with the media, the ability to analyze media texts and critically evaluate media messages. The article examines different approaches to interpreting the concept of "media education" and presents the definitions of domestic and foreign scientists. The main goal of media education is determined, which consists in the development of media competence of an individual. It is noted that the task of media education is the formation of skills enabling to critically evaluate media content and the development of a media consumption culture.

The author emphasizes that media education is still at its formation stage in our country. The adoption of the new Concept of the introduction of media education in Ukraine is evidence of the importance of the issue for establishing a democratic society. The article also analyzes the main characteristics of media education, considers the sequence of its stages, and presents the key skills that should be formed in future specialists in the domestic education system.

It was concluded that media education is an essential tool for ensuring information literacy, civic responsibility and the development of educated and conscious citizens able to effectively perceive, analyze and use information for personal and public good.

Key words: *media, media education, media literacy, media competence, media culture, critical thinking, information society, digital age.*

(СТАТТЮ ПОДАНО МОВОЮ ОРИГІНАЛУ)

The wide distribution and global penetration of information technologies, which have become an integral part of modern life, create the need for a responsible approach to their use, and therefore to targeted training of society members by applying suitable approaches to the modern media space, the rules of existence in this space, the principles of its formation, which are already becoming basic competencies for the successful functioning and development of a person in society.

In today's world, where media has a huge impact on our lives, media education is becoming more and more important. It helps people to become more critical and educated citizens, able to analyze media messages and use them for the development of themselves and their society [8] That is why, in the process of integration of Ukrainian education into the European space and provision of state measures regarding the information security of the country, the issue of media literacy of a modern specialist acquires special relevance.

The global goal of any educational system is to prepare the young generation for full participation in all spheres of society. To achieve this goal, the educational process must be organized considering the developmental features of modern society, being characterized by the rapid development of technologies and access to a large amount of information, which makes us vulnerable to manipulation, misinformation and fake news. This is especially relevant for education in Ukraine, where the information war has gained significant momentum nowadays and is a component of Russian war against Ukraine. The education system should provide society's demand for critically thinking, media-literate specialists who are able to effectively use the media environment to solve various professional, public and personal objectives.

For many years, the issue of media education has been studied by linguists both in Ukraine (O. Volosheniuk, S. Honcharenko, V. Ivanov, T. Ivanova, L. Kulchytska, V. Rizun, A. Lytvyn, L. Naidyonova) and abroad (D. Buckingham, K. Worsnop, M. McLuhan, B. McMahon, L. Masterman, J. Potter). It is worth noting that in many countries there exist different approaches to the concept of media education.

It is important to specify an important role that UNESCO played in the formation and development of media education. It is believed that the term "media education" was used for the first time in 1973 at a joint meeting of the Information Sector of UNESCO and the International Film and Television Council. Although some scientists believe that the first curriculum on media education was developed by the Canadian scientist M. McLuhan in 1959, and the active use of media education in the educational process began in the 1960s in Great Britain, Canada, Germany, the USA, and France. Meanwhile, the task of media education was to form an information culture and prepare for life in an information society [2, 182].

The term "media education" is quite complex to define because it has various interpretations and different shades of meaning depending on the context of its use. In a general sense, media education can be defined as a process of education and upbringing aimed at the development of media literacy of an individual, which involves knowledge and understanding of media, as well as the development of critical thinking and the ability to analyze and evaluate information provided through the media. Media education is understood as the process of personality development

and education with the help of media in order to develop a culture of communication with the media, the formation of communicative and creative abilities, critical thinking, the ability to interpret, analyze and evaluate media texts, teaching various forms of self-expression using media technologies. A media-savvy person is a person who is capable of self-disclosure and self-development through the means of media and in the conditions of the media environment, to the manifestation of conscious activity and creativity, which is responsible for the transmission of information and behavioral models [7].

Media education is a field of education that focuses on teaching people of different age groups about different aspects of media and its impact on society. It aims to develop critical thinking and analytical skills in people so that they can be conscious consumers of media, able to analyze and evaluate the information they receive through the media. Media education can also include learning to create one's own media products, such as blogs, videos, photos, and others, so that people can express their thoughts and views through the media.

The result of media education should be an increase in the level of media competence, or it is also called media literacy, which consists of a set of motives, knowledge, skills and opportunities that contribute to the search, use, critical analysis, evaluation, creation and transmission of media texts of various forms and genres, as well as the analysis of complex media functioning processes in society. Thus, the task of media education is the formation of skills that help develop the independent ability to critically evaluate media content and the development of a culture of media interaction. This approach is aimed at preparing a specialist for effective functioning in an information environment where the media play a key role in the formation of opinions, values and behavior.

One of the key characteristics of media education is its focus on personality development. In the context of modern technologies and the proliferation of media opportunities, especially in the online environment, the development of media literacy is becoming increasingly important. People need to be capable to adequately perceive and analyze information, including mass messages, social media, video and other media formats. This will help them avoid consuming fake information, understand media manipulation, and enable a creative approach to using media for learning, development, and communication.

The outstanding media pedagogue and media theorist L. Masterman identified seven reasons that substantiate the priority and relevance of media education in the modern world [10]: 1) High level of media consumption and mass media saturation of modern societies. The growing volume of available information and the spread of media make media an integral part of modern life. 2) Ideological importance of the media and their influence on the consciousness of the audience. The media not only disseminate information, but also shape people's thoughts, values, and perceptions, contributing to the formation of public perceptions and attitudes. 3) Rapid growth in the amount of media information and strengthening of its management mechanisms. The expansion of information distribution channels requires people to be able to effectively filter and analyze the surrounding information. 4) Intensity of media penetration into the main democratic processes. The media influence politics, public opinion and decision-making in society. 5) Increasing the importance of visual communication and information in all fields. Visual content is becoming more and more popular and affects the way information is perceived and transmitted. 6) The need to train students with a focus on compliance with future requirements. Media education helps prepare the young generation for the role of active information consumers and producers. 7) Growing national and international processes of information privatization. The development of media networks leads to an increase in the influence of individual structures on the media space, requiring the development of media literacy to preserve the diversity of opinions and information freedom.

In UNESCO documents, media education is understood as "learning the theory and practical skills of mastering modern means of communication, which are part of a specific, autonomous field of knowledge" [11, p. 8]. UNESCO experts consider media education to be a component of basic human rights, to freedom of expression and the right to information, and they recommend that all countries introduce it into their national educational programs, considering the integration of media literacy into other subjects to be the most effective way.

In the modern educational space of Ukraine, media education is still at the stage of its formation. But the development and adoption of the new Concept of the introduction of media education in Ukraine is not only an important component of the educational modernization, it is evidence of the undeniable significance of media education for modern Ukrainian society in the conditions of world globalization and informatization. As stated in the Concept of the introduction of media education in Ukraine (the new version was approved by the Presidium of the National Academy of Pedagogical Sciences on April 21, 2016), its main goal is to "facilitate the development of an effective media system in Ukraine, which should become the foundation of the country's humanitarian security, development and consolidation of civil society, countering external informational aggression, comprehensive training of children and youth for safe and effective interaction with the modern media system, formation of citizens' media information literacy and media culture, in accordance with their age, individual and other characteristics" [3]. In this document, media education is interpreted as a part of the educational process aimed at forming interaction with the modern mass media system, using both traditional (printing, radio, cinema, television) and modern (computers, mobile communication, Internet) media taking into account information and communication technologies.

Ukrainian scientists also emphasize the importance of media education as a means of forming critical thinking and developing media literacy among young people [1; 5]. It should prepare young people for life in conditions of information oversaturation and teach them to perceive information critically. Special attention is also paid to the

development of non-verbal communication skills and the use of technical means for communication. In particular, A. Lytvyn believes that media education is an important component of modern education and a democratic society, and it should contribute to the formation of critically intelligent and media literate citizens who will be able to actively participate in the life of society and influence its development [4]. The scientist suggests the following sequence of media education stages: mastering the technical means of new media; learning to perceive information from the screen; learning to assess the quality of information; formation of the student's critical thinking; teaching emotional acceptance of works of modern media culture; disclosure of information creation and interpretation technology; creativity by using new media. He believes that in the process of future specialists' information training in educational institutions of Ukraine, it is necessary to develop the following skills: to navigate in the modern media space, to understand the basic principles of functioning of various types of mass media; distinguish information by the level of influence on the individual, analyze and evaluate media messages; decipher and use information encoded in media messages; know the rules of communication culture in the information society and methods of protection against possible negative influences in the process of mass communication; distinguish and apply methods of organizing professional activities using multimedia technology; collect, process, store and transmit information taking into account the priorities of professional activity; independently create media messages in the field of professional activity. Since modern media education is closely related to the informatization of the educational process, of course, the methodological and methodical problems of their implementation must be solved comprehensively.

In addition, I. Naumuk in his article [6] examines the peculiarities of the implementation and significance of the development of media education in Ukraine. The author emphasizes the importance of media education and media literacy, which open numerous advantages for both students and teachers. This contributes to the development of information security assessment skills, the ability to intelligently use information sources, assess their reliability and correlation, as well as correctly organize the information process. Media education opens up wide opportunities for the development of intellectual and creative potential, as well as critical thinking.

However, scholars distinguish media education from education by means of media, arguing that media education aims at knowledge of how media texts are created and disseminated, as well as the development of analytical skills to interpret them and evaluate their content. Media studies is usually related to the practical work of creating media texts, while media education aims to develop critical thinking and media literacy in general. Both approaches have the goal of achieving media literacy, but they are implemented in different ways.

Media education is especially important for the younger generation. The youth today is in constant contact with the media, and their views and beliefs can greatly influence their perception of the world. Nowadays, it is very crucial to teach them to distinguish objective information from fake news, manipulation and propaganda. Media education helps prepare them to interact with media in a critical and conscious way.

Moreover, media education is an important component of modern education, which helps to form critical thinking and develop skills necessary for life in the modern world. It is a system of education aimed at developing media literacy and the ability to critically analyze, understand and use mass media. It covers various aspects: from understanding the media to the ability to distinguish fact from misinformation, creative use of media for one's own purposes, etc. It also involves changing the way of perception by emphasizing the importance of creative work and the accessibility of mass media.

L. Masterman emphasized that the main concept of media education is representation. Most media messages do not reflect reality, but represent it [9]. Media education involves a critical understanding of the media and their impact on society. This presupposes the fact that people are able not only to perceive media messages, but also to analyze them in terms of objectivity, credibility and the values they convey. Another important aspect of media education is the development of creative skills. Creating media products allows people both to use their creativity, as well as learn about media content creation technologies. This can be useful for developing professional skills and increasing employment opportunities in the media industry [8].

It is worth noting that in Ukraine, practice is aimed more at mastering media equipment and using media opportunities in the educational process, and not at the formation of critical thinking and media-independent personality, unlike many Western countries. Therefore, in our opinion, to build an effective media education system is to create a media education system in higher education; develop a number of optional media education programs for students; implement a media literacy course taking into consideration specialized training; develop standards for professional training of media pedagogues and media psychologists for the education system. It is also important to indicate that media education can be implemented through various pedagogical approaches and methods, including formal training in schools and universities, training in out-of-school institutions, online courses, trainings for teachers and parents, media campaigns, etc.

Thus, media education as a branch of education teaches people about various aspects of media and their impact on society. The goal of media education is to develop critical thinking and media literacy, as well as analytical skills, so that people can become conscious media consumers and able to analyze and evaluate the information they receive through the media. The formation of forms and methods of protecting students from the manipulative influence of the media, the development of technologies for orientation in the information flows of a modern globalized society, critical thinking, the ability to fully perceive, analyze and evaluate media texts are the main tasks of modern media

education. In the modern information society, media education is an important tool for ensuring information literacy and responsibility. It promotes the development of educated, conscious and information-competent citizens who are able to effectively perceive, analyze and use information for personal and social development. We believe that a long-term strategy for the development of media education in higher education will contribute to the advancement of media literacy and civic responsibility in the student community.

Bibliography:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
2. Гуріненко І. Ю. Медіаосвіта як засіб професійної підготовки фахівця цивільного захисту. *Інформаційні та телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : зб. наук. праць, частина 1. / за ред. М. М. Козяра та Н. Г. Ничкало. Львів : ЛДУ БЖД, 2009. С. 181–184.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні / за ред. Л. А. Найдьоновой, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
4. Литвин А. Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2009. № 4. С. 9–21.
5. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; наук. ред. В. В. Різун. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
6. Научук І. Розвиток медіаосвіти в Україні: сучасний стан та вимога сьогодення. *Молодь і ринок*. 2015. № 3. С. 162–166.
7. Скиба М. М. Медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів: основні характеристики. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси, 2011. Вип. 203. Ч. III. С. 109–113.
8. Feilitzen C. von. Media Education, Children's Participation and Democracy. *Children and Media: Image, Education, Participation*. Goteborg: UNESCO & NORDICOM, 1999. P. 24–26.
9. Masterman L. A Rational for Media Education. *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick and London : Transaction Publishers, 1997. P. 15–68.
10. Masterman L. Teaching the Media. London : Comedia Press, 1988. 341 p.
11. Media Education. Paris : UNESCO, 1984. 211 p.

References:

1. Honcharenko C. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichniy slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv : Lybid. 373 s. [in Ukrainian].
2. Hurinenko I. Yu. (2009). Mediaosvita yak zasib profesiinoyi pidhotovky fakhivtsia tsyvilnoho zakhystu [Media education as a means of professional training of a civil defense specialist]. *Informatsiini ta telekomunikatsiini tekhnologii v suchasniy osviti: dosvid, problemy, perspektivy* : zb. nauk. prats, chastyina 1 / za red. M. M. Kozziara ta N. H. Nychkalo. Lviv : LDU BZhd. S. 181–184 [in Ukrainian].
3. Kontseptsii vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini (2016) [Concept of Implementation of Media Education in Ukraine] / za red. L. A. Naidonovoi, M. M. Sliusarevskoho. Kyiv. 16 s. [in Ukrainian].
4. Lytvyn A. (2009). Zavdannia mediaosvity v konteksti pidvyshchennia yakosti profesiinoyi pidhotovky [Tasks of Media Education in the Context of Improving the Quality of Professional Training]. *Pedagogy and Psychology of Professional Education*. № 4. P. 9–21. [in Ukrainian].
5. Mediaosvita ta mediahramotnist : pidruchnyk (2012) [Mediaeducation and media literacy] / red.-upor. V. F. Ivanov, O. V. Volosheniuk ; nauk. red. V. V. Rizun. Kyiv : Tsentr vilnoi presy. 352 s. [in Ukrainian].
6. Naumuk I. (2015). Rozvitok mediaosvity v Ukrayini: suchasniy stan ta vimoga sogoedennya [Development of media education in Ukraine: current state and current requirements]. *Molod i rynek*. Vyp. 3. S. 162–166 [in Ukrainian].
7. Skyba M. M. (2011). Mediahramotnist maibutnix sotsialnykh pedahohiv: osnovni kharakterystyky [Media literacy of future social pedagogues: main characteristics]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*. Cherkasy. Vyp. 203. Ch. III. S. 109–113 [in Ukrainian].
8. Feilitzen C. von. (1999). Media Education, Children's Participation and Democracy. *Children and Media: Image, Education, Participation*. Goteborg : UNESCO & NORDICOM. P. 24–26.
9. Masterman L. A. (1997). Rational for Media Education. *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick and London : Transaction Publishers. P. 15–68.
10. Masterman L. (1988). Teaching the Media. London : Comedia Press. 341 p.
11. Media Education (1984). Paris : UNESCO. 211 p.

Столярчук Л. Б. Розвиток медіаосвіти в Україні: сучасний стан і перспективи

Стаття присвячена вивченню ролі та особливостей розвитку медіаосвіти в цифрову епоху сьогодення. Актуалізується важливість медіаосвіти для всіх сфер життя людини в сучасному інформаційному суспільстві, особливо її вплив на українську освіту через інформаційну війну, яка ведеться в нашій державі. Саме тому в контексті інтеграції української освіти в європейський простір та забезпечення державою заходів щодо інформаційної безпеки країни питання медіаосвіти стає особливо актуальним.

Швидкий розвиток технологій та доступ до великої кількості інформації вимагає свідомий підхід до взаємодії з медіа, вміння аналізувати медіатексти та критично оцінювати медіаповідомлення. У статті розглянуто різні підходи до інтерпретації поняття «медіаосвіта» та подано дефініції вітчизняних і зарубіжних вчених. Визначено основну мету медіаосвіти, яка полягає в розвитку медіакомпетентності чи медіаграмотності особистості. Зазначено, що завданням медіаосвіти є формування навичок, які допомагають покращувати здатність критично оцінювати медіаконтент, і розвиток культури споживання медіа.

Автор наголошує, що медіаосвіта є важливим компонентом сучасної української освіти, проте ще знаходиться на етапі свого формування в нашій державі. Прийняття нової Концепції впровадження медіаосвіти в Україні є свідченням важливості медіаосвіти для формування сучасного демократичного суспільства в Україні. У статті

також проаналізовані основні характеристики медіаосвіти, розглянута послідовність етапів медіаосвіти та подані ключові вміння та навички, які мають бути сформовані у майбутніх фахівців в системі вітчизняної освіти.

Зроблено висновок, що медіаосвіта є важливим інструментом для забезпечення інформаційної грамотності, громадянської відповідальності та розвитку освічених та свідомих громадян, здатних ефективно сприймати, аналізувати та використовувати інформацію для особистого і суспільного блага.

Ключові слова: медіа, медіаосвіта, медіаграмотність, медіакомпетентність, медіакультура, критичне мислення, інформаційне суспільство, цифрова епоха.

УДК 373.5.016:796.323.2:[37.042:612.76

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.100.17>

Юзковець І. О., Кравченко Т. П.

ОЦІНКА ФІЗИЧНОЇ І ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ БАСКЕТБОЛІСТІВ 10–11 РОКІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Зважаючи на умови сьогодення, погіршення стану здоров'я і зниження рівня фізичної підготовленості учнів, актуальним завданням фізичного виховання є використання інноваційних технологій в навчанні. Основною метою фізичного виховання у школі, зазначають фахівці, є набуття досвіду практичної діяльності в рухах, формування стійкої мотивації до здорового способу життя. На сьогодні вітчизняними науковцями приділяється велика увага розробці інновацій у сфері фізичної культури і спорту. Для підвищення мотивації учнів до уроків фізичної культури вчені пропонують вчителям використовувати нетрадиційні засоби, методи і форми проведення занять. Але, впровадження інноваційних технологій в процес шкільного фізичного виховання все ще залишається обмеженим, недостатнім є застосування цікавих для дітей видів рухової активності. Достатньо ефективним, на нашу думку, є застосування в процесі фізичного виховання школярів інноваційних засобів баскетболу, що і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Отримані нами дані свідчать, що всі фізичні здібності, не враховуючи витривалість, мають великі темпи приросту у досліджуваних груп дітей, що буде обумовлювати необхідність планування більшої кількості вправ цієї спрямованості. Використання елементів баскетболу на заняттях потребує дотримання методичних рекомендацій (інтервали відпочинку, тривалість та інтенсивність виконання вправ, інтервали відпочинку).

Вправи для навчання техніко-тактичних дій баскетболу були спрямовані не тільки на оволодіння технікою елементів гри на всіх етапах навчання (від рухового умінь до навички), але й на одночасний розвиток фізичних здібностей, що обумовлює застосування методу поєданої фізичної й технічної підготовки. З цією метою були розроблені вправи для оцінки фізичної та тактичної підготовки баскетболістів 10–11 років в процесі навчання елементам баскетболу.

Ключові слова: методика, баскетбол, фізичні здібності, баскетболісти, вправи.

Для виховання гармонійно розвиненої особистості невід'ємною складовою частиною педагогічного процесу є фізкультурно-оздоровча робота в школі. Для покращення й збереження здоров'я потрібне постійне та достатнє фізичне навантаження [6]. Здоров'я дітей та підлітків є проблемою першочергової важливості, оскільки воно визначає майбутнє країни, генофонд нації, науковий та економічний потенціал суспільства, забезпечує сталий національний розвиток. Ефективним засобом збереження й удосконалення здоров'я виступає фізичне виховання, яке є важливою складовою забезпечення повноцінного розвитку дітей і молоді, зміцнення їхнього здоров'я, формування здорового способу життя. Необхідність удосконалення процесу фізичного виховання у школі обумовлюється погіршенням стану здоров'я учнів. Численними дослідженнями встановлено, що протягом всього періоду навчання у школі збільшується кількість відхилень у стані здоров'я дітей і хронічних захворювань, погіршуються показники фізичного й психічного розвитку дітей і підлітків [4]. Як зазначає Т. Ю. Круцевич (2017), основною метою фізичного виховання у молодшій школі є набуття досвіду практичної діяльності в школі рухів, формування стійкої мотивації до здорового способу життя [11, 12]. У теперішній час вітчизняними науковцями приділяється велика увага розробці інновацій у сфері фізичної культури і спорту. Для підвищення мотивації учнів до уроків фізичної культури вчені пропонують вчителям використовувати нетрадиційні засоби, методи і форми проведення занять. У науковій літературі представлені результати низки наукових досліджень, присвячених проблемі застосування інноваційних технологій у системі фізичного виховання молодших школярів [11, 12, 18].

Досить цікавим є дисертаційне дослідження О. М. Саїнчук [10], яка розробила програму фізкультурно-оздоровчих занять скандинавською ходьбою для дітей молодшого шкільного віку. Запропонована програма враховувала рекомендації експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) щодо необхідної кількості рухової активності для здоров'я дітей цього віку; її фундаментальне наповнення та основні принципи враховували передовий вітчизняний та закордонний спортивний досвід, який свідчить про доцільність використання навантажень переважно аеробної спрямованості (що є характерними для скандинавської ходьби), інтенсивність яких не повинна перевищувати порогових значень анаеробного обміну.

Т. А. Базилюк розробила інноваційну технологію аквафітнесу ігрового спрямування з елементами баскетболу [1]. Як зазначає автор дослідження, заняття баскетболом на воді проводилися за модифікованими правилами за схемою, аналогічною проведенню баскетболу в спортивному залі. Для гри в баскетбол на воді були розроблені спеціальні щити, особливістю яких є їх максимальна наближеність до стандартного баскетбольного щита, однак з меншими розмірами і спеціальною системою кріплення. Ця конструкція, як наголошує дослідниця, передбачає також застосування міцних матеріалів, що дозволяє виконувати кидки з різних дистанцій і з різним кидковим зусиллям без ризику пошкодження баскетбольного щита та кошика. Це відрізняє розробку науковця від конструкцій баскетбольних щитів для баскетболу на воді, які пропонуються в промисловості.

Відомо, що гра в баскетбол є одним з найбільш популярних видів рухової активності серед дітей [3, 4].

На нашу думку застосування баскетболу в фізкультурно-оздоровчій роботі зі школярами є доцільним, оскільки викликає у дітей позитивні емоції, сприяє комплексному вирішенню освітніх, оздоровчих і виховних завдань.

Одним з найбільш ефективних шляхів підвищення рівня фізичної підготовленості школярів є застосування поєднаного методу розвитку фізичних здібностей в процесі навчання рухових дій. Але, не дивлячись на його досить давнє теоретичне обґрунтування, практичне застосування цього методу є обмеженим. Аналіз літературних джерел дозволяє говорити про брак досліджень щодо розробки організаційно-методичних засад і практичного використання цього методу. Вищезазначене обумовлює актуальність проблематики нашого дослідження.

Мета – оцінити вплив занять з баскетболу на фізичну і технічну підготовленість баскетболістів 10–11 років на етапі початкової підготовки.

Дослідження проводилось в гімназії № 2 м. Переяслава, Київської області, у дослідженні взяли участь 65 учнів 5 класів, віком 10–11 років. Участь дітей у дослідженні відбувалася за письмовою згодою їх батьків.

В процесі дослідження були застосовані такі **методи**: теоретичний аналіз та узагальнення даних наукової та методичної літератури; педагогічні методи (спостереження, експерименти, тестування); антропометрія; фізіологічні методи дослідження (пульсометрія, спірометрія, проби Штанге і Генча, проба Руф'є); методи математичної статистики (кореляційний та факторний аналізи).

Молодший та середній шкільний вік виступає основним періодом набуття соціального досвіду, зокрема, формування орієнтацій на здоровий спосіб життя, що є передумовою функціонування механізмів розвитку особистості та організації її життєдіяльності [2, 6, 15].

Для оцінювання фізичної та технічної підготовленості юних баскетболістів в процесі навчання, насамперед, необхідно мати інформацію про морфофункціональний стан та рівень фізичної підготовленості учнів. Для цього було проведено констатувальний експеримент, в результаті якого були отримані такі дані:

- показники фізичного розвитку (довжина і маса тіла, окружність грудей) обстежуваного контингенту знаходяться у межах вікових норм;
- показники функціональних спроможностей (пульсометрія, спірометрія, проби Штанге і Генча, проба Руф'є) учнів 10–11 років є нижчими від вікових норм;
- більшість показників фізичної підготовленості відповідають достатньому рівню компетентності відповідно до навчальної програми «Фізична культура».

Запропонована інноваційна методика не замінює і не передбачає загальноприйнятих організаційних форм занять фізичними вправами у загальноосвітній школі. Йдеться про введення у фізкультурно-оздоровчу роботу елементів інноваційних технологій, які сприяють підвищенню мотивації до систематичних занять і підвищенню рівня фізичного стану учнів і були інтерпретовані нами відповідно до мети і завдань дослідження. Отже, у процесі фізкультурно-оздоровчих занять з учнями 10–11 років нами були використані як традиційні засоби фізичного виховання, так й елементи оздоровчих та інноваційних технологій з пріоритетним використанням елементів баскетболу.

Проведений факторний аналіз дає нам підставу вважати, що якісний бік рухової системи учнів 10–11 років забезпечується насамперед рівнем розвитку фізичних і координаційних здібностей, функціональних можливостей. Інтерпретація цих даних в педагогічному аспекті дає змогу вважати, що заняття фізичною культурою і спортом з школярами повинні мати насамперед комплексний характер, а фізичні здібності та функціональні можливості повинні знаходитись в сполученому взаємозв'язку з координаційними здібностями, тобто з технікою навчання рухам.

О. О. Мітова (2014) констатує, що з приводу того, з якого елемента слід починати навчання юних баскетболістів, думки спеціалістів розділилися: 55% спеціалістів наголошують, що слід починати з основної стійки баскетболіста; 20% – вважають, що з передач; 15% – з пересувань та правильного бігу; 5% фахівців вважають, що навчання слід починати з зупинок, ведення, подвійного кроку. Щодо послідовності навчання елементам міні-баскетболу, то думки фахівців також неоднозначні: 5% вважають, що треба починати із зупинок та з основної стійки, ведення, подвійного кроку; 10% вважають, що з подвійного кроку та передач, ведення, кидків; 20% – із зупинок і ведення; 50% – від простого до складного [5, 6, 7]. Тому в нашому дослідженні були використані різні вправи з елементами баскетболу, навчання вправ ми почали з вивчення «стійки баскетболіста» та навчання техніці переміщень.

Отримані нами дані свідчать, що такі фізичні здібності, як сила, швидкість, координаційні здібності, гнучкість мають великі темпи приросту в досліджуваних груп дітей, що буде обумовлювати необхідність планування більшої кількості вправ цієї спрямованості. Ми пропонуємо такі вправи інноваційної програми із застосуванням елементів баскетболу: вправи для навчання способів пересування («стійка баскетболіста», біг, зупинки, повороти, стрибки), навчання техніки володіння м'ячем (ловля та передачі м'яча, ведення м'яча, кидки м'яча у кошик) [8, 9, 11].

Аналізуючи досвід організації фізкультурних занять в загальноосвітній школі, можна вважати, що як критерій величини навантаження доцільно враховувати також інтенсивність виконання фізичних вправ. Необхідно відмітити, що цей параметр фізичного навантаження, якщо він адекватно підібраний і сприяє значному підвищенню щільності заняття, дозволяє оптимально використовувати принципи і методи розвитку фізичних здібностей та навчання технічних елементів баскетболу.

Використання поєднаного методу навчання рухів та розвитку фізичних здібностей потребує дотримання методичних рекомендацій, так, при розвитку швидкісних здібностей використовувались вправи, які виконуються з максимальною інтенсивністю. Проведені дослідження свідчать, що виховання швидкості у дітей найбільш ефективно проходить під час короткочасних навантажень на протязі 6–8 с.

Інтервали відпочинку, як і навантаження, не повинні бути постійними для того, щоб запобігти стабілізації у розвитку швидкості, пов'язаною з адаптацією організму до одноманітної роботи. Вправи повинні бути різноманітними і залучати до роботи різні групи м'язів. Вправи різної інтенсивності, з різними інтервалами відпочинку, використовуються під час розвитку витривалості. Крім цього, використовується рівномірний метод при виконанні вправ, які виконуються достатньо довго.

Швидкісно-силові здібності, як правило, розвиваються під час виконання вправ з великою інтенсивністю. Обтяження на заняттях баскетболу не використовуються.

Тривалість виконання вправ для розвитку гнучкості залежить від того, які суглоби приймають участь у рухах. Під час проведення педагогічних експериментів використовувалось наступне дозування: плечовий суглоб – 22–25, поперековий – 27–30, хребетний – 25–30. Критерієм інтенсивності є амплітуда рухів [8, 9, 12].

Інтенсивність виконання вправ оцінювалась за показниками пульсу:

- низька – ЧСС до 130 уд/хв.;
- середня – ЧСС до 150 уд/хв.;
- велика – ЧСС до 170 уд/хв.

Залежно від спрямування тренувальних засобів використовуються три типи інтервалів відпочинку:

- великі інтервали відпочинку, які дозволяють відновити роботу здатність до чергового повторення вправи;
- скорочені інтервали відпочинку, коли виконання наступних вправ проводиться на фоні, близькому до початкового рівня, але працездатність ще не відновилась;
- малі інтервали відпочинку, коли повторне виконання вправ проходило на фоні значного зниження працездатності.

Вправи для навчання техніки переміщень

1. Прийняти стійку «баскетболіста» і піднятися навшпиньки, рівномірно розподілити вагу тіла на обидві ноги. Повернутися в стійку (рис. 1).

Рис. 1.

2. Із положення навшипиньках перенести вагу тіла з ноги на ногу і знову прийняти стійку.
3. Зупинка стрибком після ловлі м'яча у русі, його підкидання і відскоку від майданчика.
4. Стійка баскетболіста, ліва нога попереду. Гравець правою рукою посилає м'яч вперед вгору відштовхується лівою ногою, ловить м'яч у польоті і приземляється на дві ноги.

Вправи для навчання техніки ведення м'яча

1. Учні стоять в шаховому порядку. За сигналом вчителя прийняти вихідне положення для ведення м'яча правою (лівою) рукою.
2. Розташовуючись в різнойменній стійці, вести м'яч правою рукою попереду себе. Ту саму вправу виконувати лівою рукою (рис. 2).

Рис. 2.

3. Стоячи в паралельній стійці, вести м'яч правою рукою праворуч, виконувати ведення м'яча кінчиками пальців. Ту саму вправу виконувати лівою рукою.
4. Учень розташовується в низькій стійці з виставленою вперед правою (лівою) ногою і виконує ведення м'яча правою (лівою) рукою перед собою.
5. Початкове положення – стійка з виставленою правою (лівою) ногою вперед. Учень виконує три удари правою (лівою) рукою збоку праворуч (зліва), потім стрибком змінює положення ніг. Виконується ведення м'яча з низьким відскоком на рівні коліна.
6. Розташовуючись у паралельній стійці ноги зігнуті, вести м'яч на рівні коліна правою рукою. Почати ведення першим ударом в підлогу між ногами другий удар виконати попереду, третій удар справа-збоку. Ту саму вправу лівою рукою.

Вправи для навчання техніки ловлі та передач м'яча

1. Передача м'яча в стіну від грудей двома руками протягом 15 с. Передача виконується в мішень, намальовану на стіні.
2. Передачі м'яча в парах на відстані 2–3 м один від одного. Підкинути м'яч над собою, зловити його і передати партнеру.
3. Передача м'яча в стіну з переміщенням вліво і вправо по два приставних кроку. Після кожного переміщення учні виконують колоподібне рух руками.
4. Передачі м'яча в парах на відстані 3–4 м один від одного. Після передачі м'яча сісти на підлогу, швидко встати і зловити м'яч.
5. Передача м'яча в стіну і ловля його після відскоку від майданчика. Відстань до стіни 3 м. (рис. 3).

Рис. 3.

6. Передачі м'яча в парах стоячи обличчям один до одного. Передачі м'яча з різних вихідних положень: а) сидячи; б) лежачи на животі; в) стоячи на колінах.

Вправи для навчання техніки кидків м'яча в кошик

1. Виконання кидкового руху рукою таким чином, щоб м'яч перекотився і опустився на тильну сторону кисті.
2. Вправа виконується стоячи на місці, м'яч в руках на рівні грудей. Піднімаємо м'яч над головою, опускаємо його на рівень грудей і виносимо вперед-вгору. Виконати підряд 5 кидків м'яча в кошик з місця з відстані 2–3 м від щита прямо перед ним (рис. 4).

Рис. 4.

3. З вихідного положення – стійка баскетболіста з виставленою вперед ногою з м'ячем в руках на рівні грудей, виконати стрибок з місця вгору. Одночасно із стрибком винести руки з м'ячем вгору для кидка, приземлитися в початкове положення.
4. Виконати кидок м'яча від грудей двома руками стоячи прямо до щита.
5. Учень розташовується праворуч (ліворуч) від щита на відстані 2 м виконує удар м'ячем в підлогу після удару приставляє м'яч до грудей і виконує кидок м'яча в кошик від грудей двома руками. Завдання виконується серіями по три кидки з кожної сторони щита.
6. Стоячи на лавці з м'ячем в руках на рівні грудей, стрибнути вперед-вгору. Одночасно із стрибком винести руки з м'ячем вгору для кидка. Після випуску м'яча з рук приземлитися на простелений перед лавкою мат.

Висновки. Вправи для навчання техніко-тактичних дій баскетболу були спрямовані не тільки на оволодіння технікою елементів гри на всіх етапах навчання (від рухового уміння до навички), але й на одночасний розвиток фізичних здібностей, що обумовлює застосування методу поєднаної фізичної й технічної підготовки. При оцінці фізичної та тактичної підготовки баскетболістів 10–11 років, ми прийшли до висновку, що застосування вправ з елементами баскетболу має позитивний вплив на фізичний розвиток учнів, а вивчені технічних елементів гри діти з легкістю можуть застосовувати на заняттях та змаганнях.

Використана література:

1. Базилук Т. А. Інноваційна технологія аквафітнесу з елементами баскетболу в фізичному вихованні студенток : автореф. ... дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. та спорту : 24.00.02. Київ, 2013. 20 с.
2. Гребінка Г. Я. Показники техніки кидків м'яча у кошик під час змагальної діяльності баскетболістів віком 10–14 років / Приступа Є., редактор. *Молода спортивна наука України*. Зб. тез доп. Львів, 2023. С. 9–10.
3. Кравчук Є. В., Горошко Н. І., Безкоровайний Д. О., Садовська І. Ю. Спеціальна фізична підготовка баскетболістів : навч. посібник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. 140 с.
4. Малахова Ж. В. Рухова активність і мотиваційні пріоритети студентської молоді. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*, (2)(146), 2022. С. 83–88. URL : [https://doi.org/10.31392/NPU-nc-series15.2022.2\(146\).18](https://doi.org/10.31392/NPU-nc-series15.2022.2(146).18)
5. Мітова О., Онищенко В. Сучасні проблеми розвитку міні-баскетболу в Україні. *Молода спортивна наука України*. Т. 1. 2014. С. 150–155.
6. Мітова О. О., Онищенко В. М. Аналіз сучасних підходів до структури та змісту навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки у спортивних іграх. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. Зб. наук. пр. Вінницьк. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2016. С. 151–154.
7. Мітова О. О., Сушко Р. О. Методи наукових досліджень у баскетболі. 2-ге вид., доп. та переробл. Дніпро : Дріант, 2021. 266 с.
8. Наконечний Р. Б., Хіменес Х. Р., Котов С. М. Сучасні уявлення щодо тактичної підготовленості юних футболістів. *Спортивна наука та здоров'я людини*. № 1. 2022. С. 66–80.
9. Нестеренко Н. А., Крюковська О. С. Спеціальна фізична підготовка баскетболістів з урахуванням ігрового амплуа. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 26 с.

10. Саїнчук О. М. Програмування фізкультурно-оздоровчих занять скандинавською ходьбою у фізичному вихованні молодших школярів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02. Київ, 2015. 20 с.
11. Теорія і методика фізичного виховання : підручник для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, О. Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т. Ю. Круцевич]. 2-ге вид., переробл. та доп. Київ : НУФВС, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. Т. 1. *Загальні основи теорії і методики фізичного виховання*. 384 с.
12. Теорія і методика фізичного виховання : у 2-х т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ : Олімпійська література, 2012. Т. 2: *Методика фізичного виховання різних груп населення*. 390 с.
13. Цимбалюк Ж. О. Вплив основних властивостей нервової системи на розвиток тактичного мислення юних баскетболісток : автореферат. Харків : Харків. держ. акад. фіз. культури, 2003. 23 с.
14. Яцковський В. В., Мельник В. О., Кудрина Н. В., Гнатчук Я. І. Удосконалення техніко-тактичної підготовки кваліфікованих спортсменів у стрітболі: перспективи досліджень. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. пр. Київ, 2, 2019. С. 186–191.
15. Bruno Figueira, Nuno Mateus, Pedro Esteves, Ruta Dadeline & Rutenis Paulauskas C. Physiological Responses and Technical-Tactical Performance of Youth Basketball Players: A Brief Comparison between 3x3 and 5x5 Basketball. *Journal of Sports Science and Medicine*, 2022. P. 332–340 <https://doi.org/10.52082/jssm.2022.332>
16. Cieślicka M., Kozina Z., Muszkieta R., Korobeinik V., Safronov D., Dugayets N., Tanko A. Integral development of jumping and of shot accuracy of young basketball players 12–13 years. *Journal of Physical Education & Sport*, 19, 2019. P. 992–1002.
17. Koryahin V., Blavt O., Doroshenko E., Prystynskyi V., Stadnyk V. Training Effect of Special Basketball Exercises. *Teoriâ ta Metodika Fizičnogo Vihovannâ*, 20(3), 2020. P. 137–141.
18. Stroganov S., Serhiyenko K., Shynkaruk O., Byshevets N., Denysova L., Yukhno Yu., Stepanenko O., Ulan A. Features of preventive activity at the initial stage of training of many years standing of young basketball player. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020. Vol. 20 (1). Art 66 pp. 452–455. URL : <http://doi.org/10.7752/jpes.2020.s1066>.

References:

1. Bazyliuk T. A. (2013). *Innovatsiina tekhnolohiia akvafitnesu z elementamy basketbolu v fizychnomu vykhovanni studentok* [Innovative aquafitness technology with basketball elements in student physical education]. (Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
2. Hrebinka H. Ia. (2023). *Pokaznyky tekhniky kydkiv miacha u koshyk pid chas zmahalnoi diialnosti basketbolistiv vikom 10–14 rokiv* [Indicators of the technique of throwing the ball into the basket during the competitive activity of basketball players aged 10–14 years]. V: Prystupa Ye., redaktor. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy. Zb. tez dop.* Lviv. S. 9–10 [in Ukrainian].
3. Kravchuk Ye. V., Horoshko N. I., Bezkorovainyi D. O., Sadovska I. Yu. (2022). *Spetsialna fizychna pidhotovka basketbolistiv : navch. posibnyk* [Special physical training of basketball players: training. manual.] navch. posibnyk. Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova 140 s. [in Ukrainian].
4. Malakhova Zh. V. (2022). *Rukhova aktyvnist i motyvatsiini priorytety studentskoi molodi* [Motor activity and motivational priorities of student youth]. *Naukovyi chasopys Ukrainського derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova*, 2 (146), 83–88 [in Ukrainian].
5. Mitova O., Onyshchenko V. (2014). *Suchasni problemy rozvytku mini – basketbolu v Ukraini* [Contemporary problems of development of mini-basketball in Ukraine]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy. T. 1. S.* 150–155 [in Ukrainian].
6. Mitova O. O., Onyshchenko V. M. (2016). *Analiz suchasnykh pidkhodiv do struktury ta zmistu navchalno-trenavalnoho protsesu na etapi pochatkovoi pidhotovky u sportyvnykh ihrakh* [Analysis of modern approaches to the structure and content of the educational and training process at the stage of initial training in sports games]. V: *Fizychna kultura, sport ta zdorovia natsii. Zb. nauk. pr. Vinnytsk. derzh. ped. un-tu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Vinnytsia. S.* 151–154 [in Ukrainian].
7. Mitova O. O., Sushko R. O. (2021). *Metody naukovykh doslidzhen u basketboli* [Methods of scientific research in basketball]. 2-he vyd., dop. ta pererobl. Dnipro : Driant. 266 s. [in Ukrainian].
8. Nakonechnyi R. B., Khimenes Kh. R., Kotov S. M. (2022). *Suchasni uiavlennia shchodo taktychnoi pidhotovlenosti yunykh futbolistiv* [Modern ideas about the tactical preparation of young football players]. *Sportyvna nauka ta zdorovia liudyny. 1. S.* 66–80. [in Ukrainian].
9. Nesterenko N. A., Kriukovska O. S. (2021). *Spetsialna fizychna pidhotovka basketbolistiv z urakhuvanniam ihrovoho amplua* [Special physical training of basketball players taking into account their playing role]. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 26 s. [in Ukrainian].
10. Sajinchuk O. M. (2015). *Prohramuvannia fizkulturno-ozdorovchykh zaniat skandinavskoiu khodboiu u fizychnomu vykhovanni molodshykh shkoliariv* [Programming of physical and recreational health will be taken by Scandinavian walking in physical education of younger students] (Candidate's thesis). Kiev [in Ukrainian].
11. Krucyevych T. Ju., Panghelova N. Je., Kryvchykova O. D. (Ed.) (2017). *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia : pidruchnyk dlia stud. vyshch. navch. zakl. fiz. vykhovannia i sportu : u 2 t* [Theory and methods of physical education: textbook for students. higher education closing physical education and sports]. Kyiv : NUFVS, vyd-vo «Olimp. l-ра», 2017. Т. 1. *Zahalni osnovy teorii i metodyky fizychnoho vykhovannia*. 384 s. [in Ukrainian].
12. Krucyevych T. Ju. (Ed.) (2011). *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia : u 2-kh t.* [Theory and methodology of physical education: in 2 vols.]. Kyiv : Olimpiiska literatura, 2012. Т. 2: *Metodyka fizychnoho vykhovannia riznykh hrup naselennia*. 390 s. [in Ukrainian].
13. Tsymbaliuk Zh. O. (2003). *Vplyv osnovnykh vlastyvostei nervovoi systemy na rozvytok taktychnoho myslennia yunykh basketbolistok* [The influence of the main properties of the nervous system on the development of tactical thinking of young basketball players]. [author's abstract]. Kharkiv : Kharkiv. derzh. akad. fiz. Kulyury. 23 s. [in Ukrainian].
14. Iatskovskiy V. V., Melnyk V. O., Kudrina N. V., Hnatchuk Ya. I. (2019). *Udoskonalennia tekhniko-taktychnoi pidhotovky kvalifikovanykh sportsmeniv u stritboli: perspektyvy doslidzhen* [Improvement of technical and tactical training of qualified athletes in streetball: research perspectives]. V : *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 15, Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kulyury (fizychna kultura i sport)*. Zb. nauk. pr. Kyiv. 2. S. 186–191 [in Ukrainian].
15. Bruno Figueira, Nuno Mateus, Pedro Esteves, Ruta Dadeline & Rutenis Paulauskas C. (2022). *Physiological Responses and Technical-Tactical Performance of Youth Basketball Players: A Brief Comparison between 3x3 and 5x5 Basketball*. *Journal of Sports Science and Medicine*. 332–340 <https://doi.org/10.52082/jssm.2022.332>

16. Cieslicka, M., Kozina, Z., Muszkieta, R., Korobeinik, V., Safronov, D., Dugayets, N., & Tanko, A. (2019). Integral development of jumping and of shot accuracy of young basketball players 12–13 years. *Journal of Physical Education & Sport*, 19. P. 992–1002.
17. Koryahin, V., Blavt, O., Doroshenko, E., Prystynskiy, V., & Stadnyk, V. (2020). Training Effect of Special Basketball Exercises. *Teoriâ ta Metodika Fizičnogo Vihovannâ*, 20 (3), 137–141.
18. Stroganov S., Serhiyenko K., Shynkaruk O., Byshevets N., Denysova L., Yukhno Yu., Stepanenko O., Ulan A. (2020). Features of preventive activity at the initial stage of training of many years standing of young basketball player. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020. Vol. 20 (1). Art. 66. Pp. 452–455. URL : <http://doi.org/10.7752/jpes.2020.s1066>

Yuzkovets I., Kravchenko T. Assessment of physical and technical fitness of basketball players 10–11 years old at the stage of initial training

Relevance of the research topic. Taking into account the current conditions, the deterioration of the state of health and the decrease in the level of physical fitness of students, the urgent task of physical education is the use of innovative technologies in education. The main goal of physical education at school, experts note, is the acquisition of experience in practical activities in movements, the formation of sustainable motivation for a healthy lifestyle. Currently, domestic scientists pay great attention to the development of innovations in the field of physical culture and sports. To increase the motivation of students for physical education lessons, scientists suggest teachers to use non-traditional means, methods and forms of conducting classes. However, the implementation of innovative technologies in the process of school physical education still remains limited, the use of types of motor activity interesting for children is insufficient. In our opinion, the use of innovative basketball tools in the process of physical education of schoolchildren is quite effective, which determines the relevance of our research.

The data we received show that all physical abilities, not including endurance, have high growth rates in the studied groups of children, which will determine the need to plan more exercises of this orientation. The use of basketball elements in classes requires compliance with methodical recommendations (rest intervals, duration and intensity of exercises, rest intervals).

Exercises for teaching technical and tactical actions of basketball were aimed not only at mastering the technique of game elements at all stages of training (from motor skills to skills), but also at the simultaneous development of physical abilities, which conditions the application of the method of combined physical and technical training. For this purpose, exercises were developed to assess the physical and tactical training of 10–11 year old basketball players in the process of learning the elements of basketball.

Key words: *methods, basketball, physical abilities, basketball players, exercises.*

НАШІ АВТОРИ

АВРАМЕНКО ОЛЕГ БОРИСОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри техніко-технологічних дисциплін охорони праці та безпеки життєдіяльності, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини orcid.org/0000-0001-6594-801X aaaooobbb3@ukr.net
АДАМЧУК ВАДИМ ВІТАЛІЙОВИЧ	кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри теорії і методики спорту, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського orcid.org/0000-0002-5009-7221 vadimadamchuk@gmail.com
БАКША РЕБЕКА КАЛІМАНІВНА	студентка IV курсу, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II orcid.org/0009-0008-0638-2309 baksa.rebeka.bl21an@kmf.org.ua
БАШТОВЕНКО ОКСАНА АНАТОЛІВНА	кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини, Ізмаїльський державний гуманітарний університет orcid.org/0000-0002-6793-7880 osiabaht@gmail.com
БОГОМАЗ ОКСАНА ЮРІВНА	доктор філософії в галузі освіта/педагогіка, старший викладач кафедри методології та методики суспільних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова orcid.org/0000-0003-0133-1576 o.y.bohomaz@udu.edu.ua
ВОЛИНЕЦЬ НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА	старший викладач кафедри філософії і освіти дорослих, Центральний інститут післядипломної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України orcid.org/0000-0001-7482-0325 volynets.nathaly@gmail.com
ГАВРИЛЕНКО КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА	кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» orcid.org/0000-0001-9474-1990 asdi15@i.ua
ГЕВКО ІГОР ВАСИЛЬОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор, проректор з навчально-методичної роботи, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка orcid.org/0000-0003-1108-2753 gevko.i@gmail.com
ГОЛОВЧЕНКО ОЛЕКСІЙ ІВАНОВИЧ	кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри спортивних дисциплін і фізичного виховання, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка orcid.org/0000-0003-0646-4319 alexeyg7103@gmail.com
ГРИМАЛЮК АННА МИКОЛАЇВНА	асистент кафедри німецької філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника orcid.org/0000-0002-5440-8760 anna.hrymaliuk@pnu.edu.ua
ГУСТІ ІЛОНА ШТВАНІВНА	доктор філософії, доцент кафедри філології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II orcid.org/0000-0002-1900-8112 huszti.ilona@kmf.org.ua
ДЕРСТУГАНОВА НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освіти та управління навчальним закладом, Класичний приватний університет orcid.org/0000-0003-2455-5695 12345re@ukr.net
ЖІНЧИН МАРІЯ ВАСИЛІВНА	аспірантка кафедри соціології та соціальної роботи, Національний університет «Львівська політехніка» orcid.org/0009-0000-2894-6875 mariyamikaella@gmail.com

КАНЮК ОЛЕКСАНДРА ЛЮБОМИРІВНА	кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри іноземних мов, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» orcid.org/0000-0002-2396-2988 oleksandra.kanyuk@uzhnu.edu.ua
КАЧУР АННАМАРІА	аспірантка докторської школи багатомовності, Університет Паннонія, Угорщина orcid.org/0000-0001-7171-827X kacsur.annamaria@phd.uni-pannon.hu
КОРОЛЬОВА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри німецької філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника orcid.org/0000-0002-0093-7288 nataliia.korolova@pnu.edu.ua
КРАВЧЕНКО ТЕТЯНА ПЕТРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту, Університет Григорія Сковороди в Переяславі orcid.org/0000-0002-6041-3101 kravchenko19tanya@gmail.com
КРАВЧИНСЬКА ТЕТЯНА СЕРГІЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії і освіти дорослих, Центральний інститут післядипломної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України orcid.org/0000-0002-7521-3508 tatyana.krav@ukr.net
КРИВОРУЧКО ВІТАЛІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ	начальник курсу факультету забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України orcid.org/0000-0002-0705-1551 kvo_vv@ukr.net
ЛИТВИН ДАНИЛО СЕРГІЙОВИЧ	слухач штатний магістратури, Центр підвищення кваліфікації Військової академії Dimloko2017@gmail.com
МАКАРЕНКО ЛЕСЯ ЛЕОНІДІВНА	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформаційних систем і технологій, Український державний університет імені Михайла Драгоманова orcid.org/0000-0001-6062-8834 l.l.makarenko@npu.edu.ua
МАКСИМЧУК БОРИС АНАТОЛІЙОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини, Ізмаїльський державний гуманітарний університет orcid.org/0000-0002-4168-1223 0674256781@ukr.net
МАЛАШЕВСЬКА ІРИНА ЯРОСЛАВІВНА	старший викладач кафедри німецької філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника orcid.org/0000-0002-5185-0959 iryna.malashavska@pnu.edu.ua
МАРТИНЕНКО ОЛЕНА ГРИГОРІВНА	аспірантка кафедри соціальної освіти та соціальної роботи, Український державний університет імені Михайла Драгоманова orcid.org/0009-0002-6069-3817 o.h.martynenko@udu.edu.ua
МАРТИНЮК АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ	т. в. о. начальника, Київський інститут Національної гвардії України orcid.org/0009-0006-1570-2998 andrejmagnym84@gmail.com
МЕДВІДЬ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ	доктор економічних наук, професор, заступник начальника з навчально-методичної роботи, Київський інститут Національної гвардії України orcid.org/0000-0002-4506-8020 medvidmm@ukr.net
МЕДВІДЬ ЮЛІЯ ІВАНІВНА	кандидат педагогічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник науково-дослідницької лабораторії з підготовки військ, Київський інститут Національної гвардії України orcid.org/0000-0001-9520-787X medvidj84@ukr.net

МЕЛЕШКО ІННА ВІКТОРІВНА	старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» orcid.org/0000-0002-7414-7828 inameleshko@ukr.net
ОВЧАРУК ВАСИЛЬ ВОЛОДИМИРОВИЧ	кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання, Вінницький національний технічний університет orcid.org/0000-0002-8443-5460 vvovcharuk@gmail.com
ОСТАПЧУК ТАРАС СТЕПАНОВИЧ	кандидат педагогічних наук, полковник, начальник кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, Військова академія orcid.org/0000-0001-7461-550 tarstepos@gmail.com
СКРИПНИК МАРИНА ІВАНІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії і освіти дорослих, Центральний інститут післядипломної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України orcid.org/0000-0003-4760-6723 marina_scripnik@ukr.net
СЛАБКО ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освіти дорослих, Український державний університет імені Михайла Драгоманова orcid.org/0000-0002-5175-3104 slabko61@gmail.com
СТЕШЕНКО ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики технологічної і професійної освіти, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет» orcid.org/0000-0002-8183-3957 steshenko.volodymyr@gmail.com
СТОЛЯРЧУК ЛЕСЯ БОГДАНІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов гуманітарно-соціального спрямування, Національний університет «Львівська політехніка» orcid.org/0000-0003-1540-8204 lesia.b.stoliarchuk@lpnu.ua
ШПИЛЬОВИЙ ЮРІЙ ВІКТОРОВИЧ	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем і технологій, Український державний університет імені Михайла Драгоманова orcid.org/0000-0001-6365-2661 yu.v.shpylovyy@npu.edu.ua
ЮЗКОВЕЦЬ ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА	доктор філософії з фізичної культури і спорту, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту, Університет Григорія Сковороди в Переяславі orcid.org/000-0001-9372-550X ira_94@ukr.net

OUR AUTHORS

ADAMCHUK VADYM	Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor at the Department of Theory and Methodology of Sports at Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University orcid.org/0000-0002-5009-7221 vadimadamchuk@gmail.com
AVRAMENKO OLEH	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Technical and Technological Disciplines of Labor Protection and Life Safety, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University orcid.org/0000-0001-6594-801X aaaooobbb3@ukr.net
BAKSHA REBEKA	IV year student, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education orcid.org/0009-0008-0638-2309 baksa.rebeka.bl21an@kmf.org.ua
BASHTOVENKO OKSANA	PhD in Biological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Physical Education, Sports and Human Health, Izmail State University of Humanities orcid.org/0000-0002-6793-7880 osiabaht@gmail.com
BOHOMAZ OKSANA	phD, Senior Lecturer at the Department of Methodology and Methods of Social Disciplines, Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University orcid.org/0000-0003-0133-1576 o.y.bohomaz@udu.edu.ua
DERSTUGANOVA NATALIA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Education and Educational Institution Management, Classic Private University orcid.org/0000-0003-2455-5695 12345re@ukr.net
HAVRYLENKO KATERYNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of English for Special Purposes, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" orcid.org/0000-0001-9474-1990 asdi15@i.ua
HEVKO IHOR	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-rector for Educational and Methodical Work, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University orcid.org/0000-0003-1108-2753 gevko.i@gmail.com
HOLOVCHENKO OLEKSII	Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor at the Department of Sports Disciplines and Physical Education of Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko orcid.org/0000-0003-0646-4319 alexeyg7103@gmail.com
HRYMALIUK ANNA	Assistant at the German Philological Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University orcid.org/0000-0002-5440-8760 anna.hrymaliuk@pnu.edu.ua
HUSTI ILONA	Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor at the Department of Philology of the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education orcid.org/0000-0002-1900-8112 huszti.ilona@kmf.org.ua
KACSUR ANNAMÁRIA	PhD student, Multilingualism Doctoral School at University of Pannonia, Hungary orcid.org/0000-0001-7171-827X kacsur.annamaria@phd.uni-pannon.hu
KANYUK OLEKSANDRA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Foreign Languages, State University «Uzhhorod National University» orcid.org/0000-0002-2396-2988 oleksandra.kanyuk@uzhnu.edu.ua
KOROLOVA NATALIYA	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the German Philological Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University orcid.org/0000-0002-0093-7288 nataliia.korolova@pnu.edu.ua
KRAVCHENKO TATIANA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Theory and Methodology of Physical Education and Sports, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav orcid.org/0000-0002-6041-3101 kravchenko19tanya@gmail.com

KRAVCHYNSKA TETIANA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Philosophy and Adult Education, Central Institute of Postgraduate Education of University of Educational Management of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine orcid.org/0000-0002-7521-3508 tatyana.krav@ukr.net
KRYVORUCHKO VITALII	Head of the course of the Faculty of State Security, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine orcid.org/0000-0002-0705-1551 kvo_vv@ukr.net
LYTVYN DANYLO	Full-time master's Student, Odesa Military Academy, Odesa, Ukraine Dimloko2017@gmail.com
MAKARENKO LESIA	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Information Systems and Technologies, Dragomanov Ukrainian State University orcid.org/0000-0001-6062-8834 l.l.makarenko@npu.edu.ua
MAKSYMCHUK BORYS	Doctor of Science in Pedagogy, Professor, Professor at the Department of Physical Education, Sports and Human Health, Izmail State University of Humanities orcid.org/0000-0002-4168-1223 0674256781@ukr.net
MALASHEVSKA IRYNA	Lecturer at the German Philological Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University orcid.org/0000-0002-5185-0959 iryna.malashevska@pnu.edu.ua
MARTYNENKO OLENA	Graduate Student at the Department of Social Education and Social Work, Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine orcid.org/0009-0002-6069-3817 o.h.martynenko@udu.edu.ua
MARTYNYUK ANDRIY	Temporary Acting Head, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine orcid.org/0009-0006-1570-2998 andrejmagnym84@gmail.com
MEDVID MYKHAILO	Doctor of Sciences in Economic, Professor, Deputy Head of Educational and Methodological Work, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine orcid.org/0000-0002-4506-8020 medvidmm@ukr.net
MEDVID YULIIA	Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Military Training Research Laboratory, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine orcid.org/0000-0001-9520-787X medvidj84@ukr.net
MELESHKO INNA	Senior Lecturer at the Department of English for Special, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" orcid.org/0000-0002-7414-7828 inameleshko@ukr.net
OSTAPCHUK TARAS	Candidate of Pedagogical Sciences, Colonel, Head of the Department of Humanitarian and Social and Economic Sciences, Odesa Military Academy orcid.org/0000-0001-7461-5508 tarstepos@gmail.com
OVCHARUK VASYL	PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Physical Education of Vinnytsia National Technical University orcid.org/0000-0002-8443-5460 vvovcharuk@gmail.com
SHPYLOVY YURIY	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Information Systems and Technologies, Dragomanov Ukrainian State University orcid.org/0000-0001-6365-2661 yu.v.shpylovyy@npu.edu.ua
SKRYPNYK MARYNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Philosophy and Adult Education, Central Institute of Postgraduate Education of University of Educational Management of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine orcid.org/0000-0003-4760-6723 marina_scripnik@ukr.net
SLABKO VOLODYMYR	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Adult Education, Dragomanov Ukrainian State University https://orcid.org/0000-0002-5175-3104 slabko61@gmail.com

STESHENKO VOLODYMYR	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Theory and Practice of Technological and Vocational Education, Donbass State Pedagogical University orcid.org/0000-0002-8183-3957 <i>steshenko.volodymyr@gmail.com</i>
STOLIARCHUK LESIA	PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Humanities, Lviv Polytechnic National University orcid.org/0000-0003-1540-8204 <i>lesia.b.stoliarchuk@lpnu.ua</i>
VOLYNETS NATALIYA	Senior Lecturer at the Department of Philosophy and Adult Education, Central Institute of Postgraduate Education of University of Educational Management of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine orcid.org/0000-0001-7482-0325 <i>volynets.nathaly@gmail.com</i>
YUZKOVETS IRYNA	PhD in Physical Culture and Sport, Associate Professor at the Department of Theory and Methodology of Physical Education and Sports, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav orcid.org/0000-0001-9372-550X <i>ira_94@ukr.net</i>
ZHINCHYN MARIYA	PhD student, Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University orcid.org/0009-0000-2894-6875 <i>mariyamikaella@gmail.com</i>

ЗМІСТ

<i>Авраменко О. Б., Макаренко Л. Л.</i> ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ТЕХНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МЕНЕДЖЕРІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ.....	5
<i>Baksha R., Husti I., Kacsur A.</i> DIFFERENTIATION IN THE PROCESS OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING.....	8
<i>Богомаз О. Ю.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: МЕДІАКОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД.....	13
<i>Havrylenko K., Meleshko I.</i> PSYCHOLOGY OF LISTENING TO ENGLISH VIDEO MATERIALS IN TECHNICAL UNIVERSITIES	17
<i>Гевко І. В., Шпильовий Ю. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МЕНЕДЖЕРІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ	23
<i>Дерстуганова Н. В.</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ В УКРАЇНИ.....	26
<i>Жінчин М. В.</i> ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ.....	31
<i>Канюк О. Л.</i> ОСНОВНІ АСПЕКТИ, ЗМІСТ І ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	36
<i>Корольова Н. О., Грималюк А. М., Малашевська І. Я.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ МУЛЬТИМЕДІА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	41
<i>Мартиненко О. Г.</i> ПРОБЛЕМАТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	47
<i>Медвідь М. М., Мартинюк А. В., Медвідь Ю. І., Криворучко В. О.</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З КОНВОЮВАННЯ, ЕКСТРАДИЦІЇ ТА ОХОРОНИ ПІДСУДНИХ.....	53
<i>Овчарук В. В., Максимчук Б. А., Баитовенко О. А., Головченко О. І., Адамчук В. В.</i> АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ. СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	60
<i>Остапчук Т. С., Литвин Д. С.</i> РОЛЬ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УСПІХУ ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАЦІЙ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ.....	65
<i>Скрипник М. І., Кравчинська Т. С., Волинець Н. П.</i> МЕТОДИКА ІНТЕГРАЦІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЗМІСТ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ.....	69
<i>Стешенко В. В., Слабко В. М.</i> ОБґРУНТУВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЯВИЩ (НА ПРИКЛАДІ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ).....	75
<i>Stoliarchuk L. B.</i> DEVELOPMENT OF MEDIA EDUCATION IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS.....	80
<i>Юзковець І. О., Кравченко Т. П.</i> ОЦІНКА ФІЗИЧНОЇ І ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ БАСКЕТБОЛІСТІВ 10–11 РОКІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	84
НАШІ АВТОРИ.....	91

CONTENTS

Avramenko O., Makarenko L. Increasing the level of technical culture of managers of the maritime industry in the conditions of continuous education.....	5
Baksha R., Husti I., Kacsur A. Differentiation in the process of english language teaching.....	8
Bohomaz O. Artificial intelligence as a challenge to the modern system of higher education: a media competence approach.....	13
Havrylenko K., Meleshko I. Psychology of listening to English video materials in technical universities	17
Gevko I., Shpylovy Yu. Peculiarities of the formation of technical culture of managers of the maritime industry in the conditions of digitalization of education.....	23
Derstuganova N. Regulatory and legal principles for the formation of generic competences of Doctor of Philosophy degree students in Ukraine.....	26
Zhinchyn M. Volunteering Activities of Internally Displaced Persons: Opportunities and Challenges.....	31
Kanyuk O. Main aspects, content and organization of students' research activities.....	36
Korolova N., Hrymaliuk A., Malashevskaya I. Peculiarities of using multimedia resources in the process of learning German.....	41
Martynenko O. Problems of social work of charitable funds of Ukraine with persons living in de-occupied territories.....	47
Medvid M., Martynyuk A., Medvid Yu., Kryvoruchko V. Pedagogical conditions for forming the readiness of future officers of the National Guard of Ukraine to perform tasks of convoy, extradition and protection of defendants.....	53
Ovcharuk V., Maksymchuk B., Bashtovenko O., Holovchenko O., Adamchuk V. Axiological principles of self-improvement of physical development of youth students in the context of modern educational innovations. Global and ethno-regional trends (on the example of Ukraine).....	60
Ostapchuk T., Lytvyn D. The role of leadership qualities in ensuring the success of military operations: a modern context.....	65
Skrypnyk M., Kravchynska T., Volynets N. Method of integration of artificial intelligence in the content of the advanced training of teachers.....	69
Steshenko V., Slabko V. Realization of requirements to substantiation and definition of pedagogical conditions of functioning of pedagogical phenomena (on the example of determining the pedagogical conditions for the formation of organizational culture of the future technology teacher).....	75
Stoliarchuk L. B. Development of media education in Ukraine: current state and prospects.....	80
Yuzkovets I., Kravchenko T. Assessment of physical and technical fitness of basketball players 10–11 years old at the stage of initial training.....	84
OUR AUTHORS.....	91

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ЧАСОПИС
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи

Випуск 100

Матеріали подані мовою оригіналу

Шеф-редактор – В. П. Андрущенко

Головний редактор серії – В. М. Слабко

Відповідальний редактор серії – Л. Л. Макаренко

Технічний редактор – Н. С. Корцигіна

Верстка – О. І. Молодецька

Підписано до друку 27.06.2024

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 11,62. Обл.-вид. арк. 13,95.

Замов. № 1124/803. Наклад 300 прим.

Віддруковано з оригіналів

Друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

Scientific edition

**NAUKOWYI CHASOPYS
DRAGOMANOV UKRAINIAN STATE UNIVERSITY**

Series 5. Pedagogical sciences: reality and perspectives

Issue 100

Materials submitted in the original language

Editorial Director – V. Andrushchenko

Editor-in-chief of series – V. Slabko

Executive editor of series – L. Makarenko

Technical editor – N. Kortsyhina

Layout designer – O. Molodetska

Signed for publication 27.06.2024

Format 60x84/8. Typeface Times New Roman.

Offset paper. Digital printing. Probation print sheet. 11,63. Published sheets. 13,92.

Order No. № 1124/803. Print run of 300.

Printed on the basis of originals

Printing House – Publishing House “Helvetica”

6/1 Inglezi, Odesa, 65101

Phone +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of the subject of publishing business

DK No 7623 dated June 22, 2022